

**TURUN
YLIOPISTO**
UNIVERSITY
OF TURKU

KYL MAAR TÄÄL KAIKENLAISTA KULTTUURIA ON!

Kulttuurisuunnittelu kokonaisvaltaisena
kulttuuri- ja taidelähtöisenä
yhteiskehittämisen menetelmänä

Pia Hovi

**TURUN
YLIOPISTO**
UNIVERSITY
OF TURKU

KYL MAAR TÄÄL KAIKENLAISTA KULTTUURIA ON!

Kulttuurisuunnittelu kokonaisvaltaisena kulttuuri- ja
taidelähtöisenä yhteiskehittämisen menetelmänä

Pia Hovi

Turun yliopisto

Humanistinen tiedekunta
Historian, kulttuurin ja taiteiden tutkimuksen laitos
Maisemantutkimus
Historian, kulttuurin ja taiteiden tutkimuksen tohtoriohjelma (Juno)

Työn ohjaajat

Professori Maunu Häyrynen
Turun yliopisto

FT, dosentti, yliopistonlehtori Katriina
Siivonen
Turun yliopisto

Tarkastajat

VTT, dosentti Timo Kopomaa
Helsingin yliopisto

FT, dosentti Pauliina Latvala-Harvilahti
Helsingin yliopisto

Vastaväittäjä

FT, dosentti Pauliina Latvala-Harvilahti
Helsingin yliopisto

Turun yliopiston laatujärjestelmän mukaisesti tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu Turnitin OriginalityCheck-järjestelmällä.

ISBN 978-951-29-8605-7 (PRINT)
ISBN 978-951-29-8606-4 (PDF)
ISSN 0082-6987 (Print)
ISSN 2343-3191 (Online)
Painosalama, Turku, Suomi 2021

TURUN YLIOPISTO

Humanistinen tiedekunta

Historian, kulttuurin ja taiteiden tutkimuksen laitos

Maisemantutkimus

PIA HOVI: Kyl maar tääl kaikenlaista kulttuuria on! Kulttuurisuunnittelu kokonaisvaltaisena kulttuuri- ja taidelähtöisenä yhteiskehittämisen menetelmänä

Väitöskirja, 211 s.

Historian, kulttuurin ja taiteiden tutkimuksen tohtoriohjelma (Juno)

Syyskuu 2021

TIIVISTELMÄ

Tutkimuksessa tarkastellaan ylhäältä alaspäin ja alhaalta ylöspäin etenevää kehittämistä tutkimalla löytyykö tasoa, jossa nämä kaksi eri toimintakulttuuria kohtaavat. Väitöskirja koostuu neljästä osatutkimuksesta, joissa toimintatutkimuksellisen lähestymistavan kautta tutkitaan, miten hallinto voi osallistaa asukkaita kulttuuri- ja taidelähtöisin menetelmin, ja mahdollisesti edistää niiden avulla asukkaiden tieto-, suunnittelu-, päätös- ja toimintaosallisuutta. Yhteiskehittämisen menetelminä tapaustutkimuksissa toimivat kulttuurikartoitus ja -suunnittelu sekä yhteisötaide. Ylhäältä alaspäin etenevää kehittämistä tutkimuksessa edustaa kulttuuriperintöorganisaation yhdessä vapaaehtoisten kanssa toteuttama kulttuuriperintökohteiden hoito- ja suojelutyö ja seniori-ikäisille suunnattu yleisötyö sekä kaupunkisuunnittelun organisoima julkisen taiteen kilpailu. Alhaalta ylöspäin etenevää kehittämistä vastaa kulttuurikartoitus, johon osallistui Taiteilijayhdistys T.E.H.D.A.S. ry. Tutkimuksessa pohditaan myös, minkälainen rooli taiteilijoilla ja taiteella voi olla kulttuurisuunnittelussa ja -kartoituksessa sekä miten kerättyä tietoa voidaan esittää ja raportoida niin, että sitä voidaan hyödyntää kaupunkikehittämisessä.

Aineiston avulla päädytään tulokseen, että kun viranhaltijat eivät ole etukäteen määritelleet kehittämisprosessissa käytettäviä käsitteitä kasvaa asukkaiden ja yhteisöiden osallisuus. Määrittelyprosessi valtaistaa asukkaita ja antaa heille äänen omaa asuinalueen koskevista asioista. Kulttuuristen voimavarojen tunnistaminen on toimintaa, joka rakentuu kestäväälle pohjalle, koska sen kautta voidaan tukea paikallisia vahvuuksia. Kulttuurikartoitus käynnistyy ylhäältä alaspäin etenevänä toimintana, mutta se etenee asukkaiden ja yhteisöiden ehdoilla, jolloin heidän osallisuutensa omaan asuinalueeseen ja sen kehittämiseen kasvaa. Kulttuurikartoitusprosessi voi myös edistää asukkaiden toimintaosallisuutta. Kulttuurikartoituksessa sovelletut tiedonkeruun menetelmät lisäävät asukkaiden osallisuutta, sillä useiden eri metodien soveltaminen eri konteksteissa edistää tiedonkeruun saavutettavuutta.

ASIASANAT: kulttuurisuunnittelu, kulttuurikartoitus, yhteiskehittäminen, kulttuuriperintö, osallisuus, kaupunkikehittäminen

UNIVERSITY OF TURKU

Faculty of Humanities

School of History, Culture and Arts Studies

Landscape Research

PIA HOVI: For sure we have all kinds of culture! Culture planning as a comprehensive culture and arts-based co-planning method

Doctoral Dissertation, 211 pp.

Doctoral Programme in History, Culture and Arts Studies (Juno)

September 2021

ABSTRACT

The dissertation examines top-down and down-up approach in development work focusing on, if there exists a third level, where these two models coincide. The applied research method is action research. The research question is does culture and arts-based participatory methods increase residents' inclusion and participation in co-creative processes? As co-creative methods have been used cultural mapping, cultural planning and community art. Top-down approach is represented by three case studies; cultural heritage work that a cultural heritage institution (museum) has realized together with senior citizens; museum's audience program and a public art competition organized by city planning. Down-up approach is represented by a case study on cultural mapping that artist association T.E.H.D.A.S. participated in. Additionally, is considered what kind of role artists and art can have in cultural planning, and how the collected data can be presented and reported in a way that it is possible to utilize it in city development.

The conclusion is that when officials have not defined in advance the concepts that are used in the development process, the inclusion of the residents grow. When the residents are involved in the process of defining the concepts, it empowers them and gives them a voice in matters concerning their own residential area. The process of recognizing and defining the cultural resources is sustainable activity, as it supports local strengths. Cultural mapping proceeds as a top-down activity, but it involves residents, communities and stakeholders, and it increases participation and inclusion. Cultural mapping may also raise functional participation. Residents' participation and inclusion grew due to different methods that were applied in various contexts. In addition, cultural mapping may increase the accessibility of the data collecting.

KEYWORDS: cultural planning, cultural mapping, co-creation, cultural heritage, participatory methods, participation, inclusion, top-down approach, down-up approach, city development, development work

Kiitokset

Tämä väitöskirja on ollut osa elämäni lähes puolivuosisikymmentä ja nyt on tullut aika lausua kiitokset. Väitöskirjapolkuni ei olisi alkanut ilman Porin yliopistokeskusta ja Kulttuurituotannon ja maisemantutkimuksen tutkinto-ohjelmaa. Professori Maunu Häyrysen työhuoneessa otin ensimmäiset horjuvat taidehistorioitsijan askeleet maisemantutkimukseen. *Lähiön henki* -tutkimushanke sinetöi suuntautumiseni osallisuutta käsittelevään kaupunkikehittämiseen. Projektitutkijana hankkeessa toimiminen ei olisi ollut minulle mahdollista ilman Porin kaupungin ja Porin taidemuseon myöntämää opintovapaata, jonka mahdollistajana toimi museonjohtaja Esko Nummelin. Lisäksi haluan lämpimästi kiittää tutkimushankkeessa mukana olleita projektitutkijoita.

Erityiskiitoksen ansaitsevat väitöskirjani ohjaajat Maunu Häyrynen ja Katriina Siivonen, jotka ovat sinnikkäästi vuodesta toiseen ohjanneet työtäni. Samalla tavoin kiitän esitarkastajiani Timo Kopomaata ja Pauliina Latvala-Harvilahta syvällisestä paneutumisesta työhöni. Palautteenne ansiosta käsikirjoitus tarkentui merkittävästi. Kiitän myös Pauliina Latvala-Harvilahta lupautumisesta vastaväittäjäkseni.

Olen saanut vuosien varrella paljon vertaistukea tutkijaseminaariin osallistuneilta jatko-opiskelijoilta. Haluan myös kiittää Turun yliopiston Historian, kulttuurin ja taiteiden tutkimuksen laitoksen henkilökuntaa ja tohtorikoulutettavia, joiden kanssa vietin monta hyvää lounashetkeä.

Haluan kiittää kollegoitani, Porin taidemuseon ja Turun museokeskuksen henkilökuntaa tsemppaamisesta. Erityiskiitos kuuluu taidemuseon yleisötyön intendentille Mirja Ramstedt-Saloselle, museonjohtaja Juhani Ruuhoselle ja museolehtori Carita Tulkille. Parhaat kiitokset kuuluvat Satakunnan Museon ystävien puheenjohtajalle Kari Nummelle, joka avasi silmäni kulttuuriperinnön parissa tehtävään vapaaehtoistyöhön.

Olen vuosien varrella tehnyt paljon yhteistyötä taiteilijoiden kanssa. Sydämellinen kiitos kuuluu läänintaiteilijana toimineelle Marjo Heinolle, jonka kanssa olen jakanut projektityön ilot ja surut. Performatiivinen kiitos kuuluu porilaiselle taiteilijaseuralle T.E.H.D.A.S. ry:lle. Kuinka tylsää elämäni Porissa olisi ollut ilman dada-energiaanne! Olen kiitoksen velkaa siitä, että olen saanut olla osallinen toiminnassanne. Lämmin kiitos kuuluu Antti Pedrozolle, Toni Lehtolalle, Anne Roiniselle, Iida Nikitinille, Jussi Matilaiselle ja Jukka Kostetille. Tässä yhteydessä on myös

pakko kiittää *One for the Road* -irlantilaispubin alkuperäisomistajia John Harnettia ja Ulla-Maija Aho-Harnettia.

Tärkeää on myös esittää kiitokset Porin kaupungin edelliselle kulttuurijohtajalle Jaana Simulalle, puistotoimen puutarhurille Ismo Ahoselle, maisemasuunnittelija Katja Tuomalalle, rakennustutkija Liisa Nummelinille ja puuseppä Mika Loiskolle. Lämpimän kiitoksen saavat Sampolan alueen aktiiviset seniorit.

Lisäksi haluan kiittää käsikirjoitusten julkaisutahoja ja erityisesti päätoimittajia, jotka ovat osoittaneet minua kohtaan kärsivällisyyttä ja tukea julkaisuprosessien aikana.

Haluan myös nöyrästi kiittää Turun yliopiston kirjaston henkilökuntaa, koska ilman teitä ei väitöskirjaani olisi olemassa. Parhaat kiitokset lausun Turun yliopiston Villa Tammekann -residenssin isännälle sekä vieraille, joilta sain vertaistukea väitöskirjan viimeistelyvaiheessa.

Kiitän myös uutta työnantajaani Albert de la Chapellen taidesätiötä ja Raaseporin kaupunkia, jotka mahdollistavat kaksoisagenttina toimimisen, työelämän ja akateemisen maailman yhdistämisen.

Väitöskirjaprosessin aikana olemme tyttäreni kanssa muuttaneet uuteen kaupunkiin ja kokeneet monia iloja, mutta myös suruja. Tyttäreni Sofya Assadille kuuluu sydämellinen kiitos siitä, että olet tuonut positiivisuuden tuulahduksen äidin elämään. Porilaiselle nuoruudenystävälleni Sanna Pajamäelle ja opiskelijakaverilleni Anna Hintsalle kuuluu suurkiitos kaikesta siitä, mitä olette vuosien aikana minulle antaneet. Mailis Saralehto kiitän hyvistä keskusteluista, kriittisestä silmästä ja äänestä. Vesa Joki-Tokolaa kiitän siitä ajasta, jota hän kärsivällisesti käytti oikolukuun. Kiitos myös Ulla Suontaustalle ja Ritva Salolle.

Suurin osa lähisukulaisistani on jo edesmenneitä, mutta veljeni Kai Hovi on autanut aina, kun selkäni on oireillut liiallisesta työpöydän äärellä istumisesta. Kaille ja hänen perheelleen haluan osoittaa lämpimät kiitokset. Toivottavasti en ole ollut liian rasittava ja kaaosomainen sisko ja täti. Laajennettuun perheeseemme kuuluvat kissamme ovat olleet kirjoitusprosessin ytimessä ja sen tarkkaavaisia tukijoita.

Tutkimusartikkelit kirjoitin vähitellen työni ohessa, mutta väitöskirjan yhteenvedo-osion valmistumisessa rahoituksen merkitys oli ratkaiseva. Väitöskirjatyötäni ovat tukeneet Satakunnan Korkeakoulusätiö, Suomen kulttuurirahaston Satakunnan rahasto, Svenska Kulturfonden i Björneborg, Oskar Öflundin sätiö ja Turun yliopiston tohtoriohjelmajuna Juno.

Haluan myös esittää kiitokseni Suomen kansallispuistojen työntekijöille, erityisesti Ruissalon, ja Kurjenrahkan rangerille. Olen tallonnut polkuja ja puhut puille, pohtien olemassaoloani ja osallisuuden kysymyksiä. Loppukaneettina haluan sanoa, että halaan puita ja maisemaa, siis olen, maisemantutkija.

Tammisaaren Trollbölessä 20.9.2021

Pia Hovi (ent. Hovi-Assad)

Sisällys

Kiitokset	5
Osajulkaisuluettelo	10
1 Johdanto	11
1.1 Tutkimuksen tausta	11
1.2 Yhteenvedon ja osatutkimusten tutkimuskysymykset	13
1.3 Tutkimuksen avainkäsitteet	15
1.4 Yhteenvedon rakenne	16
1.5 Tutkimuskeskusteluja kulttuurisesta osallisuudesta, yhteisöllisyydestä ja paikkalähtöisistä, vuorovaikutteisista kulttuurilähtöisistä yhteiskehittämisen menetelmistä.....	19
1.5.1 Osallisuuden teoriataustaa	19
1.5.2 Kulttuurin elämäntapaperusteinen määrittelytapa	23
1.5.3 Hallintovetoisen kehittämisen osallistavina menetelminä kulttuurisuunnittelu ja kulttuurikartoitus ...	27
1.5.4 Kulttuuriset voimavarat ja kulttuuriperintö	32
1.5.5 Vuorovaikutteinen ja prosessimainen yhteisö-käsite....	38
1.5.6 Monimerkityksellinen paikka-käsite.....	40
1.6 Tutkimuksen suhde humanistiseen ja taidelähtöiseen tutkimukseen	41
1.6.1 Yhteisö ja paikka maisemantutkimuksessa ja humanistisessa kaupunkitutkimuksessa	42
1.6.2 Kriittisen kulttuuriperinnön tutkimus	43
1.6.3 Taidelähtöinen tutkimus.....	44
1.6.4 Paulo Freiren kriittinen pedagogiikka ja yhteisötaide ...	45
1.6.5 Tutkimuksen keskeiset määritelmät.....	48
1.7 Tutkimuksen metodologia ja aineistonkeruumenetelmät	49
1.7.1 Mixed methods -tutkimus.....	49
1.7.2 Toimintatutkimus	51
1.7.3 Kriittinen pedagogiikka	52
1.8 Tutkimuseettiset kysymykset.....	53
1.9 Tutkimuksessa käytettävät lait, sopimukset ja määritelmät.....	55
2 Kulttuurisuunnittelun näkökulmia kaupunkikehittämiseen	60
2.1 Luova luokka ja luova kaupunki -ajattelu strategisena kaupunkikehittämisen näkökulmana	60
2.2 Strateginen kehittäminen Ruotsissa, <i>Cultural Planning</i> <i>Laboratory</i> -hanke ja verkosto	62

2.3	Sektoripainotteinen kaupunkikehittäminen <i>Kulttuurikäytävä-projektissa</i> Sipoossa	64
2.4	Kulttuurisuunnittelua ja tutkimusta: suomalaisia tutkimushankkeita	65
2.4.1	<i>Lähiön henki</i> Itä-Porin kulttuurisuunnitteluhanke	65
2.4.2	<i>Kokkeli Kulttuurisuunnittelu ja taiteellinen kehittäminen</i> -tutkimushanke.....	66
2.4.3	<i>Kulttuurisuunnittelu</i> -hanke	68
3	Osallisuus yhteisöllisenä määrittelyprosessina ja kokemuksena osatutkimuksissa	70
3.1	Osallisuus osana asuin- ja toimintaympäristöjä	70
3.2	Kulttuurin elämäntapaperusteinen määrittelytapa ja sen rooli kulttuurisuunnittelussa ja kulttuurikartoituksessa	72
3.3	Kulttuuriset voimavarat yhteisöjen määrittelemänä kulttuurisuunnittelussa ja kulttuurikartoituksessa	73
3.4	Kulttuuriperinnön hoito- ja suojelutyö yhteisöllisenä toimintana	75
3.5	Yhteisö-käsitteeseen liittyvää problematiikkaa	75
4	Osatutkimusten aineistot, menetelmät ja tutkimuksen kulku	78
4.1	Osatutkimusten esittely	78
4.1.1	Santtu ja Tyltty Seniori-ikäisten arvokasta kulttuuriperintötyötä Porissa (osatutkimus I).....	78
4.1.2	The Role of the Museum in an Aging Society (osatutkimus II).....	79
4.1.3	Kulttuurisuunnittelumenetelmän ja yhteisötaiteen avulla tapahtuva yhteiskehittäminen (osatutkimus III)	81
4.1.4	Porin Karjarannan asuntomessualueen taidekilpailu Tavoitteena julkisten alueiden suunnittelijoiden ja taiteilijoiden välinen yhteistyö (osatutkimus IV).....	83
4.2	Tutkimuksen aineistot ja analyysimenetelmät.....	85
4.3	Tutkimusprosessin eteneminen.....	92
5	Tutkimuksen keskeiset tulokset ja päätelmät	97
5.1	Kulttuurisuunnittelu ja kulttuurikartoitus sekä yhteisötaide osallistavina yhteiskehittämisen menetelminä	97
5.2	Kumppanuussuhteeseen perustuva kulttuuriperintö	109
5.3	Asukkaiden osallisuus ylhäältä alaspäin etenevässä yhteiskehittämisprosessissa	114
5.4	Jälkipohdinta väitöskirjaprosessista	117
6	Luovan yhteiskehittämisen toimintamalli.....	120
	Lähteet.....	125
	Liitteet.....	134
	Alkuperäisjulkaisut.....	137

Taulukkoluetelo

Taulukko 1.	Yhteenvedon lukujen suhde osatutkimuksiin.....	18
Taulukko 2.	Yhteenvedo asukkaiden esille tuomista asioista, jotka ilmentävät käsitteitä kulttuuri elämäntapana, kulttuuriset voimavarat, yhteisö ja paikka.	74
Taulukko 3.	Yhteenvedo osatutkimusten metodologiasta, aineistoista ja aineiston analyysissä käytetyistä metodeista.	91

Kuvioluettelo

Kuvio 1.	Osatutkimusten suhde päätutkimus- ja jatkotutkimuskysymykseen.	14
Kuvio 2.	Tutkimuksen avainkäsitteet ja niiden suhde toisiinsa	15
Kuvio 3.	Sherry R. Arnstein: A Ladder of Citizen Participation (osallisuuden portaat).	20
Kuvio 4.	Kooste kulttuurisista voimavaroista	35
Kuvio 5.	Kulttuurisuunnittelu ja -kartoitus sekä yhteisötaide sijoitettuna Sherry R. Arnsteinin osallisuuden portaille (A Ladder of Citizen Participation).	117
Kuvio 6.	Luovan yhteiskehittämisen toimintamalli.	122

Kaikki muut kuvat paitsi kuvio 3. ovat tekijän omia.

Kuvion 5. pohjana on Sherry R. Arnsteinin osallisuuden portaat.

Luonnosluettelo

Luonnos 1.–3.	Pori-penkki, Toni Lehtola, T.E.H.D.A.S. ry.	104
---------------	--	-----

Kuvaluettelo

Kuva 1.	Pori-penkit veistospuistossa Porin lyhytaaltoasemalla. ... Kuvaaja: Pia Hovi	107
---------	---	-----

Osajulkaisuluettelo

Väitöskirjan yhteenveto-osa perustuu seuraaviin alkuperäisjulkaisuihin, joihin viitataan tekstissä roomalaisilla numeroilla I–IV.

- I Hovi-Assad, Pia. (2016): Santtu ja Tyltty Seniori-ikäisten arvokasta kulttuuriperintötyötä Porissa. Helsinki: *Suomen Kotiseutuliiton vuosikirja 2016*, 76–83.
Saatavissa: <https://issuu.com/kotiseutuliitto/docs/kotiseutu2016/78>
- II Hovi-Assad, Pia. (2017): The Role of the Museum in an Aging Society. *Museum International*, Vol 68, No 271–272. Paris: ICOM International Council of Museums and Blackwell Publishing Ltd, 84–97.
Saatavissa: <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/abs/10.1111/muse.12129>
- III Hovi-Assad, Pia. (2017): Kulttuurisuunnittelumenetelmän ja yhteisötaiteen avulla tapahtuva yhteiskehittäminen. Teoksessa Häyrynen, Maunu ja Wallin, Antti (toim.) *Kulttuurisuunnittelu Kaupunkikehittämisen uusi näkökulma*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Tietolipas 258, 134–160.
- IV Hovi-Assad, Pia. (2019): Porin Karjarannan asuntomessualueen taidekilpailu Tavoitteena julkisten alueiden suunnittelijoiden ja taiteilijoiden välinen yhteistyö. Helsinki: *Kulttuuripolitiikan tutkimuksen vuosikirja 4 (2018–2019)*; 18–34.
Saatavissa: <https://journal.fi/kultpol/article/view/63118>

Artikkelien käyttöön väitöskirjan osajulkaisuina on saatu kustantajien lupa.

1 Johdanto

1.1 Tutkimuksen tausta

Kiinnostuin kulttuurisuunnittelusta (*cultural planning*) ja kulttuurikartoituksesta (*cultural mapping*) aloittaessani jatko-opinnot Turun yliopiston maisemantutkimuksen oppiaineessa Porin yliopistokeskuksessa. Työskentelin vuonna 2015 projektitutkijana Maisemantutkimuksen *Lähiön henki* -tutkimushankkeessa. Hankkeen rahoittaja oli Asumisen rahoitus- ja kehittämiskeskus (ARA) ja se oli osa vuosien 2013–2015 Asuinalueiden kehittämisohjelmaa¹. Kehittämisohjelman tavoitteina oli asukkaiden osallisuuden ja osallistumisen vahvistaminen sekä asukkaiden kokemusten, luovuuden ja toiminnallisten resurssien sisällyttäminen asuinalueiden kehittämistyöhön (ARA 2016, verkkosivu). Hankkeen aikana Porissa toteutettiin Itä-Porin lähiöiden kulttuurikartoitus ja -suunnitelma. Järjestin hankkeessa asukastilaisuuksia ja työpajoja sekä olin tutkimushankkeen edustajana mukana Sampolan alueen monialaisessa työryhmässä. Sain myös tehdä opintomatkan Boråsiin Ruotsiin, missä tutustuin Norrbyn lähiössä tehtävään kehittämiseen kulttuurisuunnittelun avulla.

Sovelsin hankkeessa kulttuurikartoitusta ja -suunnittelua sekä yhteisötaidetta yhteiskehittämisen menetelminä yhdessä Taiteilijayhdistys T.E.H.D.A.S.² ry:n kanssa. Tehdas toimii Porin vanhalla lyhytaaltoasemalla, joka sijaitsee Itä-Porissa, Sampolan ja Metallinkylän alueella Koiviston ulkoilupuistossa (Mastojen alue). Yhdistyksen toiminta oli tullut minulle tutuksi työskennellessäni näyttely-amanuenssina Porin taidemuseossa vuosina 2009–2015. Toteutin tänä aikana tehtaalaisten kanssa lukuisia taideprojekteja. Tehtaan filosofia ja taiteellinen

¹ Ohjelmassa olivat mukana ARA, ympäristöministeriö, työ- ja elinkeinoministeriö, opetus ja kulttuuriministeriö, sisäasiainministeriö, sosiaali- ja terveysministeriö sekä Kuntaliitto. Lisätietoja ks. <https://www.ara.fi/fi-FI/Tietopankki/Lahiokehittamisen_tietopankki/Asuinalueiden_kehittamisohjelma_20132015> (haettu 4.11.2020, tarkistettu 5.5.2021)

² Kirjaimet ovat lyhenne sanoista: ”Taide eheyttää harmonisoi dada anarkiaa Suomeen”. <<http://tehdasry.fi/wordpress/2019/03/23/t-e-h-d-a-s-aka-dadanalle/>> (haettu 1.8.2020, tarkistettu 5.5.2021)

toiminta puhuttelivat minua, ja tämän kokemuksen myötä kiinnostuin yhteisöllisesti tehdystä taiteesta.

Asuin Lontoossa vuosina 2004–2009, jolloin sain Lontoon eri kaupunginosissa liikkeessani monipuolisia kokemuksia ja tietoa kaupungin kehittämisestä taiteen sekä kulttuurin, erityisesti katutaiteen, keinoin. Toteutin Porissa näyttelyiden ohella taiteilijoiden kanssa taideprojekteja ja seinämaalauksia kaupunkitilaan. Nämä erilaiset kokemukset muovautuivat yhteen ja niistä syntyi toimintaa ja tutkimusta, joissa julkista tilaa yhteiskehitetään kulttuurisuunnittelun ja -kartoituksen sekä julkisen taiteen ja yhteisötaiteen avulla.

Ylhäältä alaspäin etenevä kehittäminen (*top-down approach*) eli asukkaiden osallistaminen hallinnon taholta ilman, että asukkailla on roolia prosessin muodostumisessa määrittellen hierarkkiseksi toimintakulttuuriksi. Ylhäältä alaspäin etenevässä kehittämisessä toimen- tai viranhaltijat suunnittelevat usein kehittämissankkeen sisällöt kuulematta asukkaita. Mikäli asukkaita kuullaan saavat he ehkä osallistua johonkin osa-alueeseen kehittämishankkeessa, mutta he eivät saa osallistua sen suunnitteluun ja toteutukseen hankkeen elinkaaren ajan. Alhaalta ylöspäin etenevä (*down-up approach*) tai yhteisölähtöinen kehittäminen, jossa asukkailla on sananvaltaa prosessin muodostumisessa ja sen aikana, nähdään yhteiskehittämisen kontekstissa toivotummaksi ja tavoiteltavammaksi tavaksi toteuttaa kehittämistä. (Ks. esim. Puerari, de Koning, von Wirth, Karré, Mulder, & Loorbach 2018, 4.) Alhaalta ylöspäin etenevän kehittämisen aloitteentekijänä ja ainoana toteuttajana voi toimia kolmas tai neljäs sektori, jolloin hallinnolla ei ole osaa projektissa tai hankkeessa. Tämän tyyppinen yhteisölähtöinen kehittäminen ei ole tutkimukseni kohteena, sillä tutkin hallinnon ja kolmannen sektorin välisenä yhteistyönä toteutettua kehittämistä.

Minua alkoi askarruttamaan, miten toimen- tai viranhaltijan tulee toteuttaa kehittämistyötä, jotta asukkaiden osallisuus kehittämisprosessissa toteutuu. Ryhdyin tutkimaan ylhäältä alaspäin ja alhaalta ylöspäin etenevää yhteiskehittämistä. Keskityin ylhäältä alaspäin etenevään eli hallinnon toteuttamaan yhteiskehittämiseen, jota tutkin toimintatutkimuksellisen lähestymistavan kautta. Alhaalta ylöspäin etenevää eli ruohonjuuritason kehittämistä tutkimuksessani edustaa kulttuurikartoitus, johon osallistui Taiteilijayhdistys T.E.H.D.A.S. (osatutkimus III). Pohdin löytyykö näiden kahden lähestymistavan välimaastosta tasoa, jossa nämä kaksi eri toimintakulttuuria kohtaavat. Mitä syntyy silloin, kun toimintakulttuurit kohtaavat? Kuka tai mikä taho on tällöin aloitteentekijä ja kuka ohjaa kehittämistyötä? Mitä yhteiskehittämisen menetelmiä voidaan tällöin käyttää?

Pyrin tutkimuksellani täyttämään tietoaukkoa siitä, miten hallinto voi osallistaa asukkaita kulttuuri- ja taidelähtöisin menetelmin, ja mahdollisesti edistämään niiden avulla asukkaiden tieto-, suunnittelu-, päätös- ja toimintaosallisuutta. Asukkaiden osallisuus kehittämishankkeissa on tärkeää, koska osallisuus lisää ihmisten hyvin-

vointia ja kiinnittymistä yhteiskuntaan. Tutkin myös minkälainen rooli taiteilijoilla ja taiteella voi olla kulttuurisuunnittelussa ja -kartoituksessa. Pysin analysoimaan ylhäältä alaspäin ja alhaalta ylöspäin etenevään kehittämiseen sisältyviä prosesseja sekä vertaamaan niitä. Tavoitteenani on selvittää löytyykö näiden kahden kehittämistavan ohella kolmas tapa toteuttaa yhteiskehittämistä, jossa hallinto voi toimia aloitteentekijänä tai osallistajana delegoiden valtaa asukkaille, kolmannelle ja neljännelle sektorille sekä taiteilijoille hankkeen elinkaaren aikana, samalla toteuttaen hanketta yhteistyössä eri osapuolien kanssa, ja mahdollisesti jatkaen hankkeen aikana syntynyttä yhteistyötä hankkeen päättymisen jälkeen.

1.2 Yhteenvedon ja osatutkimusten tutkimuskysymykset

Kulttuurisuunnitteluun ja -kartoitukseen on olemassa erilaisia lähestymistapoja, esimerkiksi kulttuurintutkimuksen parissa on tutkijoita, jotka käsittelevät kulttuurisuunnittelua ja -kartoitusta. Tutkimukseni edustaa tätä lähestymistapaa, koska tutkin kulttuurikartoitusta, jossa olen itse ollut mukana. Lisäksi tutkin kulttuurisuunnitteluun ja -kartoitukseen liittyviä käsitteitä sekä kulttuurisuunnittelu- ja -kartoitusprosesseja yhteiskehittämisen menetelminä. Kulttuurisuunnittelussa ja -kartoituksessa huomioni kiinnittyy vuorovaikutukseen, osallistamiseen ja osallisuuteen. Kulttuurikartoitus on minulle tutkimuksen kohde ja tutkimusaineistoa.

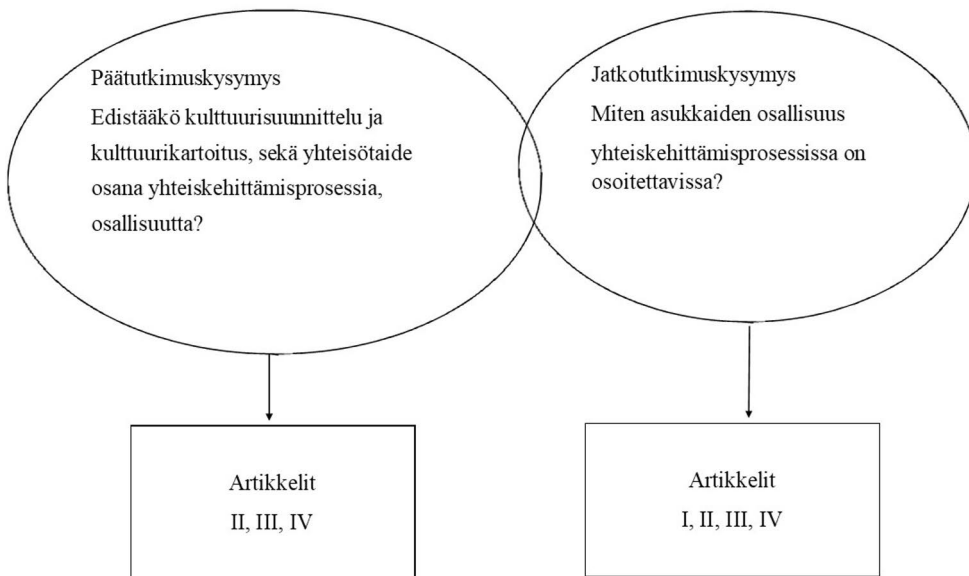
Toinen lähestymistapa kulttuurisuunnitteluun ja -kartoitukseen on kehittäminen. Kulttuurisuunnittelun ja -kartoituksen parissa toimii kehittäjiä ja konsultteja, jotka käyttävät näitä menetelmiä kaupunkikehittämiseen. Samalla he oman toimintansa kautta mahdollisesti myös luovat uudenlaista kulttuurisuunnittelua ja -kartoitusta. Kaupunkikehittäminen ja uuden luominen ei ole tutkimukseni tavoite. Tutkimukseni kautta saattaa kuitenkin tulla esille tietoa, jota voi käyttää uudenlaisen kulttuurisuunnittelun ja -kartoituksen kehittämiseen.

Kolmas näkökulma kulttuurikartoitukseen on ”advocacy” eli emansipatorinen näkökulma, joka liittyy yhteisölähtöiseen kulttuurikartoitukseen. Kulttuurikartoitus, jota käsittelen tutkimuksessani, ei ole yhteisölähtöinen, vaikka Tehtaan taiteilijat osallistuivat siihen. Näkökulmani alhaalta ylöspäin etenevään kehittämiseen keskittyi tehtaalaisten taiteilijoiden ja asukkaiden väliseen yhteistyöhön. Vertaan siihen sisältyvää osallisuutta ylhäältä alaspäin etenevän kehittämisen tuottamaan osallisuuteen.

Tutkimuskysymykseni tarkastelevat kulttuuri- ja taidelähtöistä yhteiskehittämistä. Väitöskirjan sisältämien osatutkimusten (artikkeleiden) kautta pyrin ymmärtämään, minkälaisia osallisuuden kysymyksiä sisältyy tämän tyyppiseen yhteiskehittämiseen. Tarkastelen yhteiskehittämistä, jota on sovellettu kulttuuriperintökohteiden hoito- ja suojelutyössä (osatutkimus I), kulttuuriperintöorganisaation

(museon) palveluiden strategisessa kehittämisessä kulttuurisuunnittelun ja -kartoituksen avulla (osatutkimus II), Sampolan lähiössä sijaitsevan Porin lyhytaaltoaseman ja sen yhteydessä olevan veistospuiston yhteiskehittämistä (osatutkimus III) sekä kuvataiteilijoiden ja aluesuunnittelijoiden välistä yhteiskehittämistä Porin Karjarannan asuntomessualueen taidekilpailun aikana (osatutkimus IV). Osatutkimuksissa II ja III käytän Itä-Porin lähiöiden kulttuurikartoitusta, jossa tutkimuksen kohteina ovat porilaiset museot³ ja Sampolan lähiö. Näiden kahden tapaustutkimuksen kohderyhmänä ovat seniiori-ikäiset asukkaat.

Vastaan väitöskirjani pää- ja jatkotutkimuskysymyksen osatutkimusten ja väitöskirjan yhteenvedon avulla. Tutkimukseni päätutkimuskysymys on, edistääkö kulttuurisuunnittelu ja kulttuurikartoitus, sekä yhteisötaide osana yhteiskehittämisen prosessia, osallisuutta? Jatkotutkimuskysymys on, miten asukkaiden osallisuus yhteiskehittämisen prosessissa on osoitettavissa?

Kuvio 1. Avaan kuvioissa 1. osatutkimusten (artikkeleiden) suhdetta päätutkimus- ja jatkotutkimuskysymyksiin.

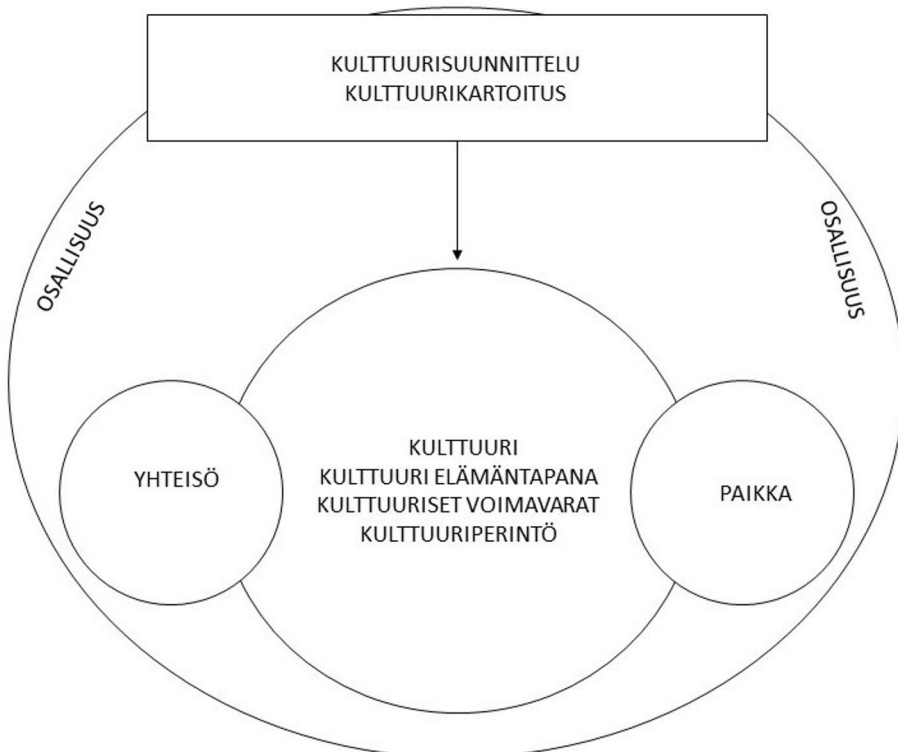
Etsin vastausta tutkimuskysymyksiin vertailemalla kulttuurisuunnittelussa vallitsevia kehittämistapoja, jotka ovat hallintovetoinen ja yhteisölähtöinen. Hallintovetoinen kehittäminen etenee ylhäältä alaspäin, kun taas yhteisölähtöinen kehittäminen etenee alhaalta ylöspäin. Tarkastelun myötä tutkimuskysymykset nostavat

³ Satakunnan Museo ja Porin taidemuseo.

aineistosta esiin kunnallis- ja valtionhallinnon ohella erilaisia järjestöjä, jotka toteuttavat kulttuuriperintötyötä ja julkisen taiteen projekteja yhteistyössä Satukunnan Museon, Porin taidemuseon ja Porin kaupungin kanssa.

1.3 Tutkimuksen avainkäsitteet

Jäsennän osatutkimusten tutkimusaiheita ja -aineistoa niiden sisältämien avainkäsitteiden avulla. Tutkimukseni keskeisiä käsitteitä ovat *kulttuurisuunnittelu* ja *-kartoitus*. Kulttuurisuunnittelu ja -kartoitus ovat yhteiskehittämisen menetelmiä, joista on johdettavissa avainkäsite *kulttuuri*. Käsitteestä kulttuuri johdettavia avainkäsitteitä ovat *kulttuuri elämäntapana*, *kulttuuriset voimavarat* ja *kulttuuriperintö*. Kulttuurisuunnitteluun ja -kartoitukseen liittyvät läheisesti käsitteet *yhteisö* ja *paikka*. Tutkimuksen avainkäsitteet linkittyvät läheisesti toisiinsa ja kaikkiin niihin sisältyy *osallisuuteen* ja osallisuuden kautta osallistumiseen liittyviä asioita. Käsitteiden avainkäsitteitä maisemantutkimuksen, humanistisen kaupunkitutkimuksen, kriittisen kulttuuriperinnön tutkimuksen ja taidelähtöisen tutkimuksen näkökulmista.

Kuvio 2. Tutkimuksen keskeisten käsitteiden havainnollistaminen ja niiden suhde toisiinsa.

1.4 Yhteenvedon rakenne

Tämä tutkimus pyrkii selvittämään kulttuurisuunnittelun ja -kartoituksen sekä yhteisötaiteen soveltamiseen sisältyvää osallisuutta. Toteutin tutkimuksen neljän eri osatutkimuksen⁴ ja väitöskirjan yhteenvedon avulla. Esitän yhteenvetoartikkelin rakenteen esittelyn päätteeksi, miten tutkimusaiheet limittyvät toisiinsa.

Luku 1 Johdanto

Esittelen väitöskirjan johdannossa tutkimuksen taustan (1.1), tutkimuskysymykset (1.2) ja avainkäsitteet (1.3). Tämän jälkeen käsittelen tutkimuskeskusteluja kulttuurisesta osallisuudesta, yhteisöllisyydestä ja paikkalähtöisistä, vuorovaikutteisista kulttuurilähtöisistä yhteiskehittämisen menetelmistä (1.5–1.5.6). Kontekstuaalisoin tutkimukseni humanistiseen ja taidelähtöiseen tutkimukseen kiinnittämällä sen maisemantutkimuksen ja humanistisen kaupunkitutkimuksen (1.6.1), kriittisen kulttuuriperinnön tutkimuksen (1.6.2) ja taidelähtöisen tutkimuksen kenttään (1.6.3). Lisäksi käsittelen tässä luvussa Paulo Freiren kriittistä pedagogiikkaa ja yhteisötaidetta (1.6.4). Seuraavaksi tarkastelen tutkimuksen metodologiaa (1.7.–1.7.3), tutkimuseettisiä kysymyksiä (1.8) ja selvitän lakeja, sopimuksia sekä määritelmiä (1.9), joihin viitataan osatutkimuksissa ja väitöskirjan yhteenvedossa.

Luku 2

Kerron luvussa 2 kulttuurisuunnittelussa vallitsevista erilaisista kaupunkikehittämisen näkökulmista, jotka ovat oleellisia tutkimukseni kannalta. Tällä luvulla haluan myös havainnollistaa sitä, miten erilaisia kehittämisenäkökulmia vallitsee kulttuurisuunnittelussa. Luku on pääosin kulttuurisuunnittelua taustoittava, mutta osa esittämistäni kehittämisenäkökulmista saa kuitenkin tutkimuksessani huomiota. Tämä siksi, koska luova luokka ja luova kaupunki -ajattelu (luku 2.1), kaupunkikehittäminen Ruotsissa (luku 2.2) ja Sipoossa (luku 2.3) sekä kotimaiset tutkimus-

⁴ Osatutkimus I (2016) Santtu ja Tyltty Seniori-ikäisten arvokasta kulttuuriperintötyötä Porissa. Helsinki: *Suomen Kotiseutuliiton vuosikirja 2016*; Osatutkimus II (2017) The Role of the Museum in an Aging Society. *Museum International*, Vol 68, No 271–272. Paris: ICOM International Council of Museums and Blackwell Publishing Ltd; Osatutkimus III (2017) Kulttuurisuunnittelumenetelmän ja yhteisötaiteen avulla tapahtuva yhteiskehittäminen. Teoksessa Häyrynen, Maunu ja Wallin, Antti (toim.) *Kulttuurisuunnittelu Kaupunkikehittämisen uusi näkökulma*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Tietolipas 258; Osatutkimus IV (2019) Porin Karjarannan asuntomessualueen taidekilpailu Tavoitteena julkisten alueiden suunnittelijoiden ja taiteilijoiden välinen yhteistyö. Helsinki: *Kulttuuripolitiikan tutkimuksen vuosikirja 2018–2019*.

hankkeet (luvut 2.4–2.4.3) sisältävät asioita, joita käsittelen tutkimuksessani. Nämä alaluvut eivät ole pelkästään kulttuurisuunnitteluja taustoittavia, sillä viittaan yhteenvedossa osaan niissä mainittuihin tutkijoihin.

Luku 3

Luvussa 3 suhteututan johdannossa käytyjä tutkimuskeskusteluja osatutkimuksiin. Laajennan keskustelujen sisältöjä osatutkimusten välityksellä, käsittelemällä osallisuutta osana asuin- ja toimintaympäristöjä ja yhteisöllisiä määrittelyprosesseja kulttuurisuunnittelussa ja -kartoituksessa sekä kulttuuriperinnön hoito- ja suojelelutyoissa.

Luku 4

Luvussa neljä esittelen osatutkimukset ja tutkimusaineistot, arvioin tutkimusmenetelmiä ja -prosesseja ja tutkimuksen kulkua. Esitän osajulkaisut niiden ilmestymisjärjestyksessä. Lähdän liikkeelle tarkastelemalla vapaaehtoistyön yhteiskehittämistä kulttuurihistoriallisessa museossa. Tämä osajulkaisu liittyy keskusteluun, jota käydään kulttuuriperinnöstä ja sen määrittelystä kriittisen kulttuuriperinnön tutkimuksessa. Sen jälkeen jatkan edelleen museosektorilla tutkailemalla museopalveluiden yhteiskehittämistä. Tämä osatutkimus liittyy kulttuuri-käsitteen elämäntapa-perusteiseen määritelmään museo- ja kulttuuripalveluiden osalta. Sitten siirryn tutkimaan kulttuurisuunnittelun ja -kartoituksen sekä yhteisötaiteen avulla toteutettua yhteiskehittämistä. Osatutkimus käsittelee yhteisötaiteen kysymyksiä, ja taiteen roolia osana kulttuurisuunnittelu- ja kartoitusprosessia. Viimeisessä osatutkimuksessa tutkin Karjarannan asuatomessualueen julkisten alueiden yhteiskehittämistä julkisen taiteen avulla. Osatutkimus liittyy keskusteluun, jota käydään myös kulttuurikartoituksessa eli taiteilijan roolista ja osallisuudesta suunnittelu- ja kehittämisprosesseihin.

Osajulkaisujen aineistot koostuvat toisistaan poikkeavista aineistoista, joissa olen käyttänyt erilaisia aineistonkeruun muotoja, tutkimusstrategioita ja analyysimenetelmiä. Lopuksi tarkastelen tutkimusprosessin etenemistä.

Luku 5

Luvussa viisi esitän osatutkimusten ja yhteenvedon tutkimustulokset ja teen niiden pohjalta yleisiä johtopäätöksiä. Luku sisältää ajatuksia siitä, miten kulttuurisuunnittelulla ja -kartoituksella sekä yhteisötaiteella voidaan osallistaa asukkaita kulttuuri-käsitteen, kulttuurin elämäntapanaperusteisen -määritelmän ja kulttuuristen voimavarojen paikkalähtöisiin määrittelyprosesseihin. Käsittelen osallisuutta asuinympäristön sekä asukkaan kulttuurisen, sosiaalisen ja toiminnallisen ympäristön kautta, ja vertaan ylhäältä alaspäin etenevää kehittämistä ja kulttuurisuunnittelua

sekä -kartoitusta Sherry R. Arnsteinin Osallisuuden portaisiin ja pohdin, minkälaista osallisuutta synnyttää kulttuuri- ja taidelähtöinen yhteiskehittäminen. Tarkastelen museoiden harjoittamaa kulttuuriperintötyötä yhteiskehittämisen näkökulmasta. Selvitän, miten kulttuuriperinnön ylläpitoon ja hoitoon kytkeytyvät kulttuuriset oikeudet liittyvät läheisesti museopalveluiden tuottamiseen ja jalkautuviin museopalveluihin.

Luku 6

Lopuksi esitän tutkimuksen pohjalta kehittämäni luovan yhteiskehittämisen toimintamallin, jossa yhteiskehittämiseen käytetään kulttuuri- ja taidelähtöisinä menetelminä kulttuurisuunnittelua ja -kartoitusta sekä yhteisötaidetta. Toimintamallin kautta pohdin, miten Paulo Freiren sorrettujen pedagogiikan keskeiset teemat ovat sovellettavissa suomalaisen toimen- tai viranhaltijan työssä.

Taulukko 1. kuvaa lukuja 5 ja 6. Taulukkoon on jaoteltu lukukohtaisesti aiheet, joita luvussa käsitellään. Lisäksi taulukko sisältää tiedon siitä, mihin osatutkimukseen käsiteltävä aihe liittyy. Samalla taulukko kuvaa sitä, miten väitöskirjan tutkimusaiheet muodostavat aihekokonaisuuksia (lukuja), jotka käsittelevät tutkimuskysymyksiä.

Luku	Aiheet	Osatutkimukset
5.1 Kulttuurisuunnittelu ja kulttuurikartoitus sekä yhteisötaide osallistavina yhteiskehittämisen menetelminä	kulttuurisuunnitteluun ja kulttuurikartoitukseen sisältyvän kulttuurin elämäntapaperusteisen määritelmän prosessit ja ulottuvuudet; kulttuuristen voimavarojen yhteisöllinen määrittely; yhteisötaide ja yhteiskehittäminen; taiteilijoiden rooli kulttuurikartoituksessa	II, III, IV
5.2 Kumppanuussuhteeseen perustuva kulttuuriperintötyö	museot ja kulttuuriperintötyö; aineellinen kulttuuriperintö; auktorisoitu kulttuuriperintö-diskurssi; kulttuuriperintötyön yhteiskehittäminen; asukkaiden ja yhteisöiden osallisuus kulttuuriperintötyöhön; museopalveluiden yhteiskehittäminen	I, II, III
5.3 Asukkaiden osallisuus ylhäältä alaspäin etenevässä yhteiskehittämisprosessissa	asukkaiden osallisuuden edistäminen suunnittelu- ja kehittämisprosesseissa	I, II, III, IV
6 Luovan yhteiskehittämisen toimintamalli	Luovan yhteiskehittämisen toimintamalli ja Paulo Freiren sorrettujen pedagogiikan keskeisten teemojen soveltaminen käytäntöön	I, II, III, IV

1.5 Tutkimuskeskusteluja kulttuurisesta osallisuudesta, yhteisöllisyydestä ja paikkalähtöisistä, vuorovaikutteisista kulttuurilähtöisistä yhteiskehittämisen menetelmistä

1.5.1 Osallisuuden teoriataustaa

Yksilötasolla osallisuus on yleensä tunne siitä, että kokee olevansa osa jotakin kokonaisuutta tai kokee yhteenkuuluvuutta johonkin. Ihmiselle voi osallisuuden kokemuksen myötä syntyä halu toimia eli osallisuus synnyttää toimintakykyä. Osallisuuden tunne luo kokemuksen siitä, että elämässä on mahdollisuuksia, ja mahdollisuus toteuttaa itseään. Ihminen voi kokea osallisuutta esimerkiksi perheeseen, sukuun, yhteiskuntaan, työpaikkaan, yhteisöön tai johonkin ryhmään, asuinalueeseen, toimintaan tai harrastukseen. Mikäli ihminen ei koe osallisuutta yhteiskuntaan voi se johtaa syrjäytymiseen, jolla on vakavia seurauksia niin yksilön kuin yhteiskunnankin kannalta. Yhteiskunnassa, esimerkiksi kunnallishallinnossa, voi vallita osallistava kulttuuri, jolloin asukkaiden mielipiteet huomioidaan päätöksentekoprosesseissa, tai voi vallita kulttuuri, jossa asukkaille ei luoda osallisuutta ja osallistumisen mahdollisuuksia, jolloin päätökset tehdään kuulematta asukkaita.⁵

Osallisuuden portaat

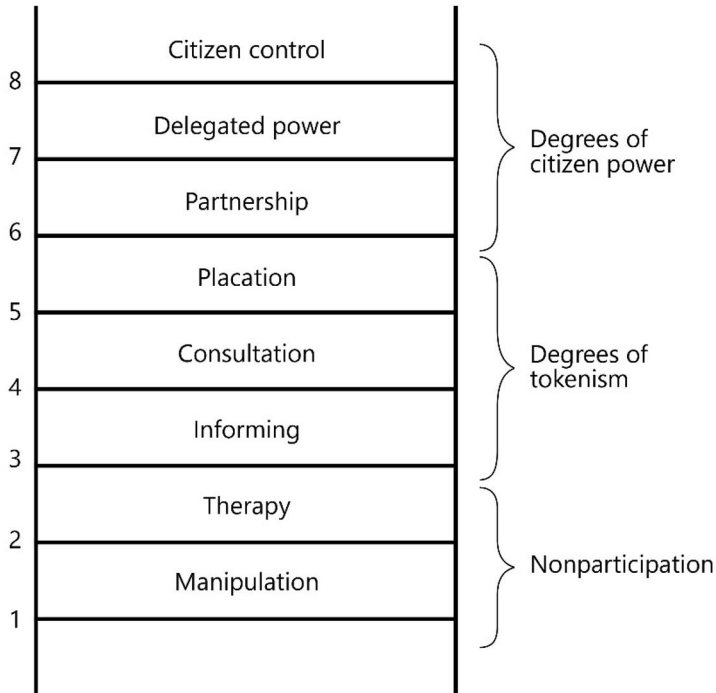
Sherry R. Arnstein⁶ kuvasi kansalaisten osallistumista suunnitteluprosessiin 1960-luvun lopun Yhdysvalloissa tikapuumallilla ”osallisuuden portaat” (*A Ladder of Citizen Participation*), joka on muodostunut osallisuusteorioiden klassikoksi. Arnstein esitti kahdeksan askelman avulla kansalaisten osallistumisen ja osallistamisen suhteessa yhteiskuntaan. Askemat esittävät yhteiskunnassa ja kansalaisten välillä vallitsevia vallan muotoja ja vallan uudelleenjakoa.

Kansalaisten ei-osallistumisen tason muodostavat tikapuiden alimmat askelmat, joita kuvastavat käsitteet ”manipulaatio” (*manipulation*) ja ”terapia” (*therapy*). Seuraavilla tasoilla vallitsee tokenismi (*tokenism*), joka muodostuu ”tiedonsaannista” (*informing*), ”konsultaatiosta” (*consultation*) ja ”yhteissuunnittelusta” (*placation*). Tokenismissä kansalaisille annetaan tietoa ja heitä kuullaan, mutta nämä

⁵ Suomalaisessa tutkimuskirjallisuudessa osallisuutta tarkastellaan usein hyvinvoinnin näkökulmasta. Tutkimuksissa viitataan yleensä Erik Allardtin, Amartya Senin ja Martha Nussbaumin osallisuusteorioihin.

⁶ Työskenteli konsulttina presidentti John F. Kennedyn hallinnossa.

toimet eivät kuitenkaan takaa sitä, että heidän mielipiteillään on vaikutusta suunnitteluun. Seuraavaksi ovat tikapuiden korkeimmat askelmat, jotka mahdollistavat kansalaisvallan eli deliberatiivisen demokratian, ”kumppanuuden” (*partnership*), ”delegoidun vallan” (*delegated power*) ja ”kansalaishallinnan” (*citizen control*). (Arnstein 1969, 216–217.)

Kuvio 3. Sherry R. Arnstein. (1969): Osallisuuden portaat (*A Ladder of Citizen Participation*).

Osallistava suojele

Osallisuuden portaat ovat saaneet myöhemmin kritiikkiä osakseen, koska on nähty niiden edustavan näkökulmaa, jossa hallinto määrittelee osallisuuden ja osallistumismenettelyn. Niistä on myöhemmin toteutettu erilaisia versioita, muun muassa kulttuuriperinnön tutkijat Petronela Spiridon ja Ion Sandu ovat käyttäneet kulttuuriperintötyön tyypittelyn pohjana osallisuuden portaita tutkiessaan osallistavaa suojele (*participatory conservation*). Spiridonin ja Sandun mallissa asteikon alimmalla tasolla on ”involuntary participation by use”, joka kuvastaa sitä, kun yhteisöt ”käyttävät” (*use*) kulttuuriperintöä ja ovat kulttuuriperintöprosessissa vastaanottajia (*receivers*), mitä tulee yleiseen tietoon kulttuuriperinnöstä ja kulttuuriperinnöstä voimavarana (*cultural heritage assets*). Seuraava taso on ”passive and passive-interactive participation”, mikä tarkoittaa sitä, kun yhteisöjen

jäsenet kutsutaan mukaan kulttuuriperintötyön toteuttamiseen, mutta he eivät saa vaikuttaa sen sisältöihin. He voivat kuitenkin rahoittaa kulttuuriperinnön suojelutyötä lahjoittamalla siihen varoja. Kolmas taso on ”interactive participation”, jossa yhteisön jäsenet ovat mukana moniammatillisissa tiimeissä. Tällä tasolla osallistuminen luokitellaan oikeudeksi osallistua (*participation as a right*). Neljäs taso on ”participation for material or non-material incentives”, jolloin ihmiset haluavat osallistua toimintaan ainoastaan silloin, kun he saavat osallistumisestaan jonkinlaisen palkkion. Viides taso on ”professional NGO participation”, joka kuvaa kansalaisjärjestöjen toimintaa. Kuudennella eli korkeimmalla tasolla on ”functional participation”, jossa yhteisöjen jäsenet ovat olennainen osa yhteistyössä tehtävää suojelutyötä. Tällöin yhteisöt osallistuvat muun muassa keskusteluun, jota käydään kulttuuriperinnön suojelutyön toimintaperiaatteista (Spiridon & Sandu 2015, 44, 47–50.)

Tärkeä osa kulttuuriperinnön ja -ympäristöjen suojelutyötä on kansalaisten ja yhteisöjen osallistuminen. Maisemantutkija Paul Selmanin mukaan osallistavan suojelun parissa on tultu siihen tulokseen, että yhteisöveitoissa aloitteissa yleensä tarvitaan jonkin verran ylhäältä alaspäin etenevää osallistamista. Selman ajattelee, että yhteistyö edellyttää pitkäkestoista dialogia sekä neuvotteluja ja konfliktien ratkaisemista. Toiminnassa on haluttu korostaa asukkaiden ja paikallistasolla toimivien instituutioiden vahvistamista, käyttäen uudenlaista ammatillista osaamista, arvoja ja käytäntöjä. Selman näkee, että kulttuuriperinnön ja -ympäristöjen hoito- ja suojelutyössä vallitsee eri tason osallistumista. Yleensä toimintaa toteutetaan kumppanuussuhteena paikallisen viranomaisen ja yhteisön kanssa. On myös olemassa toimintaa, jota toteutetaan ilman viranomaisyhteistyötä, jolloin se tapahtuu paikallisen aktiivisuuden pohjalta. Osallistuminen voidaan jakaa minimaaliseen, vapaaehtoistoimintaan perustuvaan osallistumiseen, vuorovaikutteiseen osallistumiseen ja omaehtoiseen ruohonjuuritasolta ponnistavaan osallistumiseen. Yleisesti hyväksytään, että tehokas paikallinen osallistuminen voi toteutua ainoastaan silloin, kun hallinnossa vallitsee läpinäkyvä ja inklusiivinen ilmapiiri sekä luottamuksen ja avoimuuden henki. (Selman 2004, 367–369.)

Paul Selmanin näkemys osallistavasta suojelusta edustaa mallia, jota on tavoiteltu viime vuosina suomalaiseen kulttuuriperintöhallintoon. Suomessa kulttuuriperintöhallintoa (museot) on ohjannut osallistavan suojelun pariin opetus- ja kulttuuriministeriön vuonna 2018 julkaisema museopoliittinen ohjelma. Ohjelman mukaan muuttuva toimintaympäristö edellyttää avoimempia toimintatapoja, jotka sisältävät yhdessä tekemistä, osallisuutta ja yhteisöllisyyttä sekä kumppanuuteen perustuvaa vapaaehtoistoimintaa (Mattila 2018, 10, 14).

Osallisuus kunnan tarjoamiin kulttuuripalveluihin

Kulttuuritoimintaan osallistumisen voi jakaa neljään tasoon. Ensimmäinen taso on kansalaisten oikeus osallistua kulttuuripalveluihin. Tämä taso viittaa sivistyksellisiin oikeuksiin ihmisoikeutena. Seuraavalla tasolla on palveluiden vastaanottaminen katsojan ominaisuudessa. Tällä tasolla kansalainen nähdään ”katsojana” tai ”osallistujana”. Kansalaisilla ei ole tällä tasolla päätösvaltaa palveluihin. Kolmas osallistumisen taso sisältää ajatuksen yksilöstä aktiivisempänä toimijana. Kun palvelunkäyttäjä tai asukas on neljännellä eli korkeammalla tasolla on hän osallinen, ja hän osallistuu palveluiden yhteissuunnitteluun tai -kehittämiseen. (Virolainen 2015, 96–97.)

Osallisuus kaupunkitilaan

Ihmismaantieteen tutkija Pia Bäcklund, aluetieteen tutkija Jouni Häkli ja kaupunkija aluesuunnittelun tutkija Harry Schulman kirjoittavat, että kun ”kaupunkitilaa lähestytään eletyn tilan näkökulmasta, avautuu myös osallisuuskysymykseen tärkeä ulottuvuus” (Bäcklund, Häkli & Schulman 2002, 12). Tutkijoiden mukaan ”tarkastelun kohteena voi olla niin muistojen suhde henkilökohtaiseen paikan kokemiseen kuin sekin, millä tavalla kaupungin identiteetti rakentuu, kun kaupunkilaiset antavat elintilalleen omia merkityksiään” (mt., 12). Bäcklundin, Häklin ja Schulmanin mukaan, kun osallistetaan asukkaita tulee kaupunki nähdä asuinympäristön lisäksi asukkaiden kulttuurisena ja sosiaalisena eli toiminnallisena ympäristönä, johon ihminen omalla toiminnallaan luo sekä kiinnittää kulttuurisia merkityksiä. Ajattelen, että tämän tyyppinen näkemys osallisuudesta ei yleensä toteudu ylhäältä alaspäin etenevässä kehittämisessä, jossa osallisuus määritellään asuinympäristön ennemmin kuin toimintaympäristön pohjalta.

Pia Bäcklund puolestaan tuo tutkimuksessaan esille ajatuksen kaupungista ihmisten tarinoiden ja muistojen relationaalisena tilana ja symbolisena ympäristönä (Bäcklund 2002, 150–151). Hän kutsuu alueperustaiseksi osallistamispolitiikaksi sitä, kun ”suunnitteluhankkeen osalliset on määritelty ennen muuta ihmisten asuinpaikkojen kautta” (Bäcklund 2019, 149). Bäcklund kehottaa pohtimaan minkälaisissa kaupunkisuunnitteluhankkeissa on mielekästä rajata etukäteen suunnittelun osallisia, osallistumisen menetelmiä tai kohteita. Hän tuo tutkimuksessaan esille sen, että asuinalueiden viralliset rajat eivät ilmennä sitä, mitkä alueet kukin kaupunkilainen kokee omakseen. Bäcklund ajattelee, että yksi syy siihen, miksi ihmiset eivät osallistu kehittämishankkeisiin on se, että hallinnon vetämillä virallisilla rajoilla ei ole ihmisille heidän käytännön elämässään paljoakaan merkitystä. Ihmisten toimintaympäristöt voivat sijaita eri puolilla kaupunkia. Pia Bäcklundin näkemys on, että kaikki toiminnan kentät voivat olla ihmisille tärkeitä, ja näiden alueiden suunnitteluun halutaan osallistua. Tällöin osallisuus on nähtävä

niin, että se ei määriyty pelkästään fyysisen etäisyyden perusteella. Pitäisi olla taustatietoa siitä, miten ihmiset käyttävät kaupunkitilaa fyysisesti, toiminnallisesti, sosiaalisesti sekä symbolisesti. Bäcklundin mukaan osallistumiseen ihmisiä motivoi jokin tietty asia, jonka tilallinen ulottuvuus voi vaihdella aina globaalille tasolle saakka. Esimerkkinä hän mainitsee ilmastonmuutoksen. Bäcklundin näkemyksen mukaan keskeisellä sijalla on ihmisten ja paikkojen dynaaminen ja muuttuva suhde. (Bäcklund 2002, 146–148, 150.)

Yhteiskuntatieteen tutkija Tiina Rättilä ja politiikan tutkija Jarmo Rinne ovat tutkineet asukasaktivismia. Tutkijat ovat tulleet siihen johtopäätökseen, että syvä henkilökohtainen sidos eli osallisuus paikkaan on usein se syy, miksi ihmiset haluavat aktiivisesti toimia sen puolesta, kyseeseen saattoi tulla myös alue, jonka asukkaat kokivat kotipaikakseen. Rinne ja Rättilä tähdentävät, että asukkaalle paikkakokemus tai osallisuus paikkaan voi olla jopa intiimi ja vaikeasti sanoitettavissa. (Rättilä & Rinne 2017, 103–105.)

Rättilä ja Rinne painottavat, että jälkimodernit yhteiskunnalliset liikkeet ja liikehdinnät suosivat toimintatapoja, joihin on helppo tulla mukaan. He tuovat esille sen, että ihmiset pitävät neljännen sektorin toimintaa itselleen antoisampana ja mielekkäämpänä kuin yhdistys- ja järjestötoimintaa. Toimintaa poliittisissa järjestöissä pidetään turhana ja epävaikuttavana. (Rättilä & Rinne 2017, 107.) ”Asukasaktiivit ovat aloitteellisia subjekteja ja määrittelevät itse omat tavoitteensa ja keinonsa” (mt., 108). Asukkaat haluavat keskittyä paikallisiin asioihin, joihin voivat mielestään vaikuttaa (mt., 108). Rättilä ja Rinne korostavat sitä, että tutkimukseen osallistuneet asukasaktiivit eivät käyttäneet osallistumisen ja osallisuuden käsitteitä, vaan he kuvasivat toimintaansa ”omaehtoisena tekemisena, projekteina, tempauksina, tapahtumina ja varsinkin vaikuttamisena” (mt., 109). Vaikuttaminen on oman alueen tuunaamista viihtyisämmäksi, ennemmin kuin vaikuttamista kunnalliseen päätöksentekoon (mt., 109).

Kaupunkitutkijat Pasi Mäenpää, Maija Faehnle ja Harry Schulman puolestaan esittävät, että omaehtoisessa ja itseorganisoituvassa kansalaistoiminnassa eli neljännen sektorin toiminnassa, on osallisuus ymmärrettävä kiinnittymisenä ja mahdollisuutena toteuttaa monimuotoista toimintaa erilaisten verkostojen välityksellä, joka hyödyttää sekä yksilöä että yhteisöä. (Mäenpää, Faehnle & Schulman 2017, 243, 252.)

1.5.2 Kulttuurin elämäntapaperusteinen määrittelytapa

Brittiläinen kulttuurintutkija Raymond Williams (1921–1988) julkaisi vuonna 1958 *Culture and Society* -teoksessaan kulttuurin elämäntapaperusteisen määrittelytavan (*culture as a way of life*), jonka pohjana oli brittiläisen antropologin Edward Tylorin

(1832–1917) kulttuurin laaja määritelmä.⁷ Williamsin mukaan kulttuuri on: ”(...) a whole way of life, material, intellectual, and spiritual” (Williams 1963 [1958], 16).⁸ Raymond Williams toimi tutkijana Birminghamissa poikkiteollisessa Centre for Contemporary Cultural Studies (CCCS) -tutkimusinstituutissa, joka perustettiin vuonna 1964. Instituuttia kutsuttiin ulkomailla nimellä Birminghamin koulukunta (*Birmingham School*).

Birminghamin koulukunta tuli 1970-luvulla tunnetuksi hyvinvointiyhteiskunnassa käytävää luokkataistelua ja nuorison alakulttuureita käsittelevästä tutkimuksestaan. Birminghamin koulukunta omaksui laajemman käsityksen kulttuurista kuin vallalla ollut hierarkkinen kulttuurikäsitelmä, jonka mukaan kulttuurilla tarkoitetaan ”parasta ja kauneinta”. (Fornäs 1984, 36–38; ks. myös Alasuutari 2011, 33–35.) Birminghamin koulukunnan tutkijat käyttivät kulttuurikäsitettä kuvaamaan yhteiskuntaluokan tai ryhmän yhteistä elämänmuotoa ja -tapaa sekä tulkita todellisuutta (Fornäs 1984, 36).⁹

Raymond Williams jatkoi kulttuuri-käsitteen tarkastelua vuonna 1961 julkaistussa teoksessaan *The Long Revolution*. Tässä julkaisussa Williams täydensi vallalla olleen tavan määrittellä kulttuuri, luomalla sen yhteyteen kolme eri osa-aluetta, jotka olivat ideaalinen (*ideal*), dokumentaarinen (*documentary*) ja sosiaalinen (*social*). Williamsin näkemyksen mukaan kulttuurimääritelmän tulee sisältää nämä kolme osa-aluetta, mutta huomio tulee keskittää osa-alueiden välisiin suhteisiin. (Williams 1965 [1961], 57.) Williams määritteli kulttuuriteorian seuraavanlaisesti: ” I would then define the theory of culture as the study of relationships between elements in a whole way of life. The analysis of culture is the attempt to discover the nature of the organization which is the complex of these relationships.” (Mt., 63.)¹⁰

⁷ Edward Tylor julkaisi vuonna 1871 klassikoksi muodostuneen kirjan *Primitive Culture: Researches into the Development of Mythology, Philosophy, Religion, Art, and Custom*. Teos sisältää seuraavanlaisen kulttuurin laajan määritelmän: ”Kulttuuri tai sivilisaatio, laajasti etnografisesti ymmärrettynä, sisältää tiedon, uskonnon, taiteen, moraalin, lain, tavat ja mitkä tahansa muut ominaisuudet ja tottumukset, jotka ihminen on hankkinut yhteisön jäsenenä” (Tylor 1871, 1). Tylor, Edward Burnett. (1871): *Primitive Culture: Researches into the Development of Mythology, Philosophy, Religion, Art, and Custom*. Vol 1. London: John Murray, Albemarle Street.

⁸ Vapaa käännös lauseesta: ”elämäntapa, joka koostuu aineellisista, intellektuaalisista ja henkisistä ulottuvuuksista”. Spiritual-sana voi myös tarkoittaa hengellistä (ulottuvuutta).

⁹ Lisää Birminghamin koulukunnan toteuttamasta tutkimuksesta, ks. esim. Jokinen, Kimmo. (1999): Paul Willis Kulturalistinen ote luokkien kulttuureihin. Teoksessa Aitola, Tapio (toim.): Kasvatussosiologian teoreetikoita. Helsinki: Gaudeamus, 129–149.

¹⁰ Vapaa käännös: ”(...) elementtien välisten suhteiden tutkimukseksi elämäntavassa, joka muodostaa kokonaisuuden” ja kulttuurin analyysin ”yritykseksi löytää organisaation luonne, joka on näiden suhteiden yhdistelmä”.

Raymond Williams ajatteli, että taide muodostaa yhden yhteiskunnan osaluista, eikä sitä tule erottaa yhteiskunnan muista toiminnoista. Williamsin näkemys oli, että taide on suhteessa yhteiskunnan muihin toimintoihin ja ilmaisee tiettyjä organisaation elementtejä organisaation ehdoilla. (Williams 1965 [1961], 61.) Tulkitsen tämän niin, että taidetta ei tule erottaa kontekstistaan, jossa se on luotu; se ei ole yhteiskunnasta irrallaan. Tämä taiteen arkipäiväistäminen oli osa kulttuuri-käsitteen demokratisointia. Williams toteaa, että: ”If the art is part of the society, there is no solid whole, outside it, to which, by the form of our question, we concede priority” (mt., 61).¹¹

Kulttuuripolitiikan tutkija Esa Pirnes kutsuu Raymond Williamsin Tylorin kulttuurin määritelmän pohjalta laatimaa kulttuurin elämäntapaperusteista määritelmää antropologissosiaalisesti tai williamsilaiseksi (Pirnes 2008, 117). Williamsin kollega kulttuurintutkija Stuart Hall (1932–2014) arvioi aikoinaan, että elämäntapaperusteinen määritelmä toi mukanaan merkittävän muutoksen kulttuurintutkimukseen. Sen myötä kulttuurikeskustelu keskittyi korkean ja matalan kulttuurin sijaan elävään kulttuurimääritelmään. Williamsin teorian kautta syntyi kulttuuri ja yhteiskunta -tutkimustraditio, jossa kulttuuria ja yhteiskuntaa tarkastellaan toistensa valossa. (Hall 1992, 64.)¹²

Sosiologian ja kaupunkikulttuurin tutkija Deborah Stevenson kirjoittaa, että kulttuurisuunnittelussa ja -kartoituksessa päädyttiin käyttämään Raymond Williamsin kulttuurin elämäntapaperusteista määrittelytapaa muun muassa siihen sisältyvän taiteen ja kulttuurin välisen tasa-arvon myötä. Kulttuurisuunnittelu ja -kartoitus pohjaavat kulttuurin elämäntapaperusteiseen määrittelytapaan, joka mahdollistaa kulttuurin ymmärtämisen dynaamisena prosessina. Stevensonin mukaan kulttuurisuunnittelussa vallitsee kuitenkin hierarkkista ajattelua taiteen ja kulttuurin roolista. Kulttuurisuunnittelulla tavoitellaan kulttuuridemokratiaa, mutta käytännössä taiteelle annetaan enemmän huomioarvoa kuin kulttuurille. Stevensonin näkemys on, että tämä on johtanut siihen, että kulttuurisuunnitteluun on kehittynyt sisäisiä jännitteitä. Isossa-Britanniassa kulttuuripolitiikka¹³ yhdistetään kansallisella

¹¹ Vapaa käännös: ”Jos taide on osa yhteiskuntaa, ei ole kiinteää kokonaisuutta sen ulkopuolella, joka olisi tärkeämpi”.

¹² Kulttuurintutkimuksen eri vaiheista, ks. Hall 1992, 74–87. Ks. myös Jokinen, Kimmo. (2005): Sosiologia ja kulttuurintutkimuksen ”kulttuurinen käänne”. *Tarkkoja siirtoja* -blogi. Jyväskylän yliopisto, Nykykulttuurin tutkimus. <<http://www.arthis.jyu.fi/julkaisut/tarkkojasiirtoja/jokinen.html>> (haettu 15.10.2019, tarkistettu 10.4.2021.)

¹³ Suomalaista kulttuuripolitiikkaa ja laajan kulttuurin -käsitettä on tutkinut Pirnes, Esa. (2008): *Merkityksellinen kulttuuri ja kulttuuripolitiikka Laaja kulttuurin käsite kulttuuripolitiikan perusteluna*. Väitöskirja. Jyväskylän yliopisto, yhteiskuntatieteellinen tiedekunta. <<https://jyx.jyu.fi/handle/123456789/18544>> (haettu 6.11.2020, tarkistettu 10.4.2021)

tasolla elitistisiin taidemuotoihin, kun taas kulttuurisuunnittelussa kulttuurin määrittelyyn kytkeytyy paikallinen taso (*local*) ja paikka (*place*). Hän tähdentää, että tämä kytkentä luo kulttuurille prosessimaisen ja dynaamisen luonteen sen sijaan, että se mielletään taideobjektiksi tai tuotteeksi. Stevenson ajattelee, että kulttuurisuunnitteluun ei ole vielä kehittynyt kieltä, jolla kulttuuri-käsitteen erilaiset määritelmät erotetaan toisistaan. Kulttuurisuunnittelun tavoitteena on tukea taideaktiiviteetteja ja taideorganisaatioita, mutta samaan aikaan kulttuurisuunnittelun teoreetikot argumentoivat taiteen etuoikeutettua asemaa vastaan. Stevenson korostaa, että kulttuurisuunnittelu keskittyy paikkaan, koska sitä käytetään kaupungeissa, asuinalueilla ja paikallisissa yhteisöissä. (Stevenson 2014, 12–14.)

Kulttuurintutkija Melanie Kay Smith on tutkinut, miten kulttuuri-käsite on määritelty kaupunginosien uudistamishankkeissa (*regeneration schemes*) Lontoossa. Smithin argumentti on, että kulttuuri ymmärretään rajoittuneesti kehittämishankkeissa, minkä vuoksi niissä yleensä sovelletaan toimijavetoista ”Secondspace” -lähestymistapaa. Smithin arvio on, että useat hankkeet ovat epäonnistuneet sen takia, että niissä on perustavanlaatuisesti väärinymmärretty, mitä on kulttuuri ja miten siitä tulisi puhua. Smith painottaa, että yksittäisiltä asukkailta ja asukasryhmiltä tulee kysyä, miten he ymmärtävät kulttuurin, tai mitä he rinnastavat kulttuuriin, eikä käyttää valmiita kulttuurimääritelmiä. Smith ehdottaa, että kulttuurisuunnittelussa hylättäisiin täysin kulttuuri-käsitteen käyttäminen ja sen sijaan käytettäisiin termejä, kuten ”yhteiset aktiviteetit” (*common activities*) tai ”paikkaan kuulumisen tunne” (*feelings of belonging*). Smithin mukaan tällainen ”Thirdspace approach” eli ”Kolmas tila”-lähestymistapa tarjoaa integroidumman ja monipuolisemman viitekehyksen kulttuurin määrittelylle uudistamishankkeissa. Smith ajattelee, että ”Kolmas tila” (*Thirdspace*) on se, miten asukkaat ja muut aluetta käyttävät kokevat sen. Painotus on kokemuseräisessä tiedossa ja havainnoissa; todellisessa, kuvitellussa, virtuaalisessa, yksilöllisessä ja kollektiivisessa. Kolmas tila -lähestymistapa voi saattaa yhteen erilaisia mielipiteitä tai tulkintoja, ei niinkään konsensuksessa vaan kiteytettynä. Tällä hän tarkoittaa sitä, että näin voidaan tunnistaa lukuisia ilmaisuja, vaikka niitä ei voi verrata toisiinsa, eivätkä ne olisi yhteensopivia keskenään. ”Kolmas tila” -lähestymistapa on Edward Sojan kehittämä käsite, joka pohjaa Henri Lefèbvren teoriaan. Soja käyttää käsitettä ”jokapäiväinen elämä” (*everyday life*) tai ”eletty tila” (*lived space*) Kolmas tila -teoriassaan. Smithin näkemys on, että Kolmas tila -lähestymistavan avulla kulttuurin määrittelyprosessiin voidaan sisällyttää kaikki asukkaat. Tässä tilassa on läsnä tilallisuuden monikertaisuus, joka voi auttaa identifioimaan ja sovittamaan yhteen erilaista ilmaisua sekä luomaan uusia kommunikaatiotapoja. (Smith 2010, 5–9.)

Tulevaisuuden tutkimuksen ja kulttuuriperinnön tutkija Katriina Siivonen on tutkinut kulttuuri-käsitteen muutosta ja kulttuurikentän valtarakenteita. Siivosen mukaan kulttuurin määrittelemisessä keskeistä on, että kulttuuri on ajassa muuttuvaa

ja heterogeenistä. Määrittelyssä on oleellista se, että kulttuuri muodostuu vuorovaikutusverkostossa ihmisten ja heidän ympäristönsä välillä. Kulttuuri sisältää jatkuvasti muuntuvia aineellisia ja aineettomia kulttuuripiirteitä. (Siivonen 2008, 41; ks. myös Siivonen 2009, 63.)

1.5.3 Hallintovetoisen kehittämisen osallistavina menetelminä kulttuurisuunnittelu ja kulttuurikartoitus

Kulttuurisuunnittelu

Kulttuurisuunnittelun juuret juontavat 1900-luvun alun kaupunkisuunnittelun varhaisiin vaiheisiin. Patrick Geddes (1854–1932) peräänkuulutti kirjassaan *Cities in Evolution* kaupunkisuunnittelun ”popularisointia, uudistamista ja laajempaa yhteistyötä”: “Yet it is not solely an attempt at the popularisation of the reviving art of town planning, of the renewing science of civics, to the general reader. What it seeks is to express in various ways the essential harmony of all these interests and aims; and to emphasise the possibilities of readier touch and fuller co-operation among them” (Geddes 1915, v). Geddesin näkemys oli, että kaupunkisuunnittelu ja ”science of civics” olivat olleet liian kauan erillään toisistaan. Hän ajatteli, että ne voitaisiin yhdistää ”rakentavassa kansalaisuudessa”. Geddes tavoitteli pieniin ja suuriin kaupunkeihin sosiaalisia uudistuksia, hyvinvointia ja taiteen voimauttavaa vaikutusta. (Mt., v, vi.) Hän toivoi, että kaupunkisuunnittelijat omaksuisivat periaatteekseen kaupungin sielun tavoittelun: ” (...) above all things, seek to enter into the spirit of our city, its historic essence and continuous of life” (mt., vi). Geddesin ajattelussa ovat läsnä kulttuurisuunnittelun keskeisimmät asiat paikkalähtöisyys ja paikan ominaispiirteiden tavoittaminen sekä niiden vahvistaminen kaupunkisuunnittelun ja asukkaiden välisen yhteistyön avulla. Patrick Geddes oli vuorovaikutteisen suunnittelun ja kulttuurisuunnittelun varhainen edustaja. Samalla Geddes loi perustan luova kaupunki -ajattelulle korostamalla taiteen roolia kaupunkikehittämisessä. Geddes tavoitteli kaupunkien, yhteisöjen ja ihmisten hyvinvointia sosiaalisten uudistusten ja taiteen avulla.

Yrittäjä Robert McNulty hyödynsi 1980-luvulla kulttuurisuunnittelua suunnittelutyössään, jonka myötä tietämys menetelmästä levisi, ja kulttuurisuunnittelun ideat kantautuivat Washingtonista Isoon-Britanniaan ja Australiaan (Bianchini 2013, 377). Kulttuuriteorian tutkimuksen ja kulttuurintutkimuksen kehitys sekä osallistuvan demokratian ja kansalaisyhteiskunnan syntyminen edistivät ideoiden leviämistä ja niiden omaksumista. Kulttuurisuunnittelun päämääräksi muodostui kulttuurin asettaminen etusijalle kaikenlaisissa suunnitteluprojekteissa. Tähän tavoitteeseen sisältyy muun muassa yhteisöjen ja alaryhmien (*subgroup*) tai

-kulttuurien oikeus määritellä oma kulttuurinsa ja suojella sitä kartoitusprosessissa. (Young 2013, 10.)

Tänä päivänä kulttuurisuunnittelu on strateginen lähestymistapa kaupunkisuunnitteluun ja -kehittämiseen sekä yhteisöjen kulttuuriseen kehittämiseen (*community cultural development*), johon sisältyy muun muassa kulttuurikortteleiden ja paikallisen luovuuden tukeminen. Kulttuurisuunnittelun avulla on myös mahdollista edistää luova kaupunki (*creative city*) -ohjelmaa laajentamalla taiteen rajoja käyttämällä taiteen sijaan käsitteitä luova- tai kulttuuritalous (*creative or cultural industries*). (Stevenson 2013, 155.)

Kulttuurisuunnittelu on kaupunkikehittämistä, jossa kehittämiskohteeksi valitaan kaupunginosa tai asuinalue, jota yhteiskehitetään kokonaisvaltaisesti ja strategisesti. Kehittämiseen liittyvän päätöksenteon tulee tapahtua tasa-arvoisesti, ja yhdessä luottamushenkilöiden ja asukkaiden kanssa laaditut tavoitteet kirjataan strategioihin. Prosessin myötä tunnistetaan kohdealueella olevat kulttuuriset voimavarat ja kehittämistarpeet, jotta nämä voidaan valjastaa osaksi alueen kehittämistä. (Ks. esim. Stevenson 2003, 104–105.) Kulttuurisuunnitteluprosessit ovat aina erilaisia, koska ne ovat paikkakohtaisia, ja näin ne myös tuottavat joka kerta erilaisia tuloksia. Prosesseille ei ole olemassa yhtenäistä kaavaa, mutta lähtökohtana on, että kulttuurisuunnittelu tulee toteuttaa yhdessä asukkaiden ja yhteisöjen kanssa. Kulttuurisuunnitteluun tavoitellaan vuorovaikutteisuutta ja asukkaiden osallisuutta kulttuurikartoituksen avulla. Kulttuurisuunnittelussa kulttuuriset merkitykset voidaan määritellä paikkalähtöisesti, jolloin asukkaat ja yhteisöt määrittelevät kulttuurin yhdessä hankkeessa vaikuttavien tahojen ja kohdealueen toimijaverkkojen kanssa. Toimen- tai viranhaltijoiden tulisi arvioida kulttuurisuunnitteluprosessin tulokset yhdessä asukkaiden ja yhteisöjen kanssa.

Kulttuurisuunnittelun tavoitteena on hallinto- ja sektorirajojen yli menevä yhteistyö, joka voi käytännössä olla vaikeaa toteuttaa, koska kuntahallinnossa vallitsee toimialajako. Toimialojen sisällä on usein vielä eri hallinnonaloja. Jokaisella toimialalla on oma budjettinsa, jonka pohjalta suunnitellaan operatiivinen toiminta. Toimialojen sisällä tehdään poikkihallinnollista yhteistyötä. Jotkut toimialat tekevät enemmän, jotkut vähemmän yhteistyötä, toimialarajojen yli. Usein yhteistyökuviot ovat vakiintuneita, ja uusien yhteistyömuotojen muodostuminen vie oman aikansa. Jotkut toimialat tekevät moniammatillista yhteistyötä, mutta kyseessä ei ole vakiintunut toimintamalli kaikille toimialoille. Toimialojen välillä, ja niiden sisällä, vallitseva hierarkia voi haitata tiedonkulkua ja yhteistyötä kulttuurisuunnitteluprosessin aikana. Kuntahallintoon sisältyvä byrokraatia voi muulle kuin kunnan alaisuudessa työskentelevälle olla asia, jota ei ymmärretä huomioida hankesuunnitelmassa.

Kulttuurisuunnittelun aikana ongelmaksi voi muodostua toimen- tai viranhaltijoiden puutteelliset tiedot asuinalueen tilasta ja ruohonjuuritason toiminnasta.

Kaikilla toimen- tai viranhaltijoilla ei ole kokemusta jalkautumisesta asuinalueelle asukkaiden pariin. Harva toimen- tai viranhaltija käyttää viestintään sosiaalista mediaa, kun taas kolmannen ja neljännen sektorin toimijat käyttävät niitä toiminnasta tiedottamiseen. Asukkaiden tavoittaminen voi olla vaikeaa, jos ei ole olemassa vuorovaikutusta paikallistason toimijoiden ja yhdistysten kanssa, ja joskus asukkaat voivat suhtautua välinpitämättömästi, jopa vihamielisesti, toimen- tai viranhaltijoihin. Kulttuurisuunnitteluprosessin ongelmaksi voi muodostua määräaikaisuus tai hankepohjaisuus, ja prosessin tulosten ilmeneminen vasta hankkeen päätyttyä, jolloin syntyneitä tuloksia ei välttämättä osata yhdistää kulttuurisuunnitteluhankkeeseen.

Kulttuurikartoitus

Kulttuurikartoitusta on käytetty 1960-luvulta lähtien alkuperäisväestöjen parissa. Unesco on hyväksynyt sen työkaluksi, jolla voidaan taltioida, suojella ja säilyttää kulttuurisia voimavaroja (Duxbury, Garrett-Petts & Longley 2019, 3). Kartoituksien avulla on kyetty palauttamaan maa-alueita ja niiden pohjalta on perustettu yhteisöperusteisia suojelualueita (Poole 2003). Kulttuurikartoitus on toiminut alkuperäisväestöille voimauttavana ja emansipatorisena menetelmänä. Myöhemmin kulttuurikartoitusta ryhdyttiin käyttämään kulttuurisuunnitteluhankkeissa, joiden tavoitteena oli paikallisten yhteisöiden elinolosuhteiden kehittäminen identifioimalla alueella vallitsevia kulttuurisia voimavaroja ja hyödyntämällä niitä strategiseen kehittämiseen. (Duxbury, Garrett-Petts & MacLennan 2015, 4.)

Kun kulttuurikartoitusta toteutetaan kuntatasolla voi siihen sisältyä erilaisia kunnan toimintaan liittyviä tavoitteita, koska sen avulla halutaan vastata asuinalueella vallitseviin kehittämistarpeisiin. Kuntavetoinen kulttuurikartoitus ei ole autonomista tutkimusta, eikä se ole arvovapaata, vaan sitä ohjaavat kunnan tai valtakunnan tasolla vaikuttavat yhteiskunnalliset ja poliittiset näkemykset. Kulttuurikartoituksella pyritään kuitenkin keräämään tietoa muun muassa siitä, miten asukkaat kokevat asuinalueen. Kulttuurikartoitusta tekevän tutkijan voi olla vaikea kartoitusta tehdessään erottaa toisistaan tieteentekijän ja kehittäjän rooli; soveltava tutkimus sekä kehittämistyö on usein arvosidonnaista. Kulttuurikartoituksen toteutukseen voi myös vaikuttaa rahoittajan asettamat vaatimukset. *Lähion henki* -hankkeen päärahoittajana toimi ARA, joka painotti Asuinalueiden kehittämisohjelman 2013–2015 mukaisesti asuinalueiden elinvoimaa ja segregaaion ehkäisyä (ARA 2014, verkkosivu). Kartoitus suunniteltiin yhteistyössä hankkeen ohjausryhmän kanssa, johon kuului muun muassa Porin kaupungin edustaja *Kaikkien Pori* -hankkeesta (Häyrynen 2015, 10). *Kaikkien Pori* -hanketta toteutti Porin kaupunginsuunnittelu ja se oli myös osa ARA:n Asuinalueiden kehittämisohjelmaa 2013–2015. Molempien hankkeiden tavoitteena oli poikki-

hallinnollisen yhteistyön edistäminen ja asukkaiden osallisuuden vahvistaminen. Hankkeissa pyrittiin mahdollistamaan ja tukemaan asukkaiden sekä yhteisöjen toimintaa ja samalla haluttiin luoda uusia toimintatapoja. (Kyrönviita 2016, 20, 22.)

Sosiologi Nancy Duxburyn, englanninkielen tutkija W.F. Garrett-Pettsin ja taiteilija sekä kirjailija David MacLennanin mukaan kulttuurikartoitus on kasvava tutkimuskäytäntö, vaihtoehtoinen diskurssi, joka voi toimia johdantona tilaa käsittelevien tutkimusalojen (*spatial knowledge*) teoreettisissa keskusteluissa. Tutkijat ajattelevat, että kulttuurikartoitus on luonnostaan tieteidenvälistä. Se on avoin vaihtoehtoisille tutkimusmenetelmille, ja niiden kehittyvälle asemalle tieteessä ja yhteisölähtöisessä toiminnassa. Duxbury, Garrett-Petts ja MacLennan määrittelevät kulttuurikartoituksen hybridiksi, joka koostuu eri toiminnoista ja tavoista. Sen voi myös nähdä vaihtoehtoisena diskurssina (*hybrid, mixed, multimodal, or alternative discourse*). Kyseessä on visuaalinen tai verbaalinen tutkimusmuoto, tai tutkimusmuoto, joka yhdistää näitä kahta muotoa. (Duxbury ym. 2015, 2–3.)

Duxburyn, Garrett-Pettsin ja MacLennanin esittämä näkemys kulttuurikartoituksesta toteutui *Lähiön henki* -hankkeessa, koska hankkeessa työskenteli projektitutkijoita, jotka edustivat eri oppiaineita, sosiologiaa ja maisemantutkimusta. Porin kaupungin kaupunkisuunnittelu käytti hankkeen tuloksia porilaisten lähiöiden pitkän aikavälin kehittämiseen. Hankkeeseen osallistuneet taiteilijat todensivat omalla panoksellaan näkemystä kulttuurikartoituksesta ”vaihtoehtoisena tutkimusmenetelmänä”.

Sosiologian tutkija Raquel Freitas on tutkinut ylhäältä alaspäin ja alhaalta ylöspäin etenevää kulttuurikartoitusta. Freitasin näkemys on, että kulttuurikartoituksen toteuttajan tavoitteet vaikuttavat siihen, miten kartoitus toteutetaan. Mikäli kartoitukselle asetetaan strategisia kehittämistavoitteita saa kartoitusprosessi instrumentaalisen luonteen. Kun kartoitusta toteutetaan ylhäältä alaspäin (*cultural mapping for policy development*) tavoitellaan kehittämistä, jota ilmentää taloudellinen kasvu. Alhaalta ylöspäin etenevän kulttuurikartoituksen tavoitteena on yhteisön kehittäminen (*cultural mapping for community development*). Freitas ajattelee, että näitä kahta erilaista tapaa toteuttaa kulttuurikartoitusta yhdistää kehittäminen ja instrumentaalisuus, mutta niiden välillä vallitseva ero on nähtävissä siinä, miten kartoituksen tuloksia kyetään mittaamaan, esittämään ja soveltamaan. Freitas kysyykin, miten sosiaalisia arvoja, kuten identiteetti, muisti ja sosiaalinen integraatio, muunnetaan taloudelliseen ja mitattavaan muotoon, jotta alhaalta ylöspäin etenevän kulttuurikartoituksen tuloksia kyetään paremmin integroimaan standardoituihin muotoihin ja sitä myötä strategioihin. (Freitas 2016, 9–15.)

Olen tästä asiasta hieman eri mieltä kuin Freitas. *Lähiön henki* -hankkeen aikana toteutettu kulttuurisuunnitelma pyrittiin saamaan Porin kaupungin luottamushenkilöiden tietoisuuteen, jotta hankkeen tulokset olisi integroitu eri toimialojen strategisiin tavoitteisiin. Hankkeella oli instrumentaalinen luonne, mutta hankkeen

tuloksia ei mitattu pelkästään taloudellisen kasvun mittarilla, koska siinä muun muassa tavoiteltiin yhdessä *Kaikkien Pori* -hankkeen kanssa asukkaille viihtyisää ympäristöä toimintamahdollisuuksien, saavutettavuuden ja turvallisuuden kehittämisen avulla (Kyrönviita 2016, 25). Hankkeessa toteutettiin myös yhteisön kehittämistä tukemalla eri tavoin T.E.H.D.A.S. ry:n toimintaa lyhytaaltoasemalla.

Nancy Duxburyn, W.F. Garrett-Petsin ja Alys Longleyn näkemys on, että taiteilijoiden osallistuminen kulttuurikartoitusprosessiin ja taiteellisten menetelmien sisällyttäminen kulttuurikartoitukseen tukee ruohonjuuritason toimintaa ja kokeellisia aloitteita osallistavassa sekä luovassa yhteisöllisessä suunnittelu-prosessissa. Taiteilijavetoiset dialogit (*artist-led dialogues*) ja yhteisötaide ovat osoittautuneet menestykselliseksi välineiksi lisäämään asukasosallistumista paikallisessa päätöksenteossa ja ne ovat kasvattaneet alueidentiteettiä. (Duxbury ym. 2019, 3.) Taiteilijoiden osallistuminen kulttuurikartoitukseen ja taiteilijoiden tuottama tieto korostaa edelleen kulttuurikartoituksella tuotettua tietoa, jota ei ole mahdollista mitata ja analysoida määrällisin tutkimusmenetelmin. Duxburyn, Garrett-Petsin ja Longleyn esille nostaman asiat ilmenivät *Lähiön henki* -hankkeessa, vaikka huomionarvoista kuitenkin on, että yhteisötaideprojektiä toteutettiin yhteistyössä niin taiteilijoiden, asukkaiden, tutkijoiden kuin hallinnon edustajien kanssa.

Kulttuurikartoituksen avulla tuotetaan uutta tietoa, joka yleensä koostuu määrällisestä ja laadullisesta tiedosta. Tiedon tuottajana voi toimia esimerkiksi tutkija, viran- tai toimenhaltija(t), tai molemmat sekä yhdessä että erikseen. Laadullista tietoa tuotetaan myös yhdessä asukkaiden, yhteisöjen ja toimijoiden kanssa, erilaisin metodein ja eri konteksteissa. Kulttuurikartoituksessa ei pyritä ensisijaisesti mitattavaan tietoon eli siinä ei ole kysymys siitä, että tutkittaisiin mitattavaa ilmiötä. Kun kulttuurikartoituksessa yhteistuotetaan tietoa kehitetään samalla kulttuurikartoituksen menetelmää. Tällöin tiedon yhteistuottaminen keskittyy siihen, miten paikkalähtöisiä kulttuurisia voimavaroja voidaan määritellä yhteisöllisesti. Tiedon yhteistuottaminen ja kulttuurikartoitusmenetelmän kehittäminen antavat kulttuurikartoitukselle tutkimuksellista luonnetta. Kulttuurikartoitukseen ei kuitenkaan liity, muun muassa kulttuuristen voimavarojen paikkalähtöisyyden ja ainutkertaisuuden vuoksi, yleisiä tutkimuksellisia päämääriä, kuten tiedon yleistettävyyttä tai vertailtavuutta. Kulttuurikartoituksen tuloksista ja kulttuurisista voimavaroista voidaan kuitenkin välittää tietoa laajalle yleisölle ja akateemiselle kentälle. (Ks. esim. Duxbury ym. 2015, 2–3, 10, 17–18.) *Lähiön henki* -hankkeen kulttuurikartoituksen tulokset koostettiin julkaisuksi, joka sisälsi toimenpidesuunnitelman. Hankkeeseen osallistuneet projektitutkijat kirjoittivat väitöskirjatutkimuksiinsa osatutkimuksia ja kulttuurisuunnittelumenetelmästä toteutettiin kirja.

1.5.4 Kulttuuriset voimavarat ja kulttuuriperintö

Kulttuuriset voimavarat

Kulttuurikartoitukseen sisältyy tutkimuksellisia piirteitä, mutta sitä toteuttavat pääasiassa kunnat, joten sen lähtökohdat ovat käytännönläheisiä. Aineelliset kulttuuriset voimavarat ovat yleensä huomion kohteena kuntavetoisissa hankkeissa. Kulttuurisuunnitteluteoreetikot ovat laatineet määritelmiä tai luetteloja siitä, mitä ovat kulttuurisuunnittelussa ja -kartoituksessa keskeisellä sijalla olevat kulttuuriset resurssit (*cultural resources*). Suomen kielessä resurssi-sana voi tarkoittaa montaa eri asiaa. Sitä voidaan esimerkiksi käyttää silloin, kun puhutaan henkilöstöstä tai työntekijöistä, rahasta tai ajasta. Usein resurssi-sanaa käytetään kuvaamaan puutetta tai riittämättömyyttä, jolloin resurssi-sana saa negatiivisen mielleyhtymän. Voimavara-sana on resurssi-sanan synonyymi, mutta sanoja käytetään kuitenkin erilaisissa yhteyksissä ja niillä on erilainen merkitys. Voimavara-sanaa käytetään yleensä kuvaamaan jotakin hyödyllistä, mikä mielletään positiiviseksi ja hyväksi. Tämän vuoksi olen tässä tutkimuksessa päättänyt käyttämään kulttuuriset resurssit -käsitteen sijaan kulttuuriset voimavarat -käsitettä.

Nancy Duxbury, W.F. Garrett-Petts ja David MacLennan määrittelevät kulttuurikartoituksen järjestelmälliseksi työkaluksi, jonka avulla yhteisöt saadaan mukaan identifiomaan ja tallentamaan paikallisia kulttuurisia voimavaroja (*cultural assets*). Näitä voimavaroja voidaan käyttää strategioiden muodostamiseen, suunnitteluun ja aloitteisiin. Voimavarat auttavat määrittelemään yhteisöjä sekä yhteisöjä määrittelemään itse itseään. Samalla voidaan edistää yhteisöjen valtaistamista, esimerkiksi kulttuuri-identiteettiin, elinvoimaisuuteen, paikantunteeeseen ja elämänlaatuun liittyvissä asioissa. (Duxbury ym. 2015, 2–3.) Kulttuurikartoitusta kuvataan usein työkaluksi, jota voidaan käyttää neuvoteltaessa yhteisöjen kanssa (*tool of community consultation*). Sen avulla tavoitetaan se, mikä on yhteisölle merkityksellistä. (Stevenson 2014, 48.)

Kulttuuripolitiikan tutkija Franco Bianchini, joka on kirjoittanut kulttuurisuunnittelua käsitteleviä tekstejä, on omaksunut kulttuurisuunnittelun ja kulttuuristen voimavarojen perustaksi kulttuurin elämäntapaperusteisen määritelmän.

Bianchinin mukaan ”kulttuurisia voimavaroja ovat:

- taide ja tiedotusvälineet sekä niihin liittyvä toiminta ja instituutiot
- nuorten, etnisten vähemmistöjen ja muiden paikallisten yhteisöjen kulttuuritoiminta
- aineeton ja aineellinen kulttuuriperintö (sisältäen myös arkeologian, gastronomian, paikallismurteet ja rituaalit)

- sisäiset ja ulkoiset paikkakäsitykset, niin kuin ne ovat ilmaistuna kulttuurisissa paikkarepresentaatioissa, myyteissä, matkaoppaissa, mediassa sekä asukkaiden ja alueella vierailevien mielipiteissä
- luonto ja rakennettu ympäristö, sisältäen julkiset paikat
- vapaa-ajan toiminta, kulttuuri, syöminen, juominen, viihdepalvelut
- paikalliset tuotteet ja taidot, kuten käsityöt, teollisuus ja palvelut.” (Bianchini 2013, 377.)

Nancy Duxburyn, W.F. Garrett-Pettsin ja David MacLennanin mukaan kulttuuriset voimavarat ovat sekä aineellisia (esimerkiksi fyysinen tila, kulttuuriorganisaatiot, julkiset muodot itsensä edistämiseen tai representaatioon (*public forms of promotion and self-representation*), julkinen taide, luova talous, luonto, kulttuuriympäristö, arkkitehtuuri, ihmiset, artefaktit ja muut materiaaliset resurssit) ja aineettomia (esimerkiksi arvot ja normit, uskomukset ja filosofiat, kieli, yhteisölliset narratiivit, historia ja muistot, ihmissuhteet, rituaalit, perinteet ja jaettu paikan tunne). (Duxbury ym. 2015, 2.)

Kun suorittaa vertailua Franco Bianchinin sekä Nancy Duxburyn, W.F. Garrett-Pettsin ja David MacLennanin määrittelemien kulttuuristen voimavarojen välillä ei niistä löydy suuria eroja, vaikka Duxburyn, Garrett-Pettsin ja MacLennanin listaus on jonkin verran laajempi. Tutkijat käyttävät erilaisia käsitteitä, mutta niitä vertaillessa huomaa, että ne tarkoittavat samoja asioita. Aineellisista voimavaroista löytyy ainoastaan yksi eroavaisuus; Bianchinilla on joukkotiedotusvälineet (*media activities and institutions*), jota ei ole Duxburyllä, Garrett-Pettsillä ja MacLennanilla. Aineettomissa voimavaroissa on laajempaa variaatiota. Duxburylla, Garrett-Pettsillä ja MacLennanilla on lueteltuna paljon enemmän aineettomia voimavaroja kuin Bianchinilla. Bianchinilla aineettomat voimavarat sisältävät aineettoman kulttuuriperinnön ja paikalliset sekä ulkoiset paikkakäsitykset. Duxburylla, Garrett-Pettsillä ja MacLennanilla on lisäksi arvot ja normit, uskomukset ja filosofiat, kieli, yhteisölliset narratiivit, historia ja muistot sekä ihmissuhteet.

Kulttuurintutkija Colin Mercer ehdottaa, että kulttuurin ja kulttuuristen voimavarojen määrittelyssä tulisi palata Patrik Geddesin kehittämään käsitteeseen *Folk-Work-Place*. Geddes julkaisi vuonna 1915 lähes neljäsataa sivuisen kirjan *Cities in Evolution: An Introduction to the Town Planning Movement and to the Study of Civics*. Geddes päättää kirjansa lauseeseen: ”Healthy life is completeness of relation of organism, function, and environment, and all at their best” (Geddes 1915, 392).¹⁴ Hän ilmaisee asian myös toisin sanoilla: ”Stated then in social and civic

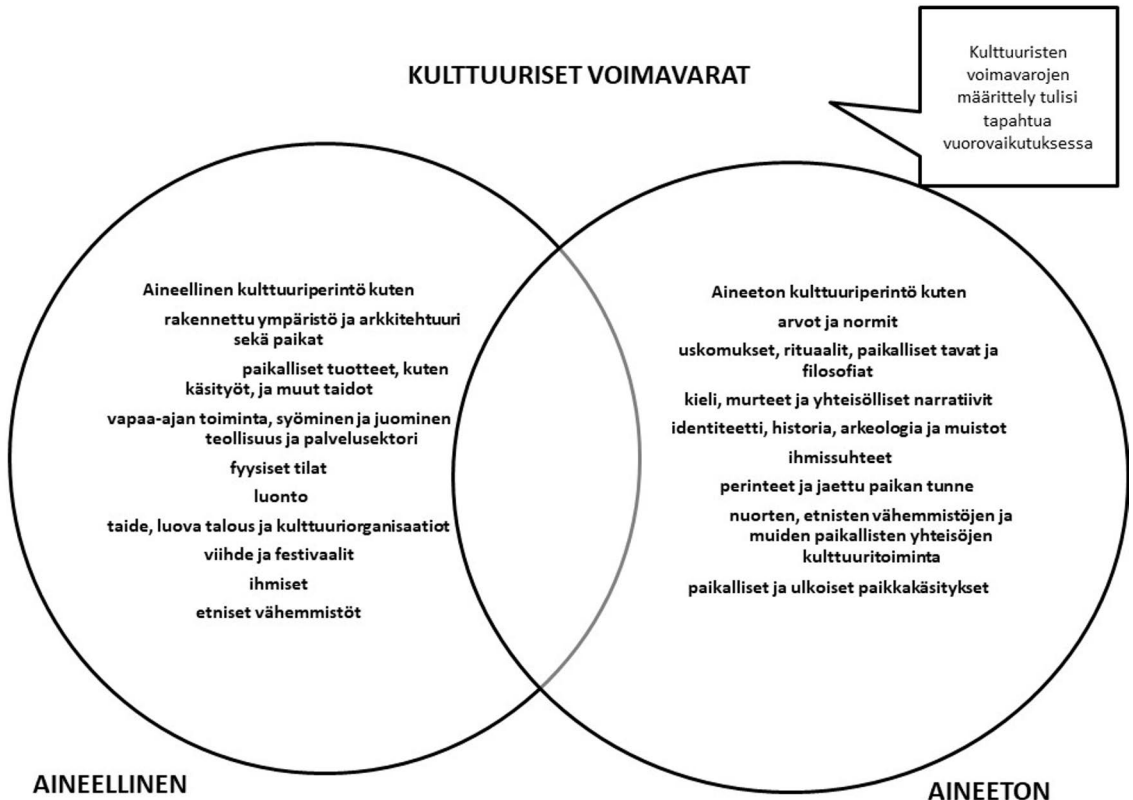
¹⁴ Vapaa käänös: ”Terveellinen elämä on kokonaisuus, joka rakentuu organismin, toimintojen ja ympäristön suhteesta, jossa nämä kaikki ovat parhaimmillaan.”

terms, our life and progress involve the interaction and uplift of people with work and place, as well as of place and work with people” (mt., 392).¹⁵ Mercer tulkitsee Geddesin ajattelun kulttuurisuunnittelun kontekstissa niin, että kulttuurisuunnittelun ytimessä tulee olla pragmaattinen periaate: ”Culture is what counts as culture for those who participate in it” (Mercer 2006a, 8).¹⁶ Mercer avaa määrittelyä sanomalla, että tämä voi tarkoittaa taideteoksen äärellä olemista, se voi tarkoittaa kadulla kävelyä, puistossa istumista, ravintolassa syömistä, ihmisten katselemista tai sitä kun katselee toisten työntekeä. Mercerin näkemys on, että tällä tavalla ymmärrettynä kulttuuri on paljon lähempänä kulttuurin antropologista määritelmää, kuin kulttuurin esteettistä määritelmää. (Mt., 8.) Tämän vuoksi Colin Mercer ajattelee, että on demokraattisempaa puhua kulttuurisista voimavaroista, kuin määrittellä kulttuuri pelkästään taiteeksi: ”To speak of cultural resources, then, rather than remaining hostage to a definition of culture as art, is intrinsically more democratic, more conscious of the realities of the cultural diversity and pluralism, more aware of the sometimes intangible features of cultural heritage and patrimony, more respectful of the simple fact of *difference*” (mt., 8). Mercer osoittaa, että kulttuuriset voimavarat huomioivat kulttuurisen moninaisuuden ja kulttuurin aineettomat ulottuvuudet. Kulttuuriset voimavarat koostuvat perinteisistä taiteeseen liittyvistä voimavaroista, mutta ne sisältävät taiteen lisäksi identiteetin, autonomian ja paikan tunteen. (Mt., 8.)

Deborah Stevensonin näkemys kulttuurisista voimavaroista liittyy läheisesti ympäristöihin (*places, sites, locations*), joihin limittyvät yksilölliset ja kollektiiviset paikkakokemukset. Stevensonin painotus on kulttuurikartoituksessa, joka paljastaa merkitykselliset sijainnit, ja samalla niiden ainutlaatuisuuden, identiteetin ja historian. (Stevenson 2014, 47.) Yksilölliset ja kollektiiviset paikkakokemukset limittyvät Stevensonin kulttuuristen voimavarojen määritelmässä.

¹⁵ Vapaa käännös: ”Elämäämme ja kehitykseen sisältyy vuorovaikutus ja mielenlennitys ihmisten sekä työn ja paikan kanssa, yhtä hyvin kuin paikan ja työn sekä ihmisten kanssa”.

¹⁶ Vapaa käännös: ”Kulttuuri on sitä, mitä siihen osallistuvat katsovat olevan kulttuuria.”

Kuvio 4. Olen koostanut kuvioon 4. kulttuuriset voimavarat, kuten Franco Bianchini, Nancy Duxbury ym., Colin Mercer ja Deborah Stevenson ne määrittelevät.

Kulttuuriset voimavarat -käsitettä on kulttuurisuunnittelussa jatkokehitetty luova luokka ja luova kaupunki -konseptien yhteydessä osaksi kaupunkien kehittämisen ja brändäystä (luku 2.1).

Kulttuurikartoitusprosessin jälkeen paikalliset kulttuuriset voimavarat koostetaan esimerkiksi julkaisuksi. Voimavarat on myös mahdollista esittää visuaalisessa muodossa kaupunki- ja aluekartoilla. (Stevenson 2014, 47.) Varhainen kulttuurikartoituksen versio oli jokseenkin staattinen tai yksiulotteinen esitys. Nykyään siihen voidaan sisällyttää myös GIS-ohjelmiston¹⁷ käyttöä, jolloin verkkoon voidaan luoda

¹⁷ Geographic information system eli paikkatieto-ohjelmisto. Ks esim. Kahila-Tani, Maarit & Kyttä, Marketta. (2017): Laajapohjaisella vuorovaikutuksella kohti vaikuttavaa osallistumista. Teoksessa Bäcklund, Pia & Häkli, Jouni & Schulman, Harry. (2017) (toim.): *Kansalaisten kaupunkia kehittämässä*. Tampere: Suomen Yliopistopaino – Juvenes Print Oy.

monitasoinen ja vuorovaikutteinen kartta. (Mercer 2002, 167–168.) Kulttuurikartoitusprosessin tuloksien pohjalta voi tehdä yhteenvedon, joka toimii toimenpide-ehdotusten lähteenä. Toimenpide-ehdotukset luovutetaan esimerkiksi kunnan johdolle, joka puolestaan neuvottelee luottamushenkilöiden, henkilöstön ja kolmannen sektorin edustajien kanssa esitetyistä ehdotuksista. Tämän jälkeen kunnan edustajat laativat toimintasuunnitelman, joka voidaan liittää osaksi eri toimialojen strategioita. Ilman kunnan toimialojen ja kolmannen sektorin välistä yhteistyötä suunnitelma ei toteudu käytännössä. (Häyrynen 2017, 10.)

Kulttuurisuunnittelussa kulttuuristen voimavarojen määrittelyä on pyritty avaamaan vuorovaikutukselliseen suuntaan, mikä kytkeytyy kulttuurikartoituksen luonteeseen, mahdollisesti myös kulttuurisuunnittelun läheiseen suhteeseen vuorovaikutteisen kaupunkisuunnittelun kanssa. Colin Mercer esittää, että kulttuurisiin voimavaroihin tulisi kehittää laajempi ja inklusiivisempi lähestymistapa ja tunnistaa, että voimavarat ovat aineellisten voimavarojen ohella suhteiden muodostelma ja luokittelutapa. Mercer korostaa, että sille, miten ihmiset ja yhteisöt ovat vuorovaikutuksessa keskenään ja neuvottelevat voimavaroista, tarvitaan käyttäjäystävällinen määritelmä ja metodologia. Kartoitustyöhön tarvitaan nykyistä enemmän yhteistyötä, jotta prosessiin osallistuville löydetään jaettu tapa kommunikoida keskenään, sanoo Mercer. (Mercer 2002, 168–169.)

Kulttuuriperintö

Kulttuuriperinnöntutkijoiden Outi Tuomi-Nikulan, Riina Haanpään ja Aura Kivilaakson mukaan ”kulttuuriperintökäsitteellä viitataan joukkoon menneisyydestä periytyneitä aineellisia ja aineettomia resursseja, jotka ihmiset tunnistavat jatkuvasti kehittyvien arvojensa, uskomustensa, tietojensa ja perinteidensä heijastumaksi ja ilmaisuksi niiden omistuksesta riippumatta” (Tuomi-Nikula, Haanpää & Kivilaakso 2013, 14). Tähän sisältyvät kaikki ympäristön ominaisuudet, jotka syntyvät ihmisten ja paikkojen vuorovaikutuksen tuloksena (mt., 14). Kulttuuriperintöprosessilla tarkoitetaan ”tapahtumien ketjua, jossa yksilöt, yhteisöt tai erilaiset instituutiot valitsevat jonkin heille merkitykselliseksi koetun menneisyyden jättämän jäljen, vaalivat ja säilyttävät sitä ja tuottavat sen tietoisesti kulttuuriperinnökseen” (mt., 13). Kulttuuriperintö jaetaan yleensä julkisesti tai yhteisöllisesti tunnustettuun tai tavallisen ihmisen arkiseen kulttuuriperintöön (mt., 16).

Suomi on sitoutunut 2010-luvulta alkaen useaan kansainväliseen sopimukseen, minkä seurauksena kulttuuriperinnön käsitettä on ryhdytty tarkastelemaan uusien näkökulmien kautta. Kulttuuriperinnön tutkija Johanna Enqvist ajattelee että, UNESCON aineettoman kulttuuriperinnön sopimuksen (UNESCO 2003, verkkosivu) myötä yksilöt ja ryhmät on asetettu keskeisiksi kulttuuriperinnön toimijoiksi, jonka seurauksena aineettoman kulttuuriperinnön sopimus voi muuttaa ylhäältä

alaspäin suuntautunutta kulttuuriperinnön suojelun käytäntöjä. (Enqvist 2016, 168–169.) Enqvist katsoo myös, että Euroopan neuvoston ns. Faron sopimus (Council of Europe 2005, verkkosivu) tarjoaa ”vaihtoehtoisen määritelmän kulttuuriperinnölle ihmisten ja kulttuuriperintöyhteisöjen jokapäiväisen elämän ja kokemusmaailman osana” (Enqvist 2016, 169). Sopimus korostaa ”kansalaisten osallistumista ja hyvää hallintoa, joka perustuu avoimesti, reaktiivisesti ja läpinäkyvästi toimiviin instituutioihin” (mt., 169).

Kulttuuriperinnön ja museologian tutkija Laurajane Smith on kritisoinut auktorisoitua kulttuuriperintödiskurssia (APD)¹⁸, koska se hänen mukaansa heikentää vaihtoehtoisia ja ”alempia” (*subaltern*) ajatuksia siitä, mitä on kulttuuriperintö. Smith ajattelee, että kulttuuriperintöön sisältyvä sosiaalinen ja kulttuurinen toiminta jää pimentoon viranomaisten neutraloivien toimien vuoksi. Smithin näkemyksen mukaan vallalla on hegemoninen kulttuuriperintödiskurssi, joka tulkitsee universaaleina länsimaisen eliitin kulttuuriset arvot. (Smith 2006, 11, 44.)

Laurajane Smith määrittelee kulttuuriperinnön ”kulttuuriseksi toiminnaksi” (*cultural practice*), joka liittyy erilaisten arvojen ja näkökulmien rakentamiseen sekä sääntelyyn. Kulttuuriperintö ei ole materiaallinen objekti (*thing*), paikka (*site*) tai rakennus. Nämä ovat tärkeitä, mutta ne eivät Smithistä ole itsessään kulttuuriperintöä. Kulttuuriperintöä on se, mitä tapahtuu esimerkiksi paikassa.¹⁹ Smithin mukaan kulttuuriperintö on kulttuurinen prosessi, joka on vuorovaikutuksessa muistelemisen kanssa. Prosessin myötä syntyy tapoja ymmärtää ja olla yhteydessä nykyaikaan. Paikat itsessään ovat kulttuurisia työkaluja, jotka fasilitoivat, mutta ne eivät ole välttämättömiä prosessille. (Smith 2006, 11, 35, 37, 44.)

Smithin kulttuuriperinnönteoriassa on samoja piirteitä kuin Deborah Stevensonin (luku 1.5.4) teoriassa kulttuurisista voimavaroista. Stevenson ajattelee, että paikat ovat kulttuurisia voimavaroja, jotka kertovat yksilöllisistä ja kollektiivisista paikkakokemuksista, identiteetistä ja historiasta. Smithin teoriassa

¹⁸ Englanniksi AHD, authorized heritage discourse. Auktorisoitu kulttuuriperintödiskurssi (APD) perustuu asiantuntijoiden näkemykseen siitä, mistä kulttuuriperintö rakentuu. Aihetta on Suomessa tutkinut väitöskirjassaan, Enqvist, Johanna. (2016): *Suojellut muistot: arkeologisen perinnön hallinnan kieli, käsitteet ja ideologia*. Akateeminen väitöskirja, Helsingin yliopisto, Filosofian, historian, kulttuurin ja taiteiden tutkimuksen laitos. <<https://helda.helsinki.fi/handle/10138/162811>> (haettu 2.11.2019, tarkistettu 10.4.2021)

¹⁹ Folkloristiikan post doc -tutkija Heidi Haapoja-Mäkelä on tutkinut, miten kiinnitetään kulttuuriperintöön liittyvien diskurssien avulla paikkaan ja maisemaan. Ks. Haapoja-Mäkelä, Heidi. (2019): Näkymiä suomalaiseen muinaisuuteen: Aineeton kulttuuriperintö, kalevalaisuus, paikka ja maisema. *Terra* 131: 2, 97–112. <<https://terra.journal.fi/article/view/77644/44693>> (haettu 15.2.2020, tarkistettu 10.4.2021)

paikka ei itsessään ole tärkeä, vaan siihen liittyvä toiminta. Molemmissa teorioissa keskeisellä sijalla ovat ihmiset, yhteisöt, vuorovaikutus ja prosessimaisuus. Kulttuuriset voimavarat ja kulttuuriperintö muodostuvat sosiaalisessa vuorovaikutuksessa ja ne ovat ajassa muuttuvia. Tällainen kulttuuriperinnön määrittely on APD:n kannalta ongelmallinen, koska APD perustuu tietyllä asteella vallitsevaan pysyvyyteen ja muuttumattomuuteen. Laurajane Smithin näkemys on, että kun yhteisöt osallistuvat kulttuuriperinnön ylläpitoon, tulkintaan ja hoitoon, on tämä toiminta APD:n kontekstissa ”jalkautumista” (*outreach*) tai sosiaalista ja kulttuurista inklusiota. Smithin mukaan yhä edelleen, kun laaditaan toimintaohjelmia, joiden avulla tavoitellaan yhteisöitä mukaan kulttuuriperintötyöhön, laaditaan ohjelmat ylhäältä alaspäin ennemmin kuin yhdessä yhteisöiden kanssa, haastaen vallalla olevia toimintaperiaatteita ja valtarakennelmia. (Smith 2006, 35, 37.)

Katriina Siivonen määrittelee omaehtoisen kulttuuritoiminnan kestäväksi kulttuuritoiminnaksi käyttäen käsitettä kulttuurinen kestävyys. ”(...) kulttuurisessa kestävyudessa on ensisijaista, että kaikilla on oikeus määrittää kulttuurin muutosta tasaveroisesti” (Siivonen 2017, 283). Tällöin Siivosen mukaan annetaan sijaa kulttuuriperinnön uudistamiselle. ”Kulttuurisen kestävyuden toissijaiseksi olomuodoksi määritän yhteisen arvosidonnaisen kulttuuriperinnön suojelun”, toteaa Katriina Siivonen (mt., 282). Siivonen osoittaa, että kun asukkaat otetaan mukaan kulttuuriperinnön määrittelyyn nousevat esille ”kysymykset kulttuuriperinnön aineellisesta ja henkisestä omistajuudesta ja siitä, kenellä on oikeus määrittää ja käyttää mitään kulttuuriperintöä” (mt., 283). Siivonen ajattelee, että kaikkien tulee päästä mukaan määrittelytyöhön ja näin kyetään edistämään kulttuurista kestävyyttä (mt., 283).

Katriina Siivosen teoria kytkeytyy Faron yleissopimukseen (luku 1.9) yksilöiden ja yhteisöjen kulttuuriperinnön määrittelyoikeuden ja kulttuurisen kestävyuden osalta. Se sisältää myös kritiikkiä APD:a kohtaan, koska teorian keskiössä on vuorovaikutus ja muutos. Nämä ovat myös oman tutkimukseni kannalta keskeisiä asioita. Näen, että tutkimukseni liittyy kulttuuristen voimarojen, kuten kulttuuriperinnön, määrittelyoikeuteen ja niiden hyödyntämiseen tavalla, jonka yhteisö itse hyväksyy. Ajattelen kuitenkin, että asukkaat ja yhteisöt voivat toteuttaa tämän prosessin yhdessä viranomaisten kanssa. APD:n yhtenä ongelmana on siihen sisältyvä hierarkkinen näkemys kulttuuriperinnön määrittelystä, mikä johtaa viranomaisten ja kansalaisten sekä yhteisöjen väliseen vastakkainaseteluun.

1.5.5 Vuorovaikutteinen ja prosessimainen yhteisö-käsite

Sosiologi ja filosofi Ferdinand Tönnies (1855–1936) tutki 1800-luvun lopulla yhteisö-käsitettä, jonka myötä hän päätyi jaottelemaan yhteisön kahteen tyyppiin *Gemeinschaft* ja *Gesellschaft*. *Gemeinschaft*-tyypittelyn mukaisia perinteisiä yhteis-

söjä luonnehtivat homogeeniset ja läheiset sukulaistyyppiset suhteet, jotka ovat verrattavissa ensisijaisiin ryhmysuhteisiin ja joissa kommunikaatio tapahtui pääasiassa kasvokkain ja suullisesti. *Gesellschaft*-käsite viittaa ihmisten välillä vallitseviin persoonattomiin ja sopimuksellisiin siteisiin. (Tönnies 1974 [1887], 37–42, 48, 55, 59.) Sosiologian tutkija Anthony Richmond tutki 1960-luvun lopulla maahanmuuttoa ja maahanmuuttajien sosiaalista liikkuvuutta, jonka myötä yhteiskäsitteen määrittelyyn tuli uusi ulottuvuus. Richmond kuvasi jälkiteollisen yhteiskunnan sosiaalista järjestäytymistä käsitteellä *Verbindungsnetzchaft*. Tällaisessa sosiaalisessa järjestelmässä vuorovaikutus tapahtuu monenlaisten kanavien välityksellä ja sosiaaliset verkostot eivät välttämättä ole kytkeytyneitä toisiinsa primääreissä ryhmysuhteissa tai sekundaarisissa järjestöissä. Jälkiteolliselle yhteiskunnalle on tunnusomaista maailmanlaajuinen kommunikaatioverkosto, joka määrittää sosiaalista järjestäytymistä. Jälkiteollinen yhteisö on sosiaalinen verkosto, joka ei ole riippuvainen paikkasidonnoisesta tai kasvokkain käytävästä vuorovaikutuksesta. (Richmond 1969, 273–275, 278, 280.)

Tänä päivänä jäsenyys yhteisössä voi liittyä jaettuun tilaan, identiteettiin tai yhteisiin mielenkiinnon kohteisiin. Se voi perustua kuviteltuun identifikaatioon, valtioon, etnisyyteen, sukupuoleen, luokkaan tai suhteisiin, joita syntyy tilan, kasvotusten tapahtuvan vuorovaikutuksen ja läheisten ystävyys- tai perhesuhteiden kautta. (Wills 2016, 641.) Kansanterveyden tutkija Colin Bellin ja sosiologian tutkija Howard Newbyn mukaan urbanisaatio, teollistuminen ja byrokraatia ovat murtaneet primäärejä ryhmysuhteita, jonka johdosta on tapahtunut ”yhteisön pimennys” (*community’s eclipse*). Tämän seurauksena yhteisön määrittely tapahtuu tyyppinä tai dikotomiona, kuten ruraali ja urbaani. (Bell & Newby 1971, 40, 42.) Modernisaation ja kulutuskulttuurin vaikutuksesta ryhdyttiin puhumaan uusyhteisöllisyydestä ja heimottumisesta. Internetin myötä on kehittynyt virtuaalisia yhteisöjä.²⁰ (Kangaspunta 2011, 15–16.)

Sosiologian tutkija Tony Blackshawn mukaan tämän päivän yhteiskunnassa naapurustoon kuulumisen muistuttaa sosiaaliselta muodoltaan yhteisöä. Blackshaw ajattelee, että naapurustoilla on merkitystä, koska ne ovat tilallisesti rajattuja (*spatially delimited*) ja pienimittakaavaisia, mutta niillä voi myös olla haitta- puolensa. Naapurusto voi sulkea ihmisiä ulkopuolelle, jos heitä pidetään jostakin

²⁰ Vapaa-ajan, koulutuksen ja työn virtuaali- ja verkkoyhteisöjä on tutkinut väitöskirjassaan Ulla Heinonen, ks. Heinonen, Ulla. (2008): *Sähköinen yhteisöllisyys: Kokemuksia vapaa-ajan, työn ja koulutuksen yhteisöistä verkossa*. Turun yliopiston Humanistinen tiedekunta, Kulttuurituotannon ja maisemantutkimuksen laitoksen julkaisuja XIV. <<https://www.utupub.fi/handle/10024/39380>> (haettu 7.12.2019, tarkistettu 10.4.2021). Verkkomaailman yhteisöistä ja yhteisöllisyydestä, ks. Kangaspunta, Seppo (2011) (toim.): *Yksilöllinen yhteisöllisyys. Avaimia yhteisöllisyyden muutoksen ymmärtämiseen*. Tampere: Tampereen Yliopistopaino Oy – Juvenes Print.)

syystä alempiarvoisina, esimerkiksi etnisen alkuperän tai sosiaalisen asemansa vuoksi. Mutta toisaalta Blackshaw ajattelee, että nykyelämässä ei ole enää sellaista pysyvyyttä, jota tarvitaan paikallisuuteen perustuvan naapurustoyhteisön vaalimiseen. Toinen näkökulma vallitsevaan tilanteeseen Blackshawn mukaan on, että perinteisten naapurustoyhteisöjen ja niihin liittyvän ideologian heikkeneminen voi valtaistaa kaupunkien yhteisöjä ”globaaliin kylä” -ajatteluun (*global village*). Tieto- ja informaatioteknologian nopea kehittyminen viittaa siihen, että naapurustoyhteisöjen katoaminen ei olekaan menetys, koska aikaisemmin vallassa olleet aika- ja paikkarakojen merkitykset vähenevät. (Blackshaw 2010, 96–97, 100–102.)

Maantieteilijä Jane Wills ajattelee, että yrityksissä ymmärtää yhteisö, tulisi keskittyä olemassa oleviin suhteisiin, olettamatta, että yksilöiden ja ryhmien välillä on tarpeellista tai toivottavaa yhtenäisyyttä. Willsin näkemys on, että ihmisten yhteisöt muodostuvat erilaisten vaikutteiden ja osatekijöiden välityksellä, kuten olemassa olevien ihmissuhteiden, persoonallisuuden, paikkojen, mahdollisuuksien, kokemusten ja valtasuhteiden. Viranhaltijoiden tulee työskennellä yhdessä ihmisten kanssa ennemmin kuin yrittää luoda heille yhteistyötä ja uusia yhteisöjä. Mikäli toimittaisiin näin kaupunkikehittäminen keskittyisi siihen, minkälaista on olemassa oleva toiminta asuinalueella, ja viranhaltijat tarjoaisivat tukea sen toteuttamiseen. (Wills 2016, 644, 646–647.)

Kaupunkitutkija Paul J. Maginn korostaa, että yhteisö on relationaalinen ja dynaaminen käsite. Paikalliset yhteisöt, jotka perustuvat paikkaan, ihmissuhteisiin tai yhteisiin mielenkiinnon kohteisiin, ovat jatkuvan muutoksen tilassa. Erilaisten ihmisten ”yhdistelmät” (*mix of people*) joko kuuluvat, eivät kuulu tai heitä ei hyväksytä mukaan yhteisöihin, jotka ylittävät tilaan, luokkaan, ikään, sukupuoleen, etnisyyteen, seksuaaliseen suuntautumiseen ja ideologiaan liittyviä rajoja. Maginnin mukaan ei ole olemassa pysyvää yhteisöä ja yhteisöt ovat heterogeenisiä. Yhteisöt voivat olla avoimia uusille jäsenille tai ne voivat olla poissulkevia. Maginn nostaa esille, että jos viranhaltijat haluavat osallistaa yhteisöä, tulee heidän selvittää paikallisten yhteisöjen rakenne. Viranhaltijoiden harjoittama yhteisöjen kartoittaminen tulisi olla jatkuvaa, koska muuten orastavia yhteisöjä ja vakiintuneita alayhteisöjä voi jäädä huomioimatta. Jos yhteisöjen profilointi tehdään huolimattomasti, siitä voi Maginnin mukaan seurata riitoja viranhaltijoiden ja yhteisöjen välillä, tai eri yhteisöjen ja alayhteisöjen välille voi syntyä ristiriitoja. (Maginn 2007, 28–29.)

1.5.6 Monimerkityksellinen paikka-käsite

Sosiologi ja maantieteilijä Doreen Masseyn mukaan on välttämätöntä kuvitella ”asiat” (*things*) prosesseina, jotta paikat voidaan uudelleen määrittää tavalla, joka

voi haastaa ”eksklusiivisia lokalismeja” (*exclusivist localisms*). Eksklusiiviset lokalismit perustuvat väitteeseen, että on olemassa ”ikuinen autenttisuus” (*eternal authenticity*). Modernin ajan historiassa paikka ja yhteiskunta on ajateltu liittyvän toisiinsa. Tämän näkemyksen mukaan kulttuureilla, yhteiskunnilla ja valtioilla on kiinteä suhde rajattuihin paikkoihin, ja ne ovat sopusoinnussa sekä erotettuja toisistaan. Paikoilla on oma sisäisesti luotu autenttisuutensa, joka määrittää niin rajojen kuin rajojen ulkopuolella olevien paikkojen välillä havaittujen eroavaisuuksien pohjalta. Tämä on maantieteellinen tapa nähdä paikka, joka on vielä käytössä. Massey korostaa, että yhteiskunnat tai paikat eivät omaa ajatonta autenttisuutta. Ne ovat, ja ovat aina olleet, kytkeytyneitä ja dynaamisia. (Massey 2005, 20, 64–65, 67.)

Doreen Massey'n mukaan paikka muodostuu, kun ihmiset ovat vuorovaikutuksessa toistensa kanssa. Paikka on sosiaalisten suhteiden verkosto tai sosiaalisten suhteiden muodostelma. (Massey 2008, 144.) Massey ajatteli, että paikan identiteetti muodostuu, kun sosiaalisten suhteiden vuorovaikutus ulottuu laajemmalle, paikan rajojen ulkopuolelle (mt., 144–145). Tästä seuraa, että ”paikkojen identiteetit ovat avoimia” (mt., 144–145), jolloin ne syntyvät ja kehittyvät vuorovaikutuksessa toisten paikkojen eli ihmisten kanssa (mt., 146). Doreen Massey'n paikkanäkemyksi oli vuorovaikutteinen ja prosessimainen.

Doreen Massey on luonut paikan erityisyyteen liittyen *throwntogetherness*-käsitteen, jonka voisi suomeksi kääntää sanoin ”yhteenheitetyt” tai ”yhdessäoloon heitetyt”. Tämä käsite kuvaa paikan erityisyyttä, joka syntyy ihmisen, maiseman ja paikan vuorovaikutuksessa (Massey 2005, 140). Massey kutsuu tätä ”paikan tapahtumaksi” (*event of place*). Hän kuvaa, miten paikat ovat muuttuneet aikojen saatossa; paikoissa kohtaavat toisensa ihmiset, jotka eivät aikaisemmin ole olleet tekemisissä toistensa kanssa. Paikoissa tullaan yhteen prosessien kautta. Paikka on avoin ja sisäisesti moninkertainen. (Mt., 140–141.)

1.6 Tutkimuksen suhde humanistiseen ja taidelähtöiseen tutkimukseen

Käsittelen tässä luvussa, mihin tutkimuskeskusteluun ja laajempaan tutkimustraditioon tutkimukseni kiinnittyy. Maiseman- ja kaupunkitutkimuksessa tutkimukseni liittyy yhteisö- ja paikkakäsitteitä käytävään tutkimuskeskusteluun kulttuurisuunnittelun ja -kartoituksen välityksellä. Kriittisen kulttuuriperinnön tutkimuksen parissa käytävään tutkimuskeskusteluun sijoitun osallistavaa kulttuuriperintötyötä käsittelevän tutkimuksen kautta. Taidelähtöiseen tutkimukseen positioin tutkimukseni humanistisen tutkimuksen näkökulmasta käsin. Yhteisötaiteen kenttään kiinnityn keskustelujen kautta, joita käydään yhteisötaiteesta osallisuutta edistävänä taidelähtöisenä menetelmänä.

1.6.1 Yhteisö ja paikka maisemantutkimuksessa ja humanistisessa kaupunkitutkimuksessa

Maisemantutkimuksessa on käyty keskustelua 2000-luvulla maisemasta ja yhteisöllisyydestä, esimerkiksi yhteisöllisen paikanmäärittelyn ja oikeudenmukaisen maisemakäsityksen näkökulmista käsin. Yhteisö, paikka, paikkaan- ja maisemaan kuulumisen tunne sekä paikan erityisyys (*local distinctiveness*) ovat osa maisemantutkimuksen kenttää. (Howard, Thompson, & Waterton 2013, 3.) Maisemalle ja paikalle ei ole olemassa yhtä ainoaa vallitsevaa määritelmää. Kyseessä on poikkitieteelliset käsitteet, jotka ovat tutkimuksen kohteena maiseman- ja kaupunkitutkimuksen ohella eri oppiaineissa, kuten arkkitehtuurissa, kulttuuri- ja ihmismaantieteessä, joillakin filosofian aloilla sekä taiteessa ja muotoilussa (Wattchow 2013, 88). Maisemantutkijat ovat kuitenkin yhtä mieltä siitä, että maisema on jotain, mikä on psyykkistä, fyysistä, subjektiivista ja objektiivista (Thompson, Howard & Waterton 2013, 1). Maisema on myös sosiologinen ilmiö, jonka myötä maisema ja paikka -käsitteet muistuttavat toisiaan. Maisemantutkimuksessa keskustelu keskittyy maisemaan, kun taas kaupunkitutkimuksessa keskustellaan urbaanista paikka-käsityksestä. Maiseman merkitys riippuu siitä, missä kontekstissa sitä käytetään, ja mikä on käyttäjien tausta (Antrop 2013, 13).

Humanistisessa kaupunkitutkimuksessa ”tunnistetaan ja analysoidaan monipuolisten aineistojen avulla kaupunkiin liittyviä moninaisia kulttuuristen ja sosiaalisten merkitysten kerrostumia”, ja ”yksi keskeinen tavoite on tavoittaa kaupunkilaisten omia ääniä ja kokemuksia” (Ainiala, Kivilaakso, Olsson, Savolainen & Vahtikari 2021, 9). Humanistisen kaupunkitutkimuksen olemukseen kuuluu, että keskiössä on ihminen, kaupunkilainen tai asukas ja hänen suhteensa ympäristöön (mt., 11).

Tutkimukseni kiinnittyy maisemantutkimukseen ja humanistiseen kaupunkitutkimukseen yhteisö- ja paikka-käsitteiden ja paikkaan kuulumisen tunteen kautta. Tutkimukseni viitekehystenä toimii urbaani konteksti, koska kulttuurisuunnittelua on pääasiassa käytetty kaupunkitutkimuksen ja -kehittämisen parissa. Käsittelem tutkimuksessani yhteisöllistä paikkamäärittelyä kulttuurisuunnittelun ja -kartoituksen näkökulmista. Paikallinen päätöksenteko kytkeytyy yhteisö-käsitteeseen ja yhteisöjen osallistumiseen sekä erilaisiin osallistumisen tasoihin, joista maisemantutkimuksessa keskustellaan muun muassa kulttuurimaisemien suunnitteluun ja hoitoon liittyen. Tässä keskustelussa keskiössä ovat vuorovaikutteiset metodit ja niiden kehittäminen. Yhteisöjen sisällä vallitsevat valtarakenteet eivät ole tutkimukseni kohteena.²¹

²¹ Lisää tästä aiheesta, ks. esim. Blackshaw (2010), 151–156 (The ‘Dark Side’ of Community).

1.6.2 Kriittisen kulttuuriperinnön tutkimus

Tutkimukseni kiinnittyy kriittisen kulttuuriperinnön tutkimukseen (*Critical Heritage Studies*), jonka parissa tutkitaan ”kulttuuriperinnön määrittelyä, sen diskursiivista luonnetta ja kulttuuriperintöasiantuntijuutta sekä valta-asetelmia haastavia keskusteluja ja tulkintoja” (Tuomi-Nikula ym. 2013, 19). Kriittisen kulttuuriperinnön tutkimuksessa ”aineeton ja aineellinen kulttuuriperintö nähdään kokonaisvaltaisena prosessina tai järjestelmänä” (mt., 19). Tämä näkökulma on ominainen juuri humanististen alojen kulttuuriperinnön tutkijoille (mt., 19). Kulttuuriperintödiskurssiin sisältyy keskustelua kulttuuriperinnön määrittelystä, valinnasta, omistuksesta, suojelusta, käytöstä, muuttumisesta, tuotteistamisesta, kaupallistamisesta, vallankäytöstä ja politiikasta (mt., 14).

Kriittisen kulttuuriperinnön tutkimuksessa tarkastellaan kriittisesti, miten kulttuuriperinnön suojeluun liittyviä kansainvälisiä sopimuksia, joiden osapuolina on useampia valtioita sovelletaan käytännössä. Sopimuksissa olevat määritelmät ovat sopimusosapuolien eli valtioiden ratifioimia. Ratifioinnilla tarkoitetaan sitä, että sopimus on sisällytetty valtion omaan lainsäädäntöön. Tällöin sopimus on juridisesti sitova, mutta sopimuksen käytännön toteutus vaihtelee maittain. (Ulkoministeriön verkkosivu, kansainväliset sopimukset.)

Osallistavan kulttuuriperinnön tutkimuksen parissa on viime vuosina korostunut, minkälainen merkitys tunteilla, affektiivisuudella ja kehollisuudella on kulttuuriperintöön ja kulttuuriperinnön osallisuuden kokemukseen. Tässä tutkimuskontekstissa puhutaan kulttuuriperinnön tunnetiedosta ja sosiaalisesta suhteesta ja kulttuuriperintökokemuksesta, joka ei ole universaali. Kulttuuriperintökokemus on henkilökohtainen ja muuttuva eli moniääninen. (Vahtikari ym. 2021, 371–373, 376.)

Tutkimukseni käsittelee osallistavaa kulttuuriperintötyötä, ja otan esille kulttuuriperintöön ja museotoimintaan liittyvää problematiikkaa tällä alueella. Muistiorganisaatioilla on merkittävä rooli kulttuuriperinnön määrittelyssä, tallentamisessa ja esittämisessä sekä osallisuuteen liittyvissä kysymyksissä. Muistiorganisaatioista museot ovat tässä toiminnassa sekä tutkimuksessani keskeisessä asemassa. Keskityn tutkimuksessani asukkaiden kanssa tehtävään kulttuuriperintötyöhön ja jalkautuviin (*outreach*) museopalveluihin.

Osatutkimuksissani kulttuuriperinnön hoito- ja suojelutyötä tarkastellaan kulttuuriperintöhallinnon eli museon näkökulmasta. Tutkimuksessani museot ovat kulttuuriperintötyön toteuttajia ja vapaaehtoisten osallistajia kulttuuriperintötyöhön, asukkaat ovat kulttuuriperintötyön vaalijoita sekä välittäjiä ja paikalliset taiteilijat kulttuuriperintöä sekä kulttuuriympäristöä uusintavia ja uusia menetelmiä käyttäviä toimijoita. Tutkimuksessani painottuu yhteisöllinen kulttuuriperintötyö ja yhteisöiden osallisuus kulttuuriperintötyön suunnitteluun ja toteutukseen sekä sen kehittämiseen. Tarkastelen lisäksi kulttuuriperintöä kulttuurisuunnittelun ja -kartoituksen näkökulmasta kulttuurisena voimavarana.

Tutkimuksessani kulttuuriperinnön hoito- ja suojelutyö painottuu aineellisen kulttuuriperinnön suojeluun. Museo toteuttaa kulttuuriperintötyötä ystävähdistyksen kanssa. Ystävähdistyksen muodostavat yksilöt, jotka haluavat olla kyseisen yhteisön jäseniä, ja vaalia sekä välittää tietoa yhdistyksen tekemästä kulttuuriperintötyöstä. Irtaimen aineellisen kulttuuriperinnön suojelun ja yhteisöllisten näkökulmien yhdistelmän kautta tutkimukseni kiinnittyy Faron sopimuksen mukaiseen kulttuuriperintötyön määrittämiseen. (luku 1.9).

1.6.3 Taidelähtöinen tutkimus

Taidelähtöiseen tutkimukseen (*arts-based research*) sisältyy taiteen ja luovien menetelmien sisällyttäminen osaksi tutkimusta. Taidelähtöisessä tutkimuksessa painotetaan taidetta tiedonmuodostamisen välineenä ja sen voi nähdä taide – tiede -jatkumolla. Jatkumon toisessa päässä on taiteen tekeminen, joka toimii metodina sisällön tuotannolle, sen analyysille ja lopulliselle tuotokselle eli taideteokselle. Jatkumon toisessa päässä toimivat keräävät ja analysoivat tuotettua sisältöä määrällisillä ja laadullisilla tutkimusstrategioilla ja -metodeilla, jonka jälkeen taiteellinen toiminta sisällytetään johonkin tutkimusprosessin vaiheeseen (Leavy 2017, 9–10, 191, 196–197.)

Tässä tutkimuksessa määrittelen itseni taidelähtöisen tutkimuksen taide – tiede -jatkumon ”tiedepäähän”. Tällä tarkoitan sitä, että en ole taiteilija, enkä myöskään ole tutkimuskohteena olevan Taiteilijayhdistys T.E.H.D.A.S. ry:n jäsen, vaan toimin tutkijana, mutta taustallani olevan taidemuseokontekstin kautta en ole täysin ulkopuolinen taiteen kentällä. Tutkijan paikkani painottuu vahvemmin maiseman-tutkimukseen kuin taidelähtöisen tutkimuksen tai yhteisötaiteen kenttään, mikä on nähtävissä teoriakirjallisuuden valinnassa ja tutkimusaineistossa.

Taidelähtöisessä tutkimuksessa taiteen tekemisen prosessia voidaan tarkastella sisällön tuottamisena, analyysinä ja lopullisena tuotoksena. Tutkimuksen dataa tai sisältöä voidaan kerätä kolmella eri tavalla: 1. Tutkimukseen osallistuvilta käyttäen määrällisiä, laadullisia tai mixed methods -tutkimuksen metodeita; 2. Projektin osallistujat tekevät taidetta, jolloin teoksista muodostuu tutkimuksen dataa ja 3. Taiteellinen toiminta on sekä tutkimuksen että sisällön tuottamisen metodi, jolloin taiteilija luo taidetta. (Leavy 2017, 196–197.) Taidelähtöisen osatutkimukseni osalta (osatutkimus III) ensimmäinen kohta on tutkimuksessani oleellinen.

1.6.4 Paulo Freiren kriittinen pedagogiikka ja yhteisötaide

Kriittiseksi pedagogiikaksi kutsutaan tänä päivänä kasvatuksen tutkimuksen ja teorian perinteitä, josta esimerkkinä on Paulo Freiren sorrettujen pedagogiikka.²² Freire tavoitteli teoriallaan uudenlaista lähestymistapaa opettamiseen. Sosiologian ja pedagogian tutkija Tuukka Tomperin näkemys on, että Freirelle on ominaista, että hän soveltaa eri teoriaperinteitä, mutta hänen ydinsanomansa on yleismaailmallinen (Tomperi 2005, 14, 18). Paulo Freiren teorian perustana on yhteiskunnan epäoikeudenmukaisista rakenteista juontava ”epäinhimillistyminen”. Epäinhimillistyminen vaivaa niitä, joilta ihmisyyden on viety (sorretut), mutta myös heitä, jotka ovat tämän aiheuttaneet (sortajat). Ratkaisuna tähän tilanteeseen on ”ihmisyyden palauttaminen”, jolloin vapautuvat sekä sorretut että sortajat. Sorretut saavuttavat vapauden tietoisien toiminnan avulla. Ihmisyyden palauttaminen voi tapahtua ainoastaan korvaamalla aiempi malli ”uudella ihmisyyden mallilla”. Prosessin alkuvaiheessa sorretut pitävät sortajiaan ihmisyyden mallina, jolloin he muuttuvat itse sortajiksi. Kuva ihmisyydestä on tällöin yksilökeskeinen, koska ajattelua ohjaavat vanhan järjestelmän myytit. Freiren mukaan yhteiskunnassa vallitsee ohjailu, joka on yksilön pakottamista toisen yksilön etukäteen laatimiin valintoihin. Yhteiskuntaa muuttavalla toiminnalla luovan yhteisöllisyyden avulla voidaan vapautua tästä sortavasta tilanteesta. Luovan yhteisöllisyyden ytimessä on ajatus inhimillisestä solidaarisuudesta, rohkeasti asioista puhumisesta ja todellisesta toiminnasta. (Freire 2005 [1970], 43–50.)

Sorrettujen pedagogiikan ydin on siinä, että sorretuksi itsensä tuntevan on oltava mukana kehittämässä sitä, siihen sisältyy ajatus yhteistyöstä, yhteisöllisyydestä ja yhteiskehittämisestä. Paulo Freire korosti teoriassaan, että ”pelkkä todellisuuden havainnointi, jota ei seuraa kriittinen interventio, ei johda objektiivisen todellisuuden muuttamiseen” (Freire 2005 [1970], 53). Ajattelen, että tämä ilmentää Freiren kriittistä ajattelua ja siihen sisältyvää toimintatutkimuksellista näkökulmaa.

Freire laati mallin yhteiskehittämiselle 1970-luvulla, kun hän puhui tasavertaisen yhteistyön, kommunikaation, valinnan vapauden ja osallisuuden puolesta.²³ Freiren ”aitoa kasvatusta”, joka on jotain mitä A ja B tekevät yhdessä (Freire 2005 [1974], 105) voi verrata yhteiskehittämiseen ja yhteisötaiteeseen. Sorrettujen pedagogiikka

²² Paulo Freiren elämää ja kirjallista tuotantoa on tutkinut väitöskirjassaan, Hannula, Aino. (2000): *Tiedostaminen ja muutos Paulo Freiren ajattelussa: Systemaattinen analyysi Sorrettujen pedagogiikasta*. Akateeminen väitöskirja, Helsingin yliopiston kasvatustieteen laitoksen tutkimuksia 167. <<https://helda.helsinki.fi/handle/10138/19830>> (haettu 27.8.2020, tarkistettu 5.5.2021)

²³ Osallisuus mahdollistuu, kun ihminen alkaa nähdä itsensä ja ympäröivän maailman ”aidossa praksisessä” eli kun hän kohtaa todellisuuden kriittisesti, sitä objektivoiden ja siihen vaikuttaen. Tavoitteena on todellisuuden muuttaminen. (Freire 2005 [1974], 187–188.)

sisältää pedagogisesti samoja ajatuksia kuin yhteiskehittäminen ja yhteisötaide. Molemmat edustavat problematisoivaa käytäntöä, jossa opettaja ”oppii dialogissa oppilaiden kanssa, jotka oppiessaan myös opettavat” (Freire 2005 [1974], 85). Tätä voidaan kunnan sekä toimen- ja viranhaltijoiden kontekstissa yhteiskehittämisen ohella kutsua jaetuksi asiantuntijuudeksi.

Yleinen käytössä oleva määritelmä yhteiskehittämisestä on yhdessä tekeminen (*co-creation – making something together*). Metodologiana yhteiskehittämistä käytetään julkisella sektorilla muun muassa kaupunkisuunnittelussa ja palveluiden asiakaslähtöisessä kehittämisessä. Kaupunkisuunnittelussa yhteiskehittämiseen liitetään metodologian ohella voimauttava näkökulma (*empowerment*), jolloin yhteiskehittämisen päätavoitteena on saada ihmiset tekemään jotakin yhdessä (*making together*), ja saada heidät tavoittelemaan yhteistä päämäärää. Yhteiskehittämisen voi myös ymmärtää yhdessä oppimisena, jolloin keskeisellä sijalla on tiedon yhteistuottaminen, oppiminen toisilta ja verkostojen luominen prosessiin osallistuvien välille. (Puerari ym. 2018, 4.)

Näkemykseni on, että Paulo Freiren ajattelu²⁴ sisältää asioita, joita on nähtävissä toimen- ja viranhaltijoiden tavassa toteuttaa kehittämistä. Tutkimukseni kontekstissa oleellisia valtaapitäviä ovat toimen- tai viranhaltijat, jotka esimerkiksi laativat kehittämishankkeiden sisältöjä. Mikäli he luovat hankkeen sisällöt oman todellisuudenkuvansa mukaisesti ottamatta huomioon niitä ihmisiä, joita hanke tai hankkeen tulokset koskettavat, vastaa tämä tilannetta, jossa ylhäältä alaspäin etenevää kehittämistä toteutetaan osallistamatta asukkaita. Tällöin tutkitaan ehkä tarkkaan tilastoja, mutta ei jalkauduta asuinalueelle kuulemaan asukkaita. Asukkailta ei kerätä kokemusperäistä tietoa, eikä myöskään kartoiteta alueen kulttuurisia voimavaroja. Jos suunnittelussa ja kehittämisessä unohdetaan ihmiset ja ne vaikutukset, jotka hankkeella on alueella asuviin ihmisiin, ei voida puhua yhteiskehittämisestä.

²⁴ Freire kirjoitti 1970-luvulla Latinalaisen Amerikan tilanteesta ja siitä, miten ”monet poliittiset ja kasvatukselliset ohjelmat ovat epäonnistuneet juuri siksi, että niiden luojat ovat suunnitelleet ne omien todellisuuskuvien mukaisesti ottamatta missään vaiheessa huomioon (muutoin kuin toimintansa kohteena) *elämäntilanteissa eläviä ihmisiä*, joille ohjelmat on näennäisesti tarkoitettu” (Freire (2005 [1974], 103).

Yhteisötaiteen²⁵ konteksti on hyvin laaja ja rajaan sen tutkimuksessani käsittämään kuvataiteen.

Yhteisötaiteen juuret ulottuvat 1960–1970 -lukujen Yhdysvaltoihin, jolloin taiteilijat ryhtyivät etsimään uudenlaista kontaktia ympäröivään yhteiskuntaan. Ihmisten arki ja sosiaaliset ongelmat nousivat taideprojektien aiheiksi. Varhaiset yhteisötaiteilijat ajattelivat, että taide on olennainen osa ihmistä ja jokaisella ihmisellä on kyky luoda sekä määritellä taidetta. Kulttuurin ja taiteen katsottiin olevan ihmisoikeus ja väylä oikeudenmukaisempaan ja demokraattisempaan yhteiskuntaan. Yhteisötaiteilija François Matarasso puhuu ”jaetusta luovasta teosta” (*shared creative act*), joka yhdistää ammattilaiset ja ei-ammattilaiset taiteilijat yhteiskehittämiseen” (Matarasso 2019, 19–20, 26, 46–48). Tutkimukseni kannalta Matarasson määritelmässä on olennaista nimenomaan se, että taiteelliseen yhteiskehittämiseen voivat osallistua ammattitaiteilijoiden ohella ”maallikot”.

Yhdysvaltalainen taidehistorioitsija Grant H. Kester on tutkinut yhteisötaiteen historiaa. Kesterin mukaan yhteisötaiteen kentälle ilmaantui 1990-luvulla taiteilijoita ja taiteilijaryhmiä, jotka fasilitoivat dialogia erilaisissa yhteisöissä. Kesterin näkemys on, että taiteilijat olivat omaksuneet performatiivisen, prosessipohjaisen (*performative, process-based*) lähestymistavan yhteisötaiteeseen. Kester ajattelee yhteisötaiteesta, että yhteisöjen kanssa käytävä keskustelu muodostaa olennaisen osan teosta. Kesterin kehittämän teorian pohjalta taideteos ymmärretään kommunikatiivisena vaihtona (*communicative exchange*) ennemmin kuin fyysisenä objektina. Taideteos muodostuu vuorovaikutteisesta prosessista, jonka kautta taiteilija tuo näkyväksi erilaisia asioita. Kester kutsuu tätä yhteisötaiteen suuntausta keskustelutaiteeksi²⁶ (*dialogical art*). (Kester 2004, 1, 8, 11–12, 90, 188.)

Taidehistoriantutkija Miwon Kwonin yhteisötaiteen teoria sisältää samansuuntaisia ajatuksia kuin paikkalähtöinen kulttuurikartoitus. Kwonin mukaan taiteilijan yhteys alueeseen ja sen asukkaisiin maantieteellisen yhteyden tai henkilökohtaisten kokemusten kautta edistää taiteilijan ja asukkaiden välistä vuorovaikutusta (Kwon 2004, 136).

²⁵ Yhteisötaidetta on viime vuosina määritelty uudelleen. Siitä on anglosaksisissa maissa käytössä käsitteet *community art* ja *participatory art*, joista viimeksi mainittu on uudempi nimitys. Suomessa käytetään edelleen yhteisötaide-käsitettä, vaikka sen ohella on myös lähikäsitteitä, kuten osallistava taide sekä hyvinvointi- ja kohtaamistaide. (Ks. esim. Heikkilä, Miia & Tikkaaja, Oona. (2015): *Tatun ja Soten työkirja*. Hyvinvoinnin välitystoimisto. <http://hyvinvoinnINVALITYSTOIMISTO.humak.fi/wp-content/uploads/sites/19/2015/10/HVVT_Tatu-Sote-Tyokirja_net.pdf> (haettu 5.3.2019, tarkistettu 5.5.2021) Yhteisötaiteen käsitettä, historiaa ja käytäntöjä on tutkinut esim. Jussilainen, Anna. (2019): Johdanto. Yhteisötaide - historiaa, määrittelyä ja käytäntöjä <<https://disco.teak.fi/yhteiso-ja-taide/yhteisotaide-historiaa-maarittelya-ja-kaytantaaja/>> (haettu 11.11.2019, tarkistettu 5.5.2021)

²⁶ Suomen kieleen on vakiintunut tämä termi.

Taiteentutkija Helena Sederholm on tutkinut yhteisötaiteessa toteutettuja ideoita ja toimintamuotoja. Hänen näkemyksensä mukaan ”(...) yhteisötaide ei ole tulkittavissa tietyin välinein; se ei ole (itse)ilmaisua tai jonkin sanoman kommunikoimista” (Sederholm 2007, 38). Hän on päätenyt siihen havaintoon, että ”(...) yhteisötaiteellinen toiminta on prosessi, jossa tuotetaan uutta tietoa ja jossa osallistujien näkemykset muovautuvat ja muuttuvat yhteistoiminnan ja keskustelun kautta (mt., 38). Sederholm ajattelee, että yhteisötaide voi tuottaa uutta tietoa, jota voi myös hyödyntää muilla alueilla (mt., 41).

1.6.5 Tutkimuksen keskeiset määritelmät

Edellä olevan johdantoluvun (1.5–1.5.6) sisältämien tutkimuskeskustelujen pohjalta päädyin seuraaviin määritelmiin, jotka ovat tutkimukseni kannalta keskeisiä, ja joiden varassa vien eteenpäin yhteenvedossa käymääni keskustelua.

Käytän osallisuuden määrittelyyn Sherry Arnsteinin Osallisuuden portaiden rinnalla neljää osallisuuden muotoa (Kohonen & Tiala 2002, 6):

1. Tieto-osallisuus, esimerkiksi kunnan tiedottaminen, kuntalaisten kuuleminen, kyselyihin vastaaminen, palvelusitoumukset.
2. Suunnitteluosallisuus on tieto-osallisuutta syvempää kuntaorganisaation ja kuntalaisten välistä, valmisteluun liittyvää vuorovaikutusta, kuten esimerkiksi yhteissuunnittelu ja kaupunkifoorumit.
3. Päätösosallisuus on osallisuutta esimerkiksi palvelujen tuottamiseen tai omaa asuinalueetta koskeviin päätöksiin.
4. Toimintaosallisuus on kuntalaisten omaa toimintaa elinympäristössään, esimerkiksi talkoovoimin toteutettavaa ympäristön kunnostusta ja ylläpitoa tai palvelujen tuottamista. Toimintaosallisuuden edellytyksiä voidaan kuntaorganisaation toimesta vahvistaa osoittamalla taloudellisia avustuksia kuntalaisten omien projektien toteuttamiseen.

Tutkimukseni kulttuurimääritelmässä on keskeisellä sijalla inhimillinen vuorovaikutus. Kulttuurin ytimessä on ihminen. Ihmisen ytimessä on yhteisö, yhteisöllisyys, paikka ja vuorovaikutus toisten ihmisten, yhteisöjen ja paikkojen kanssa. Kulttuurisuunnittelussa keskiössä olevien kulttuuristen voimavarojen määrittely edellyttää vuorovaikutusta. Ilman vuorovaikutusta ei voida päästä yhteisymmärrykseen siitä, mitä ovat kulttuuriset voimavarat. Edellä todetun pohjalta esitän kulttuurimääritelmää, joka pitää sisällään piirteitä sosiologiasta ja antropologiasta. Siinä on myös maisemantutkimuksellinen näkökulma siihen sisältyvien yhteisö- ja paikkapainotusten sekä moniäänisyyden vuoksi. Näkemykseni mukaan *kulttuuri on elämäntapa, joka koostuu aineettomista ja aineellisista kulttuurisista ominai-*

suuksista tai voimavaroista. Kulttuuriset ominaispiirteet syntyvät, kun ihmiset, yhteisöt ja paikat ovat vuorovaikutuksessa keskenään. Kulttuurin elämäntapa-perusteisen määrittelyprosessin lähtökohtana on kulttuurin moninaisuus ja tasa-arvo.

Tämä kulttuurimääritelmä liittyy paikkamääritelmään (luku 1.5.6) sen sisältämän sosiaalisen näkökulman ja prosessimaisuuden kautta. Osallisuus (luku 1.5.1) ilmenee siinä yhteisöllisyyden, toiminnallisuuden, vuorovaikutuksen ja paikkaan kiinnittymisen tasoilla.

Tutkimuksessani nousee keskiöön vuorovaikutteinen, toiminnallinen ja ajassa muuttuva paikka-käsitys, jonka perustana on Doreen Massey'n paikkänäkemys (luku 1.5.6). Keskityn tutkimuksessani kaupunkimaisemaan. Määrittelen paikan seuraavanlaisesti: *Paikka on erilaisten luonnon elementtien ja ihmisten luomien kulttuuristen elementtien muodostama elävä, vuorovaikutteinen, toiminnallinen ja jatkuvasti muuttuva kokonaisuus. Ihminen luo paikasta monimerkityksisen mentaalisen ja sosiaalisen rakennelman, joka sisältää tärkeitä symbolisia merkityksiä.*

1.7 Tutkimuksen metodologia ja aineistonkeruumenetelmät

1.7.1 Mixed methods -tutkimus

Tutkimusstrategiasta ”mixed methods research” on englannin kieleen vakiintunut nimitys, jota käyttävät yhteiskuntatieteilijät sekä sosiaali-, käyttäytymis- ja ihmistieteiden tutkijat (Creswell & Clark 2011, 22). Mixed methods research -tutkimuksesta käytetään suomen kielessä käännöksiä, kuten ”monimetodinen tutkimus”, ”monimenetelmällinen tutkimus” ja ”triangulaatio”, koska tutkimustraditiosta ei ole olemassa vakiintunutta käännöstä. (Sormunen, Saarinen, Tossavainen & Turunen 2013, 314.) Suomen kielessä käytetty monimetodinen tai monimenetelmä- (monimenetelmällinen-) tutkimus vastaa käsitettä ”multimethod research”, joka ei ole englannin kielessä sama asia kuin ”mixed methods research”. Multi method research -tutkimustraditiossa hyödynnetään yhtä tai useampaa metodologia yhden tutkimusstrategian tai projektin puitteissa (Leavy 2007, 164). Mixed methods -tutkimus rohkaisee soveltamaan useita paradigmoja, joita käytetään määrällisessä tai laadullisessa tutkimuksessa. Mixed methods -tutkimuksessa tutkija voi toteuttaa kaikkia mahdollisia metodeita tutkimusongelman ratkaisemiseksi. (Creswell & Clark 2007, 10.) ”Tieteenfilosofisena suuntauksena mixed methods -tutkimus pohjautuu enimmäkseen pragmatismiin, korostaen tiedon käytännöllistä luonnetta” (Sormunen ym. 2013, 313). Käytän tässä yhteenvedossa tutkimusstrategian englanninkielistä nimitystä mixed method -tutkimus.

Tutkimukseni metodeina oli toiminta- ja taidelähtöinen tutkimus. Osatutkimukset ovat luonteeltaan laadullisia, vaikka osassa niistä on myös toteutettu laadullisen tutkimuksen ohella määrällistä tutkimusta. Laadullisen tutkimuksen tiedonhankinnan strategiana käytin tapaustutkimusta, jonka avulla tarkastelin osatutkimuksissa yhtä tai useampaa tapausta. Tapaustutkimus on tutkimuksellinen lähestymistapa, jossa voidaan käyttää tutkimusmetodeina ”monimenetelmä-tutkimusta” tai ”mixed methods -tutkimusta” (Leavy 2017, 236). Tapaustutkimukselle on tyypillistä laadullinen aineisto, mutta siinä käytetään myös määrällistä aineistoa (Eriksson & Koistinen 2005, 1,4; Alasuutari 2011, 32). Tapaustutkimuksessa voidaan käyttää hyvin monenlaisia aineiston analyysimenetelmiä, minkä vuoksi ”tapaustutkimus on koko tutkimusprosessia ohjaava strategia” (Eriksson & Koistinen 2005, 4). Tapaustutkimus valikoitui tutkimuksen lähestymistavaksi, koska tutkimukseni kohdistui nykyhetkeen, ja tutkimuskohteina oli tämän ajan elävässä elämässä olevia ilmiöitä, prosesseja tai projekteja (Syrjälä, Ahonen, Syrjäläinen & Saari 1994, 11). Tapaustutkimuksen määritelmässä painotetaan, että tutkittava ”tapaus on tietty rajallinen kokonaisuus” (mt., 11). Tapaustutkimuksessa tarkastellaan usein ”monimutkaisia ja pitkään jatkuvia ilmiöitä” (Laine, Bamberg & Jokinen 2007, 10).

Laadullinen tapaustutkimus on kuvailevaa tutkimusta ja siinä pyritään löytämään ilmiöille selityksiä samaan tapaan kuin historian tutkimuksessa (Syrjälä ym. 1994, 11). Tapaustutkimuksen avulla on mahdollista tehdä yleistyksiä ainutlaatuisuuden perusteella. Tutkittavan tapauksen ilmiöiden erityispiirteiden ja yleisimpien havaintojen välillä voidaan tehdä näkyväksi havaintoja vertailun tai käsitteellisen jäsenyyksen kautta. Teoreettisen tulkintakehyksen avulla on mahdollista nostaa esille asioita, joilla on yhtäläisyyksiä. (Peltola 2007, 112.) Tutkimuksessa tapaus ja tutkimuksen kohde erotetaan toisistaan, jolloin jälkimmäinen viittaa tutkimuksen aiheeseen yleisellä tasolla (Laine ym. 2007, 10).

Osatutkimuksen I tapaus on Satakunnan Museon ja Satakunnan Museon ystävähdistyksen toteuttama kulttuuriperintötyö. Tutkimuksen kohteena on museon kulttuuriperintötyön yhteiskehittäminen yhdessä seniori-ikäisten vapaaehtoisten kanssa. Osatutkimuksen II tapauksena on Porin kaupungin kulttuuritoimen ja porilaisten museoiden tuottamat palvelut ikäihmisille, niin museoissa kuin museoiden ja kaupungin ydinkeskustan ulkopuolella Itä-Porin lähiössä. Tutkimuksen kohteena on seniori-ikäisten asukkaiden toiveiden mukaisten kulttuuri- ja museopalveluiden tuottaminen olemassa olevilla resursseilla hallinnollisten sektorien yli tapahtuvan yhteistyön kautta. Osatutkimus III tapaustutkimus käsittelee Taiteilijayhdistys T.E.H.D.A.S. ry:n ja Itä-Porin asukkaiden ajatuksia ja ehdotuksia Porin vanhan lyhytaaltoaseman ja siellä sijaitsevan veistospuiston kehittämisestä. Tutkimuksen kohteena on kulttuurikartoituksen, kulttuurisuunnittelun ja yhteisötaiteen soveltaminen yhteiskehittämisen menetelminä. Osatutkimuksen IV tapauk-

sena on Porin Karjarannan asuntomessualueen taidekilpailu ja kilpailuun osallistuvien taiteilijoiden sekä Porin kaupungin kaupunkisuunnittelun ja teknisen palvelukeskuksen välinen yhteiskehittäminen. Tutkimuksen kohteena on kuvataiteilijoiden, asukkaiden ja suunnittelijoiden välinen yhteiskehittäminen julkisen taiteen kilpailussa.

1.7.2 Toimintatutkimus

Olen tehnyt toimintatutkimusta toteuttamalla työpajoja ja tapahtuman, jotka ovat tapaustutkimuksen aiheena osatutkimuksessa III. Toimintatutkijana olen toiminut yhteisöllisessä ja yhteistoiminnallisessa kontekstissa, keräten aineistoa, osallistajana työpajoissa, keskustelua fasilitoivana tutkijana, havainnoijana, tiedon koostajana ja raporttoijana sekä yhteisötaiteen projektin mahdollistajana, koordinaattorina ja välittäjänä eri yhteisöjen ja toimijoiden välillä.

Toimintatutkimus on lähestymistapa, jossa tutkimus kytkeytyy kehittämiseen, ja jossa suunnitellaan sekä kokeillaan uusia toimintatapoja (Heikkinen 2006, 17, 37). ”Toimintatutkimuksessa pyritään valamaan uskoa ihmisten omiin kykyihin ja toimintamahdollisuuksiin, toisin sanoen voimaannuttamaan ja valtauttamaan (*empower*) heitä. Tutkija käynnistää muutoksen ja rohkaisee ihmisiä tarttumaan asioihin, jotta niitä voidaan kehittää heidän omalta kannaltaan paremmiksi.” (Mt., 19–20.)

Aineistonkeruun välineenä toimiminen laadullisessa tutkimuksessa tarkoittaa sitä, että aineistonkeruuseen liittyy vaihtelua. Tätä ei kuitenkaan pidetä tutkimuksessa puutteena. Prosessiluonteisen tutkimuksen aikana on luonnollista, että tutkijan näkemykset ja tulkinnat kehittyvät. (Kiviniemi 1999, 78.) Käsittelen rooliani tutkijana osana tutkimuseettisiä kysymyksiä luvussa 1.8.

Olen toteuttanut havainnointia Itä-Porin kulttuurikartoituksessa järjestetyissä työpajoissa ja toimiessani Sampola-päivän paneelikeskustelun moderaattorina. Laadullisessa tutkimuksessa havainnointia pidetään yleisenä tiedonkeruumenetelmänä (Tuomi & Sarajärvi 2018, 93). Havainnointi on kenttätyömenetelmä, jolle on ominaista jonkinasteinen tapahtumiin osallistuminen. Osallistuvassa havainnoinnissa ”tutkijan osallistumisen pitäisi vaikuttaa tapahtumien kulkuun mahdollisimman vähän” ja ”vuorovaikutus tapahtuu varsin pitkälle kohteiden *ehdoilla*” (Grönfors 1982, 93). Havainnoin työpajoissa²⁷ ja olin vuorovaikutuksessa tutkittavien kanssa, mikä lähestyy etnografista tutkimusotetta (Lappalainen, Hynninen,

²⁷ *Asukastyöpaja: Asiaa asuinpaikastasi* 18.11.2014 Sampola-sali, Pori (työpaja toteutettiin yhdessä *Lähiön henki* -hankkeessa työskentelevien tutkijoiden kanssa); *Taiteilijakollektiivi T.E.H.D.A.S. yhteisön ytimessä* 21.1.2015 Porin lyhytaaltoasema; *Asukastyöpaja: Lyhytaaltoaseman kehittäminen* 22.1.2015 Sampolan asukastupa.

Kankkunen, Lahelma, & Tolonen 2007, 9–11), ja on luokiteltavissa osallistuvaksi havainnoinniksi. Tutkimuksessani havainnoinnilla on monipuolistettu tutkittavista ilmiöistä saatua tietoa. (Ks. esim. Tuomi & Sarajärvi 2018, 94.)

1.7.3 Kriittinen pedagogiikka

Tutkimuksessani kritiikin kohteena on ylhäältä alaspäin etenevään kehittämiseen sisältyvä valta-asetelma, joka edustaa näkymätöntä yhteiskunnallista valtarakennetta ja yksisuuntaista tiedon tuottamisen tapaa. Tutkin tätä valta-asetelmaa ja valtarakennetta sorrettujen pedagogiikka -teorian, tiedon yhteistuottamisen, toimintatutkimuksen ja taidelähtöisen tutkimuksen välityksellä. Vaihtoehtoisia tiedonmuodostamistapoja edustavat tutkimuksessani kulttuurikartoitus ja yhteisötaide. Pedagoginen ulottuvuus ilmenee yhteisötaiteessa esimerkiksi niin, että vuorovaikutteisen yhteisen toiminnan kautta tuotetaan uutta tietoa (Sederholm 2007, 38).

Käsittelin osatutkimuksessa II ja III Turun yliopiston maisemantutkimuksen *Lähiön henki* -tutkimushankkeessa toteutettua kulttuurikartoitus- ja kulttuurisuunnitteluprosessia. Kulttuurikartoituksessa on aineistonkeruussa tärkeää, että tutkijalla ei ole etukäteen määriteltyjä käsitteitä, vaan yhteisöjen oma ääni on keskeisellä sijalla määrittelyprosesseissa. Kulttuurikartoituksessa asukas yhteisön ja toimijoiden mukanaolo toteutetaan muun muassa asukastapaamisten, työpajojen ja kyselyiden avulla. Hankkeessa osallistettiin ARA:n Asuinalueiden kehittämissuunnitelman 2013–2015 mukaisesti asukkaita, Taiteilijayhdistys T.E.H.D.A.S. ry:n taiteilijoita ja kaupungin toimen- tai viranhaltijoita alueen kehittämiseen. Hankkeessa kartoitettiin kulttuurikartoituksen avulla alueen kulttuuriset voimavarat.

Lähiön henki -hankkeen kulttuurikartoitus koostui myös esimerkiksi erilaisille kohderyhmille toteutetuista kyselyistä. Lisäksi haastateltiin asukkaita ja toimen- tai viranhaltijoita sekä kartoitettiin alueen toimijoita. Kohdealueelle jalkauduttiin havainnoimaan ympäristöä ja järjestämään asukasilloja sekä työpajoja. Tutkimuksellinen osuuteni hankkeessa keskittyi kulttuuri- ja yhteisötaidelähtöisten työpajojen toteuttamiseen.²⁸

Tiedotin tutkimuksesta taiteilijayhdistyksen verkkosivulla, johon minun oli mahdollisuus rekisteröityä, koska sivusto on avoin kaikille käyttäjille eli niin sanotut portinvartijat eivät estäneet sisäistä viestintää. Kulttuuri määriteltiin hankkeessa paikkalähtöisesti. Määrittelyprosessiin osallistui työpajoissa kohdealueen aktiiviset asukkaat ja taiteilijayhdistyksen aktiivijäsenet. Määrittelyprosessi toteutettiin

²⁸ Hankkeessa toteutettiin projektitutkijoiden toimesta useita työpajoja. Tutkimuksen puitteissa toteutettiin hankkeessa kaksi työpajaa ja yhden työpajasarjan: *Taiteilijakollektiivi T.E.H.D.A.S. yhteisön ytimessä, Asukastyöpaja Lyhytaaltoaseman kehittäminen ja Penkkityöpajasarja*.

työpajoissa, joissa kaikilla osallistujilla oli mahdollisuus ilmaista näkemyksensä asiasta. Käsittelin osatutkimuksessa III yhteisötaidetta, jonka toteuttamiseen osallistui Tehtaan taiteilijoita, Sampolan asukkaita, Turun yliopiston maiseman-tutkimuksen oppiaineen opiskelijoita, Porin perusturvan lähiötyöntekijä Sampolan asukastuvalta ja Porin kaupungin puistotoimen pääpuutarhuri ja puuseppä.

Tutkimukseni tiedonkeruun kannalta hyödyllisiä olivat työpajat, joiden tarkoituksena oli kerätä asukkailta, taiteilijoilta ja muilta asiantuntijoilta tietoa asuinalueesta, Porin lyhytaaltoasemasta sekä tietoa siitä, mistä asukkaat ja alueella vaikuttavat taiteilijat ajattelivat alueen kulttuurin ja kulttuuristen voimavarojen muodostuvan. Asukkaita pyrittiin samalla osallistamaan mukaan kulttuurisuunniteluhankkeeseen ja oman asuinalueensa kehittämiseen. Taiteilijoille annettiin mahdollisuus kertoa ajatuksiaan lyhytaaltoaseman ja veistospuiston kehittamisestä.

Toimin työpajoissa keskustelua edistävänä tutkijana ja lisäksi dokumentoin työpajoissa käytävää keskustelua. Laadin työpajoille etukäteen yleiset teemat, joista saatettiin poiketa keskustelun aikana. Taiteilijoille toteuttamani työpajan keskusteluteemat pohjautuivat osittain teemoihin, joita asukkaat nostivat esille asukas-työpajassa.

1.8 Tutkimuseettiset kysymykset

Uusi ihmistieteiden eettinen opas on julkaistu lokakuussa 2019. Olen toteuttanut omat kenttätyöni ja aloittanut väitöskirjani yhteenvedon kirjoittamisen ennen tätä ajankohtaa. Yleisten eettisten periaatteiden mukaan tutkijan tulee ”kunnioittaa tutkittavien henkilöiden ihmisarvoa ja itsemääräämisoikeutta. (...) Niitä ovat esimerkiksi oikeus elämään sekä henkilökohtaiseen vapauteen ja koskemattomuuteen, liikkumisvapaus, uskonnonvapaus, sananvapaus, omaisuuden suoja ja oikeus yksityisyyteen.” (Tutkimuseettinen neuvottelukunta 2019, verkkosivu [opaskirja].)

Tutkimukseni kannalta keskeisiä osa-alueita ihmistieteiden eettisessä oppaassa ovat sananvapaus ja oikeus yksityisyyteen. Tämä tarkoitti käytännössä esimerkiksi sitä, että tutkittavat olivat tutkimuksessani mukana vapaaehtoisesti, ja heillä oli vapaus ilmaista itseään, sekä haluttaessa he ovat voineet osallistua tutkimukseeni anonyyminä. Tämä koskee kaikkia osatutkimuksia, koska olen niitä varten haastatellut ihmisiä. Osatutkimuksessa III tutkin yhteisötaiteen projektia. Tässä projektissa nousi esille vapaaehtoisuus, koska projektin alussa keskeisessä roolissa olevat taiteilijat jättäytyivät henkilökohtaisista syistä pois projektista. Tällöin heidän tilalleen tuli taiteilijayhteisön jäsen, joka saattoi projektin päätökseen. Tämän tyyppinen avoimuus ja liikkumavara projektissa perustui siihen ajatukseen, että otin huomioon henkilökohtaisen vapauden ja valinnan. En ole haastatellut tutkimustani varten alaikäisiä tai vajaakykyisiä henkilöitä. Tutkimukseni ei myöskään sisällä

sellaista tutkimusasetelmaa, että siihen olisi tarvittu eettistä ennakoarviointilausuntoa ihmistieteiden eettiseltä toimikunnalta ennen aineistonkeruuta (Tutkimuseettinen neuvottelukunta 2019, 9–10, 18 verkkosivu [opaskirja]).

Tutkimuseettisen neuvottelukunnan julkaisussa todetaan, että ”jotta vältetään aiheuttamasta tarpeetonta haittaa tutkittaville ja heidän edustamilleen yhteisöille, on tärkeää, että tutkija perehtyy ennakkoon tutkittavaan yhteisöön, kulttuuriin sekä näiden historiaan” (Tutkimuseettinen neuvottelukunta 2019, 8, verkkosivu [opaskirja]). Olen kaikkia osatutkimuksiani varten tehnyt taustatutkimusta ennen kuin olen toteuttanut työpajoja, ja ollut yhteydessä haastateltaviin sekä niihin yhteisöihin, joissa he olivat jäseniä. Osatutkimusta I varten tutustuin Satakunnan Museon historiaan ja Avara Museo -hankkeeseen. Osatutkimusta II varten tein laajan taustatutkimuksen Porin kaupungin kulttuuri- ja museopalveluista ennen haastatteluiden toteuttamista. Osatutkimusta III edelsi kulttuurikartoitus, joka sisälsi laajan taustatutkimuksen asuinalueesta ja asuinyhteisöstä. Lisäksi olin jo useiden vuosien ajan seurannut T.E.H.D.A.S. ry:n taiteellista toimintaa ja heidän toimintaansa lyhytaaltoasemalla. Osatutkimus IV sisälsi prosessikuvauksen kaavoituksesta, jota aloin kirjoittamaan ennen kuin olin yhteydessä haastateltaviin.

Yleisiin periaatteisiin sisältyy myös, että ”tutkija kunnioittaa aineellista ja aineetonta kulttuuriperintöä sekä luonnon monimuotoisuutta” (Tutkimuseettinen neuvottelukunta 2019, 7, verkkosivu [opaskirja]). Kulttuuriperintö on keskeisellä sijalla osatutkimuksissa I ja III. Olen pyrkinyt kunnioittamaan kulttuuriperintöä muun muassa nostamalla esille tutkimuksen kohteena olevan kulttuuriperinnön arvoa sekä hoitoon- ja suojeluun liittyviä kysymyksiä. Osatutkimuksessa I käsitellään kulttuuriperintökohteiden historiaa, ainutlaatuisuutta ja merkittävyyttä paikalliselle yhteisölle. Osatutkimuksessa III oli kulttuuriperintökohdetta käsittelevässä työpajaosuudessa asiantuntijoina mukana Porin kaupungin rakennustutkija sekä lyhytaaltoaseman kulttuuriympäristön hoidosta vastaava Porin kaupungin pääpuutarhuri.

Eettisten periaatteiden mukaan tutkimus tulee toteuttaa niin, että ”tutkimuksesta ei aiheudu tutkittavina oleville ihmisille, yhteisöille tai muille tutkimuskohteille merkittäviä riskejä, vahinkoja tai haittoja” (Tutkimuseettinen neuvottelukunta 2019, 7, verkkosivu [opaskirja]). Näkemykseni on, että tutkimukseni on toteutettu niin, että siitä ei ole aiheutunut siihen osallistuville yksilöille tai yhteisöille haittaa. Tutkimusten johtopäätöksissä olen tehnyt yleisiä arvioita ja suosituksia, osoittamatta kritiikkiä ketään tiettyä ihmistä tai yhteisöä kohtaan. Joistakin esille nostamistani asioista oli asukkailla ja viranhaltijoilla eriäviä näkökulmia. Olen esittänyt ehdotuksia siitä, miten voisi olla mahdollista saada asukkaiden ja viranhaltijoiden toiveet ja tavoitteet kohtaamaan toisensa.

Henkilötietojen suojaan vaativat toimenpiteet ovat muuttuneet tutkimusprosessin aikana muun muassa EU:n tietosuojasetuksen voimaantulon myötä.

Haastatteluja tehdessäni olen täyttänyt haastateltavien kanssa kyseisenä ajankohtana voimassa olleen Turun yliopiston Kulttuurituotannon ja maisemantutkimuksen koulutusohjelman ”tallennetun haastatteluaineiston käyttöluvan”. Lupa sisältää kysymyksiä aineiston tutkimus- ja opetuskäytöstä, aineiston käytöstä jatkossa muihin tutkimuksiin ja julkaisuihin, kysymyksen siitä saako haastateltavan nimen mainita, saako haastateltavaan olla yhteydessä haastattelua täydentävissä kysymyksissä ja saako aineiston tallettaa Kulttuurituotannon ja maisemantutkimuksen koulutusohjelman kokoelmiin. Haastateltava voi vastata kysymyksiin valitsemalla kyllä tai ei. Tarkoitukseni on selvittää yhteenvedon kirjoittamisen jälkeen tutkimusaineiston luovuttamista Turun yliopiston Historian, kulttuurin ja taiteiden tutkimuksen arkistoon. Olen pyrkinyt tutkimuksessani noudattamaan hyvää tieteellistä käytäntöä Tutkimuseettisen neuvottelukunnan laatiman kansallisen ohjeen mukaisesti (Tutkimuseettinen neuvottelukunta 2012, verkkosivu [opaskirja]).

1.9 Tutkimuksessa käytettävät lait, sopimukset ja määritelmät

Lait ja sopimustekstit ovat juridisia ja poliittisia määritelmiä. Käsittelen tässä luvussa maankäyttö- ja rakennuslakia sekä kuntalakeja, Unescon kulttuuriperinnön määritelmää ja Faron yleissopimusta.

Maankäyttö- ja rakennuslaki on keskeisellä sijalla osatutkimuksessa IV, jossa kuvaan prosessikaavan avulla Porin Karjarannan asuntomessualueen asemakaavan ja taidekilpailun vaiheita. Tarkastellessani kaavoitusprosessia ilmeni, että asemakaavan osallistumis- ja arviointisuunnitelmalla oli ratkaiseva rooli siinä, että prosentitaide sisällytettiin asemakaavaan. Prosessikaavio ilmentää asukkaiden ja taiteilijoiden osallisuutta julkisen taiteen suunnitteluprosessiin. (luku 4.1.4).

Kuntalaki on tärkeä osatutkimusten I ja II kannalta, koska käsittelen näissä osatutkimuksissa asukkaiden osallistumista ja osallisuutta kunnan kulttuuri- ja museopalveluiden suunnitteluun, kehittämiseen ja toteuttamiseen. Osatutkimuksessa I on näkökulmana palveluiden yhteistuottaminen ja -kehittäminen kulttuuriperintöhallinnon ja vapaaehtoisjärjestön kanssa. Osatutkimuksessa II on keskeisellä sijalla asukkaiden palvelutoiveiden huomioiminen ja asukkaiden osallisuus kulttuuri- ja museopalveluiden suunnitteluun.

Unescon verkkosivulla oleva yleinen kulttuuriperinnön määritelmä käsittää kulttuuriperinnön kategorioita, joita sisältyy kulttuuriperintöä käsitteleviin osatutkimuksiini. Osatutkimuksessa I kulttuuriperinnön hoito- ja suojelutoiminta keskittyy aineelliseen kulttuuriperintöön. Hoito- ja suojelutyön kohteita ovat Museohinaaja Santtu ja muinaisjäännös, merimerkki Koskelo (Tyltty). Osatutkimuksessa III kulttuuriperintöä ilmentää Porin vanha lyhytaaltoasema.

Euroopan neuvoston Faron yleissopimuksen linjaukset kulttuuriperintötyön toimintaperiaatteista ovat keskeisiä osatutkimusten I ja III osalta, joissa kulttuuriperinnön hoito- ja suojelutyötä toteuttavat yhteisöt, Satakunnan Museon ystävät ry ja Taiteilijajyhdistys T.E.H.D.A.S. ry. Ne ovat tärkeitä myös osatutkimuksen II kannalta, jossa tutkimuskohteena on jalkautuvat museopalvelut. Faron yleissopimuksen mukainen kulttuuriperinnön määritelmä saa tutkimuksessani enemmän sijaa, kuin Unescon määritelmät, koska tutkimukseni keskittyy kulttuuriperintöhallinnon ja yhteisöjen rooliin irtaimen, aineellisen kulttuuriperinnön hoito- ja suojelutyössä. Faron yleissopimuksen kautta nousee myös esille osallisuuden ja osallistumisen näkökulmat, kulttuuriperintöhallinnon velvollisuudet asukkaita kohtaan ja asukkaiden osallistuminen, osallisuus sekä oikeus kulttuuriperintöön.

Maankäyttö- ja rakennuslaki

Suomessa vuonna 2000 voimaan tulleeseen maankäyttö- ja rakennuslakiin²⁹ kirjattiin uutena määritelmänä käsite osallinen, jonka myötä haluttiin tukea vuorovaikutteista suunnittelua.³⁰ Lain mukaan kaavaa laadittaessa tulee riittävän aikaisessa vaiheessa laatia suunnitelma osallistumis- ja vuorovaikutusmenettelyistä. (Finlex 1999, verkkosivu, Maankäyttö- ja rakennuslaki, 5.2.1999/132, 8 luku, 63 §.) Osallisilla on mahdollisuus osallistua kaavan valmisteluun ja kaavan vaikutusten arviointiin. Osallisia ovat asemakaavaa valmisteltaessa alueen maanomistajat ja asukkaat, joiden asumiseen, työntekoon tai muihin oloihin kaava saattaa vaikuttaa sekä viranomaiset tai yhteisöt, joiden toimialaa kaavasunnittelussa käsitellään. Osallistumis- ja arviointisuunnitelman osallisilla on kaavasunnittelun aikana mahdollisuus lausua kirjallisesti tai suullisesti mielipiteensä kaavaluonnoksesta. (Mt., 8 luku, 62–63 §.)

²⁹ Parhaillaan on käynnissä maankäyttö- ja rakennuslain kokonaisuudistus, joka valmistuu vuoden 2021 loppuun mennessä. <<https://www.ym.fi/mr/luudistus>> (haettu 27.6.2019, tarkistettu 5.5.2021)

³⁰ Aija Staffans on tutkinut väitöskirjassaan kansalaisten osallistumista ja vaikuttamismahdollisuuksia suomalaisessa kaupunkisuunnittelussa. Staffans, Aija. (2004): *Vaikuttavat asukkaat Vuorovaikutus ja paikallinen tieto kaupunkisuunnittelun haasteina*. Yhdyskuntasuunnittelun tutkimus- ja koulutuskeskuksen julkaisuja A 29. Espoo: Teknillinen Korkeakoulu. Ks. myös Bäcklund, Pia & Häkli, Jouni & Schulman, Harry. (2002) (toim.): *Osalliset ja osaajat Kansalaiset kaupungin suunnittelussa*. Helsinki: Gaudeamus Kirja.

Kuntalaki

Eduskunta hyväksyi kuntalain ja muut siihen liittyvät lait vuonna 2015 (Harjula 2015, yleiskirje [Kuntaliiton verkkosivu]) ja lakia täydennettiin vuonna 2018 (Eduskunnan verkkosivu, HE 280/2018 vp). Suomen kuntalain mukaan asukkaille ja palvelujen käyttäjille pitää antaa mahdollisuus ”osallistua ja vaikuttaa kunnan toimintaan” (Finlex 2018, verkkosivu, HE 280/2018, 22 §). Osallistumista voidaan edistää esimerkiksi perustamalla asiakasraati, ”selvittämällä asukkaiden mielipiteitä ennen päätöksentekoa, suunnittelemalla ja kehittämällä palveluja yhdessä palvelujen käyttäjien” (mt.) sekä yhteisöjen kanssa. Lain yleisperusteluissa todetaan, että ”paikkasidonnainen yhteisöllisyys on muuttamassa muotoaan” (mt., 1.2). Valtionvarainministeriön toteuttaman selvityksen mukaan ”kunnan toimintatapojen ja prosessien kehittäminen ihmislähtöiseen, osallistavaan ja joustavaan suuntaan on hyödyksi sekä vakituisille asukkaille että kunnassa tilapäisesti asuville” (mt., 1.2). Kuntia ”tulee kannustaa kehittämään toimintatapojaan monipaikkaisuuden³¹ edistämiseksi” (mt., 1.2). Yleisperusteluissa todetaan, että ”osallisuuden vahvistaminen tukee kunnan elinvoimaa” (mt., 1.2).

Palveluiden käyttäjälähtöisyys tarkoittaa ”asukkaiden tarpeista lähtevää palvelujen kehittämistä” (Kuntaliitto 2016, verkkosivu) esimerkiksi palvelumuotoilun³² keinoin: ” (...) kuntalaisella on mahdollisuus osallistua palveluja koskevaan päätöksentekoon, niiden suunnittelu-, valmistelu-, päätös- ja toimeenpanovaiheessa” (mt.). Käyttäjälähtöinen suunnittelu lisää osallisuuden tunnetta kunnan toimintoihin (mt.).

Unescon kulttuuriperinnön määritelmä

UNESCO:n verkkosivulla oleva *kulttuuriperinnön määritelmä* sisältää seuraavat pääkategoriat: Aineellinen (*tangible cultural heritage*) ja aineeton (ICH, *intangible cultural heritage*) kulttuuriperintö (Unesco 2017 -verkkosivu, Culture / Themes / Definition of the Cultural Heritage). Aineellisella kulttuuriperinnöllä tarkoitetaan esineitä, kuten maalauksia, veistoksia, rahoja ja käsikirjoituksia, joita on mahdollista siirtää sekä kuljettaa. Aineetonta kulttuuriperintöä on suullinen traditio, esittävä taide ja rituaalit. Vedenalaista kulttuuriperintöä ovat laivahylyt, rauniot ja kaupungit. Kiinteää kulttuuriperintöä ovat monumentit ja arkeologiset kohteet. (Mt.)

³¹ Monipaikkaisuus tarkoittaa asumista ja oleskelua eri paikkakunnilla.

³² Palvelumuotoilu on palvelukokemuksen käyttäjälähtöistä suunnittelua. Ks. esim. Jyrämä, Annukka (2015) (toim.): *Palvelumuotoilu saapuu verkostojen kaupunkiin: verkosto- ja muotoilunäkökulmia kaupungin palvelujen kehittämiseen*. Espoo: Aalto-yliopisto, Muotoilun laitos.

UNESCO:n verkkosivulla oleva kulttuuriperinnön määritelmä kytkeytyy aineellisen ja aineettoman kulttuuriperinnön yleissopimuksiin. Yleissopimus maailman kulttuuri- ja luonnonperinnön suojelemisesta eli maailmanperintösopimus on UNESCO:n vuonna 1972 hyväksymä sopimus, joka kohdentuu aineellisiin kulttuuriperintökohteisiin. Yleissopimuksen mukaan kulttuuriperinnöllä tarkoitetaan ”monumentteja”, ”rakennusten ryhmiä”, ”paikkoja ja luonnon perintöä”, kuten ”luonnon piirteitä, geologisia ja fysiologisia muodostumia ja luonnon paikkoja” (UNESCO 1972, article 1–2). Suomi ratifioi maailmanperintösopimuksen vuonna 1987. Maailmanperintösopimus kohdentuu aineellisiin kulttuuriperintökohteisiin, mutta ei laivoihin ja merimerkkeihin, jotka ovat osatutkimuksen I tutkimuskohteena. Unescon yleissopimus aineettoman kulttuuriperinnön suojelemisesta hyväksyttiin vuonna 2003. Suomessa sopimus astui voimaan vuonna 2013. (Museovirasto 2020, verkkosivu.)³³ Tässä osatutkimuksessa kohteena oleva kulttuuriperinnön hoito- ja suojelutoiminta keskittyy aineellisiin kulttuuriperintökohteisiin.

Faron yleissopimus

Sopimuksen nimi juontaa siitä, että se avattiin Euroopan neuvoston (mukaan lukien Euroopan unionin) jäsenmaiden³⁴ allekirjoittamista varten Farossa, Portugalissa vuonna 2005. Faron yleissopimus on puitesopimus kulttuuriperinnön sisältämistä arvoista ja yhteiskunnallisesta merkityksestä. Yleissopimus astui voimaan vuonna 2011. Suomessa eduskunta hyväksyi sopimuksen marraskuussa 2017. ”Faron yleissopimuksen tavoitteena on luoda kulttuuriperintöä koskevien toimintaperiaatteiden viitekehys, joka liittyy erityisesti kulttuuriperintöä koskeviin oikeuksiin ja vastuisiin sekä myönteisiin vaikutuksiin, joita kulttuuriperinnön ymmärtäminen kulttuurisena voimavarana voi tuoda” (Finlex 2017, verkkosivu, 1). Sopimuksen kantavat periaatteet ovat jokaisen oikeus kulttuuriperintöön, jaettu vastuu omasta ja yhteisestä kulttuuriperinnöstä sekä sen kestävästä käytöstä yhteiskunnallisen kehityksen ja hyvän elämän perustana (mt., 1). Faron sopimuksen avulla pyritään ”lisäämään osallisuutta ja vahvistamaan yhteistyötä eri toimijoiden, sekä julkisten että yksityisten välillä” (mt., 1) kulttuuriperintötyössä. Taustaselvityksessä, joka on tehty Faron yleissopimuksen voimaansaattamiseksi Suomessa, korostetaan kulttuuriperintöyhteisön itsemäärittelyä:

³³ Lisätietoja aiheesta, ks. esim. Marsio Leena (2019): *Elävä perintö Unescon yleissopimus aineettoman kulttuuriperinnön suojelemisesta*. Museovirasto. <<https://www.aineetonkulttuuriperinto.fi/assets/Aineeton-Luonto-Leena-Marsio.pdf>> (haettu 23.11.2020, tarkistettu 5.5.2021)

³⁴ Euroopan neuvostossa on 47 jäsenmaata, joista 27 on Euroopan yhteisön eli EU:n jäseniä. Lisätietoja aiheesta, ks. <<https://www.coe.int/fi/web/about-us>> (haettu 5.7.2020, tarkistettu 5.11.2020)

”Kulttuuriperintöyhteisön käsite perustuu itsemäärittelyyn: yksilöstä tulee yhteisön jäsen, kun hän arvostaa ja haluaa välittää eteenpäin tiettyä kulttuuriperinnön osaa yhdessä muiden kanssa. Kulttuuriperintöyhteisöt ovat joustavia ja muuttuvia, niillä ei viitata yksinomaan etnisiin ryhmiin, vaan olennaista on tietyn kulttuuriperinnön arvostaminen ja halu säilyttää ja välittää sitä eteenpäin.” (Salmela, Matikka, Latvala, & Kauppi 2015, 19–20.)

Suomessa yleissopimuksen voimaansaattamisella pyrittiin vaikuttamaan siihen, ”että kaikkien ihmisten mahdollisuudet osallistua kulttuuriperinnön määrittelyyn ja sitä koskevaan valmisteluun ja päätöksentekoon vahvistuvat” (Finlex 2017, verkkosivu, 4.5). Sopimus sisältää vastuun jakaantumisen kulttuuriperintöasioissa eri hallinnonaloille (mt.) sekä kulttuuriperintöorganisaatioiden velvollisuuksia kansalaisiaan kohtaan. Sen mukaan kulttuuriperintöorganisaatioiden tulee ”kunnioittaa ja kannustaa vapaaehtoisia aloitteita, jotka täydentävät viranomaisten roolia kulttuuriperintötyössä”³⁵ (Council of Europe 2005 -verkkosivu, The Faro Convention, Section III, Article 11, d [Faron sopimus]). Organisaatioiden tulisi tunnistaa vapaaehtoisjärjestöjen rooli sekä kumppaneina että kulttuuriperintölinjausten rakentavina kriitikkoina (mt., 12, c). Lisäksi sopimus sisältää määritelmän kulttuuriperintöyhteisöstä (*heritage community*): ”Kulttuuriperintöyhteisö koostuu ihmisistä, jotka arvostavat tiettyä kulttuuriperintöä, mitä he haluavat julkisen toiminnan kautta ylläpitää ja välittää tuleville sukupolville” (mt., Article 2, b).

³⁵ Vapaa käänös lauseesta: ”respect and encourage voluntary initiatives which complement the roles of public authorities”

2 Kulttuurisuunnittelun näkökulmia kaupunkikehittämiseen

2.1 Luova luokka ja luova kaupunki -ajattelu strategisena kaupunkikehittämisen näkökulmana

Kansainvälisellä kaupunkisuunnittelun kentällä omaksuttiin 1970–1980 -luvuilla ”kulttuurinen käänne” (*cultural turn*), jolla pyrittiin vastaamaan tiivistyvän kaupunkikehityksen palvelutarpeeseen ja suunnittelukulttuurin moninaistumiseen. Kulttuuriseen käännteeseen sisältyi myös trendi, jossa kulttuuria ja taidetta käytettiin kaupunkisuunnittelun taiteellisten visioiden toteuttamiseen. Kulttuuriseen käännteeseen, toisin sanoen kulttuurisuunnitteluun, kehittyi erilaisia lähestymistapoja. Tämä oli seuraamusta siitä, että on olemassa lukuisia erilaisia teorioita ja eroavia määritelmiä suunnittelusta ja kulttuurista, mutta myös siitä, että kulttuuripolitiikassa kulttuurin suunnittelu (*planning for culture*) on luonnostaan instrumentaalista. (Evans 2013, 223.)

Luova luokka (*creative class*) ja luova kaupunki (*creative city*) -ajattelu liittyy niihin muutoksiin, joita on koettu siirryttäessä teollisesta yhteiskunnasta jälkiteolliseen yhteiskuntaan. Muutoksen ytimessä on urbaanien työmarkkinoiden murros manuaalisesta työstä luovaan työhön. (Florida 2014 [2012], 9.) Luova kaupunki ja luova luokka -konseptit keskittyvät yleensä pääkaupunkeihin ja metropoleihin, jotka dominoivat globaalia luovaa taloutta. Yhdysvaltalaisen kaupunkitutkijan Richard Floridan mukaan *Business Week* -lehti lanseerasi luova talous (*creative economy*) -termin vuonna 2000³⁶ (mt., 30). Florida julkaisi vuonna 2002 *The Rise of the Creative Class: and how it's transforming work, leisure, community and everyday life* -kirjan, joka nousi Yhdysvalloissa Best Seller -listalle. Florida esittelee kirjassaan oman versionsa luova luokka -ajattelusta. Hän julkaisi teoksesta vuonna 2012 uuden painoksen.

³⁶ Kirjailija ja strategisti John Howkins käytti sitä vuotta myöhemmin *The Creative Economy* -kirjassaan.

Richard Florida jaottelee luovan luokan kahteen ryhmään ”super creative core” ja ”creative professionals”. Luovan luokan ytimeen (*super creative core*)³⁷ kuuluvat ovat innovatiivisia ongelmanratkaisijoita, jotka kehittävät uusia suunnitelmia ja designia, jota he soveltavat laajalti käytäntöön ja tuotantoon. (Florida 2004 [2002], 68–69.) He ovat avoimia ja he kannattavat moninaisuutta, mutta kyseessä on myös etuoikeutettu luokka, jonka jäsenenä yleensä on korkeasti koulutettuja henkilöitä. Luokan sisällä vallitsee palkkaeroja naisten ja miesten välillä, ja etnisten vähemmistöjen edustajia on vähän. (Florida 2014 [2012], 56–59.) Luovat keskuksat tarjoavat integroidun ekosysteemin tai elinympäristön, mihin kaikenlainen luovuus voi juurtua ja kukoistaa. Suurimmat vetovoimatekijät luovalle luokalle ovat suurkaupungit, joissa on metroverkosto, tiheät työmarkkinat ja vapaa elämäntyyli. (Mt., 186, 269, 294, 336–350.) Luova luokka -teoriaa on kritisoiu laajalti, koska siinä keskitytään pelkästään metropoleihin. Richard Florida tuo kirjan uudessa painoksessa esille, että myös pienet kaupungit voivat rakentaa luovuuden varaan (Florida 2014 [2012], 395). Teoriaa on kritisoiu myös siitä, että siinä unohdetaan urbaanit ongelmat, kuten asunnottomuus ja köyhyys. Lisäksi tutkijoiden taholla on pohdittu sitä, että ovatko pienten kaupunkien ammatinharjoittajat vähemmän luovia kuin isompien kaupunkien (Karlsson 2011, 85–114). Florida on käsitellyt näitä kysymyksiä kirjan uudessa painoksessa, jossa hän toteaa, että jokainen ihminen on luova. Hänen mielestään luovuuden ja epätasa-arvon ei tarvitse liittyä toisiinsa. Florida ehdottaakin, että luovan luokan on aika ottaa vastuuta yhteiskunnasta, ja hän kehottaa investoimaan kestävään kehitykseen. (Florida 2014 [2012], 383–384, 387–394.)

Australialainen professori David Yencken lanseerasi luova kaupunki -konseptin vuonna 1988. Brittiläinen kirjailija Charles Landry avasi siihen uusia näkökulmia 2000-luvun alussa. Landryn luomassa mallissa luova kaupunki -konsepti keskittyy siihen ajatukseen, että kaupungin tulee olla muutakin kuin tehokas ja talouteen orientoitunut. Sen tulisi stimuloida asukkaiden luovuutta ja tuottaa heille mielihyvän tunteita. Myöhemmin Charles Landry kehitti konseptia edelleen ja toi sen kaupunkisuunnittelijoiden ja suuren yleisön tietoisuuteen. Tämä ”uusi” luova kaupunki -konsepti pohjaa ajatukseen luovasta kaupungista, missä eivät ainoastaan taiteilijat tai luovan talouden parissa työskentelevät harjoita luovuutta, vaan jokainen voi omassa työssään tai elämässään olla luova.³⁸ Luova kaupunki -ajattelu kannattaa

³⁷ Tutkijat, insinöörit, professorit, runoilijat, kirjailijat, taiteilijat, viihdealalla toimivat, näyttelijät, designerit, arkkitehdit, kustannustoimittajat, kulttuurihenkilöt, erityisasiantuntijat, analyytikot ja mielipidevaikuttajat. Kirjan uudessa painoksessa Florida on vielä jakanut pääluokat alaryhmiin, joita hän kutsuu nimellä ”TAPE” (technology, arts, professional, eds and meds workers) (Florida 2012, 213).

³⁸ Richard Floridan näkemystä luovuudesta voi rinnastaa Landryn ajatteluun, koska Florida toteaa: ”Yet creativity is not the province of a few select geniuses who can get away with breaking the mold because they possess superhuman talents. It is a capacity inherent to varying degrees in virtually all people.” (Florida 2002, 32.)

luovuuden hyödyntämistä kaupungin eri toiminnoissa, koska se tuo joustavuutta siihen, miten kaupungin hallinnossa suhtaudutaan muutokseen. Landryn mukaan aikaisemmin kaupunkisuunnittelussa keskityttiin pääasiassa kovaan infrastruktuuriin, kuten teihin ja raskaaseen rakentamiseen, mutta nykyään huomioidaan myös pehmeä infrastruktuuri eli se, miten ihmiset voivat tavata toisiaan, vaihtaa ajatuksia ja muodostaa verkostoja. Nyt kaupunkeihin tavoitellaan niin kutsuttuja kolmansia tiloja (*third spaces*), jotka eivät ole koteja tai työpaikkoja, vaan tiloja, joissa ihmiset voivat tavata toisiaan. Landryn mukaan tällaiset tilat houkuttelevat kaupunkeihin luovaa luokkaa. (Landry 2008 [2000], xxi-xxiii.)

Charles Landryn kehittämässä luova kaupunki -strategiassa on neljä vaihetta: 1) viisivaiheinen strateginen suunnitteluprosessi, 2) analyttisten metodien käyttö, 3) kaupungin tai projektin luovuuden mittaaminen indikaattoreiden avulla 4) tekniikat, joilla edistetään luovaa ajattelua ja suunnittelua. Landryn lähestymistapa pohjautuu kulttuurisiin voimavaroihin ja kulttuurin kokonaisvaltaiseen määrittelyyn eli aivan samoihin asioihin kuin kulttuurisuunnittelu. Hän katsoo, että kulttuuristen voimavarojen avulla voi toimia monialaisesti, jolloin syntyy paikan omaleimaisuutta korostavaa innovatiivista kaupunkisuunnittelua ja kehittämistä. (Landry 2008, 166, 173–176.) Charles Landry on myöhemmin todennut, että kulttuurisuunnittelun kentällä toimittiin virheellisesti, kun otettiin käyttöön *cultural planning* -käsite. Landry itse ei enää käytä sitä, vaikka hänen ajatuksensa edelleen käyvät yksiin kulttuurisuunnittelun olemuksen ja tavoitteiden kanssa. Landry on ryhtynyt käyttämään käsitettä ”*planning culturally*”, koska se hänen näkemyksensä mukaan kytkeytyy kulttuuriseen lukutaitoon (*cultural literacy*). Landryn mukaan ” (...) kulttuurisen lukutaidon avulla on mahdollista ymmärtää, mistä ihmiset tulevat, missä he ovat, missä he haluaisivat olla ja millaiseksi he haluaisivat tulla” (Landry 2018, videodokumentaatio, kohdassa 48:42 min).

2.2 Strateginen kehittäminen Ruotsissa, *Cultural Planning Laboratory* -hanke ja verkosto

Ruotsissa on toteutettu kulttuurisuunnitteluhankkeita vuosien 2005–2015 aikana (Lindkvist, Månsson & Bergman 2010, 70). Kronobergin lääni³⁹ toteutti ensimmäisenä Ruotsissa vuosina 2005–2006 kulttuurisuunnitteluhankkeen, jossa kulttuuri sisällytettiin mukaan alueelliseen kehittämiseen. Kulttuuria oli aikaisemmin käytetty matkailun edistämiseen, mutta nyt se haluttiin kytkeä esimerkiksi infrastruktuuriin, kuten rakentamiseen ja teihin, sekä elinkeinopolitiikkaan. Kulttuurin laajempi hyödyntäminen yhteiskunnan eri sektoreilla oli kulttuurisuunnitteluprosessin

³⁹ Kronobergin lääniin kuuluu kahdeksan kuntaa.

käynnistämisen taustalla. Samalla kulttuuri-käsitteen määrittelyä laajennettiin ja se sisällytettiin läänin strategiseen suunnitteluun. Ruotsissa on jo pidemmän aikaa käyty keskustelua kulttuurin roolista paikallisessa ja alueellisessa kehittämistyössä. Tämän myötä on otettu käyttöön käsite ”näkökulmapolitiikka” (*aspektpolitik*), jolla kuvataan sektorit ylittävää kulttuurinäkemystä. Samaan aikaan kun työstettiin kulttuuristrategiaa tehtiin myös ”alueellinen kehittämissuunnitelma” (RUP, *den regionala utvecklingsplanen*). Suurin osa kulttuurikartoituksen tuloksista on sisällytetty alueelliseen suunnitelmaan. Yleinen käytäntö on, että ne organisaatiot, jotka saavat tukea maakunnalta (*regionsförbundet*) työskentelevät kulttuuri-strategian puitteissa. Lisäksi niiden tulee tehdä yhteistyötä uuden osapuolen kanssa, jotta syntyy ideoita. (Lindkvist ym. 2010, 70–73, 85–86; Lindkvist & Månsson 2009, 25, 29.)

Ruotsin kulttuurikartoitusmallissa kartoitus fokusoidaan ”pehmeisiin arvoihin”, joissa ihminen ja kommunikaatio ovat keskiössä. Mallin mukaan kulttuuriset voimavarat ovat prosesseja ja systeemejä, jotka on integroitu alueen sosiaaliseen elämään. Kartoituksessa kuvataan ja analysoidaan miltä yhteisö näyttää, ja miten asukkaat ja alueella vierailevat kokevat yhteisön ja asuinalueen. Kartoitusprosessissa kuvataan sitä, mikä on tietylle paikalle tai alueelle luonteenomaista ja korostetaan alueen voimavaroja sekä erityisyyttä. Huomio suunnataan sektorirajat ylittävään yhteistyöhön. Tavoitteena on kehittää alueen asukkaiden elämänlaatua ja vahvistaa paikallisidentiteettiä. (Lundberg & Hjorth 2011, 6–10.)

Ruotsin *Cultural Planning Laboratory* -kuntaverkostossa, jonka käynnistivät kuntahallinnot syksyllä 2009, kulttuurisuunnittelu kytkettiin kuntasuunnitelmiin, kuten yleiskaavaan, kuntaohjelmaan tai strategiaan. *Cultural Planning Laboratory* -hankkeella tai -verkostolla haluttiin tukea kuntia, jotka olivat kiinnostuneita pilotoimaan kulttuurisuunnittelua. Hankkeen käynnistivät kulttuurihallinnot. Tavoitteena oli saada kulttuuri mukaan yhteisöjen kehittämiseen. Kokeilu keskittyi pääosin Länsi-Götanmaan maakuntaan, joka koostuu 49 kunnasta. Hankkeeseen osallistui yksitoista kuntaa.⁴⁰ Hankkeen lähtökohtana oli kulttuuri, mutta siinä keskityttiin vahvasti sektorirajat ylittävään työhön kunnallishallinnon ja yksityisen sektorin välillä. Korkeakoulu yhteistyötä tehtiin Bibliotekshögskolanin, Göteborgin yliopiston ja Chalmersin teknillisen yliopiston arkkitehtikoulutusohjelman kanssa. (Hjorth 2017, 31–39.) Kunnat liittyivät verkostoon erinäisistä syistä, mutta suurimmalla osalla oli tavoitteena kunnan alueidentiteetin kehittäminen. Lisäksi kunnissa haluttiin kehittää kaupunkisuunnittelua, integraatiota, yhteisöjä, julkista tilaa tai luoda uusi kulttuuripoliittinen ohjelma. (Hjorth 2014, 5, 9.)

⁴⁰ Ale, Alingsås, Tjörn (Göteborgin alueen kulttuurijohtajaverkosto), Färgelanda, Trollhättan, Tanum (Fyrbodalin kuntayhtymä), Borås, Mark (Sjuhäradin kuntayhtymä), Skara, Mariestad, Tibro (Skaraborgin kuntayhtymä) (Hjorth 2014, 9).

Boråsin Norrbyn kaupunginosan kulttuurikartoituksen tuloksia on integroitu kulttuurisuunnittelun avulla kaupunkisuunnitteluun, kestäväan kehitykseen ohjelmaan ja uuden asuinalueen suunnitteluun (Borås stad, Stadsdelen Norrby 2011–2013). Norrbyn alueella oli ongelmalähiön maine; se koettiin rumaksi, köyhäksi ja vaaralliseksi. Alueella oli matala keskitulotaso, korkea työttömyys ja turvattomuus oli korkeammalla tasolla kuin muilla Boråsin asuinalueilla. Media uutisoi negatiiviseen sävyyn kaupunginosasta. Norrbyssa toteutettiin kulttuurikartoitus, joka antoi paljon vivahdekkamman kuvan alueesta ja sen asukkaista. Norrbyn asukkaiden mielestä asuinalue oli hieno [fint] ja siellä viihdytään. Kulttuurikartoituksen yhteenvedossa todetaan, että alueella on ongelmia, mutta että ne voidaan ratkaista. Norrbyn kulttuurikartoituksen tulokset integroitiin kaupunkisuunnittelun ja kaupunginosan kestäväan kehityksen suunnitelmaan. (Mt.)

2.3 Sektoripainotteinen kaupunkikehittäminen *Kulttuurikäytävä-projektissa Sipoossa*

Sipoossa on vuodesta 2012 eteenpäin kunnan Kehitys- ja kaavoituskeskuksen ja Kulttuuripalveluiden *Kulttuurikäytävä*-yhteistyöprojektissa sovellettu kulttuurisuunnittelua. Kaavoitusarkkitehti Pilvi Nummi on ollut mukana projektissa toteuttamassa hallintorajat ylittävää yhteistyötä. Projektissa on sovellettu kulttuurikartoitusmenetelmää, jonka avulla on vuorovaikutuksessa asukkaiden kanssa tunnistettu paikallinen kulttuuri. Projektin keskiössä on poikkihallinnollisuus, kulttuurilähtöisyys ja asukkaiden aktivoiminen sekä osallistaminen. (Nummi 2017, 163–164.) Sipoon Nikkilän kaupunginosaan halutaan projektin avulla luoda taiteesta, viheralueista ja eri aikakauden rakennuksista koostuva yhtenäinen kokonaisuus, joka tuo esille alueen historiaa, kokemuksia ja esteettisiä arvoja (Kulttuurisuunnittelua Nikkilässä, verkkosivu; ks. myös Nummi 2017).

Asukkaat, yhteisöt, toimijat ja kulttuurialan ammattilaiset ovat osallistuneet kulttuuristen voimavarojen tunnistamiseen. Kulttuurisiksi voimavaroiksi on ymmärretty niin fyysisen ympäristön elementit kuin toiminnalliset paikat sekä asukkaiden kokemukset, muistot, arvot ja mielipiteet. Kulttuurikartoituksen tueksi toteutettiin suunnittelupeli, jota sovellettiin karttakyselyn suunnitteluun ja taideohjelman ideointiin. (Nummi 2017, 164, 174.) ”Nikkilän Kulttuurikäytävä-prosessia on kuvattu nelivaiheisena jatkumona kartoituksesta analyysiin ja suunnitelman kautta toimeenpanoon. Todellisuudessa kuitenkin eri vaiheet ovat olleet läsnä prosessissa samanaikaisesti”, sanoo projektissa keskeisessä asemassa ollut Pilvi Nummi (mt., 170).

Kulttuurikartoituksen tuloksia tuodaan käytäntöön Nikkilän taideohjelman avulla. Taideohjelma on ehdotus toimenpiteistä ja ohjeista, joilla taidetta

tulevaisuudessa toteutetaan osana taajaman kehittämistä. Taideohjelma ideoitiin asukkaiden ja muiden toimijoiden kanssa. Se sisältää julkisen tilan käyttöön liittyviä ohjeistuksia asukaslähtöiselle toiminnalle ja ympäristötaiteelle. (Nummi 2017, 185–186.) Pilvi Nummen kehittämishankkeesta toteuttaman tutkimuksen keskeinen johtopäätös on, että ”kulttuurikartoitus ja kulttuurisuunnittelu tuovat yhdyskuntasuunnitteluun uudenlaisen, kulttuurisia voimavaroja korostavan lähestymistavan” (mt., 193).⁴¹

2.4 Kulttuurisuunnittelua ja tutkimusta: suomalaisia tutkimushankkeita

2.4.1 *Lähiön henki* Itä-Porin kulttuurisuunnitteluhanke

Turun yliopiston maisemantutkimuksen oppiaine sai vuonna 2013 Asumisen rahoitus- ja kehittämiskeskus ARA:lta rahoituksen Porin lähiöiden tutkimukseen. *Lähiön henki* -tutkimushankkeessa sovellettiin kulttuurisuunnittelun menetelmää ja tavoitteena oli edesauttaa kaupunginosien suunnittelua. Hankkeessa pyrittiin myös huomioimaan ne asukkaat, jotka eivät osallistu ja ovat hiljaisia asuinympäristöönsä liittyvissä asioissa. Hanketta toteutettiin tiiviissä yhteistyössä Porin kaupungin *Kaikkien Pori* -kehittämishankkeen kanssa. (*Lähiön henki* 2013, blogi.)

Hankkeen tavoitteena oli Itä-Porin lähiöiden, erityisesti Sampolan, mutta myös Impolan ja Väinölän kerrostaloalueiden, paikallisen kulttuurin ja kulttuuristen voimavarojen kartoitus ja toimintasuunnitelman tuottaminen. Kartoituksessa käytettiin Ruotsin *Cultural Planning* -verkoston kulttuurikartoitusmallia (ks. luku 2.2). (*Lähiön henki* 2013, blogi.) Hankkeessa kulttuuri nähtiin arvokkaana paikallisena elämäntapana, joka hankkeen tavoitteiden mukaisesti tulisi ottaa pohjaksi kestäväälle yhdyskuntasuunnittelulle, kulttuurikehittämiselle ja paikkojen markkinoinnille sekä muulle hyödyntämiselle. (*Lähiön henki*, hankesuunnitelma.)

Lähiön henki -tutkimushankkeessa selvitettiin kulttuurikartoituksen avulla, minkälaisia toiveita Sampolan ikäihmisillä on kulttuuripalvelujen suhteen. Hankkeessa kulttuuri määriteltiin elämäntapaperusteisesti ja asukkaat osallistuivat alueen kulttuurin ja kulttuuristen voimavarojen määrittelyyn. Kartoituksessa käytettiin myös karttapohjaista e-Harava-kyselyä, jolla selvitettiin asukkaiden mielipiteitä omasta asuinalueestaan. Kyselyyn vastaajista 45 prosenttia ilmoitti asuinalueekseen jonkin Itä-Porin lähiöistä, kaksi vastaajaa ilmoittivat, etteivät asu

⁴¹ Aiheesta lisää, ks. Pilvi Nummen akateeminen väitöskirja *Hallitsematon tekijä? Sosiaalisen median rooli kaupunkisuunnittelussa*. Aalto yliopisto, Rakennetun ympäristön laitos. <<https://aaltodoc.aalto.fi/handle/123456789/46637>> (haettu 6.10.2020, tarkistettu 5.5.2021)

Porissa ja 4 prosenttia vastaajista jätti ilmoittamatta asuinpaikkakuntansa (Siro 2015a, 53; Siro 2020, sähköposti). Kyselyyn vastasivat pääasiassa alueen asukkaat, eivätkä siihen laajemmalti vastanneet asuinalueen ulkopuolella asuvat. Kyselyn tulokset vahvistivat Itä-Porin kulttuurikartoituksen paikkalähtöistä lähestymistapaa, vaikka kartoitus toteutettiin myös digitaalisesti ja e-Harava-kysely toi kartoitukseen ylipaikallisen ulottuvuuden.

Hankkeessa kerätyn tiedon pohjalta tehtiin raportti, joka sisältää myös lyhyitä artikkeleita alueella olevista palveluista, alueen erityispiirteistä, kulttuuritoiminnasta ja julkisesta taiteesta. Raportin keskiössä ovat asukkaiden ajatukset ja alueesta vallitsevat sisäiset sekä ulkoiset mielikuvat. Kartoituksen tietoja tarkennettiin vielä asukkailta, toimijaverkoilta ja toimen- tai viranhaltijoilta saadun palautteen pohjalta (Häyrynen, Wallin, Siro & Forsell 2015, 9–10.)

Lähiön henki -hankkeen aikana ilmeni, että alueella vaikuttaa monia kaupungin hallintokuntia tai toimialoja, jotka toteuttavat niille asetettuja tehtäviä. Hallintokuntien välillä ei ole pysyvää monialaista yhteistyörakennetta, vaan tarvittaessa tehdään toisten hallintokuntien kanssa yhteistyötä. (Häyrynen 2015, 69.) Itä-Porin toimenpidesuunnitelmaan sisältyvät kehittämis ehdotukset ovat hankkeen keskeisiä tutkimustuloksia. Ne koostuvat ehdotuksista, joilla tavoitellaan lähiöiden suunnitelmallista kehittämistä pitkällä aikavälillä. Keskeisellä sijalla on strategisen kehittämissuunnitelman laatiminen ja hallintokuntien rajat ylittävän yhteistyön edistäminen. Osa ehdotetuista toimenpiteistä käynnistettiin hankkeen aikana. (Häyrynen ym. 2015, 71–72.)

2.4.2 *Kokkeli Kulttuurisuunnittelu ja taiteellinen kehittäminen* -tutkimushanke

Porissa toteutettiin vuosina 2017–2019 Turun yliopiston maisemantutkimuksen op-
piaineen *Kokkeli*⁴² *Kulttuurisuunnittelu ja taiteellinen kehittäminen* -tutkimushanke. Hankkeen tavoitteena oli muun muassa tutkia ”Kokemäenjokilaakson kulttuurisia merkityksiä erityisesti asukkaille” (Häyrynen 2020, 9). Hankkeessa työskenteli tutkija ja taiteilijatutkija, jotka kehittivät keinoja, joilla asukkaat saataisiin mielekkäällä tavalla osallisiksi kulttuuriympäristöjen suojeluun. Tavoitteeseen pyrittiin yhteiskentämällä ja -suunnittelemalla asukkaiden toimintaympäristöjä. (Kokkeli 2021, blogi.) Lähtöajatuksena oli, että alueilla, kaupunginosilla ja kylillä on asukkaille ja yhteisöille merkityksellisiä paikkoja, jotka kytkeytyvät ihmisten hyvinvointiin. Kohdealueilla toteutettiin kulttuurikartoitus, jossa tietoa koottiin erilaisilla menetelmillä paikallisilta asukkailta ja toimijoilta. Menetelminä käytettiin sähköistä

⁴² Kokkeli on Porin (Satakunnan alueella) käytettävä nimitys Kokemäenjoesta.

paikkatietokyselyä, haastatteluja, kohteittain vaihtuvia tapahtumia, työpajoja ja osallistavia menetelmiä. (Kemppi-Vienola 2017, Kokkeli-blogi.)

Kulttuurikartoituksien oleelliseksi tulokseksi muodostuivat yhteisöille tärkeät paikat, joihin asukkaat liittivät muistoja, tarinoita, toimintaa ja osallistumista (Kemppi-Vienola 2020, 82). Hankkeessa toteutetuissa taideprojekteista oli idea ennen yhteisöjen kohtaamista, mutta teosten muoto ja sijoituspaikka olivat yhteiskehittämisen tulosta. Taideprojekteissa oli keskeistä paikkaerityisyys. (Heino 2020a 139–140.) Kuvataiteilija-tutkija Marjo Heino kuvaa ”osallistavien taideprojektien” yhteydessä syntyneitä kohtaamisia asukkaiden kanssa sanoin: ”Toisaalta yhteiseen tekemiseen liittyy usein turvassa olemisen kokemus, itseään ei ehkä heti halua paljastaa kelle tahansa, vaan yhdessäolossa ja vuorovaikutuksessa punnitaan toisen luottavuus ja inhimillisuus” (Heino 2020b, 59). Heinon mukaan ei ole mielekästä pyrkiä määrittelemään, mitä on osallistava taide ja taideprojektiin osallistuvat yhteisöt. Hän kehottaa esittämään kysymyksen ”miten taide on? Mitä se synnyttää, minkälaista tietoa, asioita ja toimijuuksia se tuo esiin?” (Heino 2020a, 143.) Heino ajattelee, että ”taide haluttiin mukaan koska, sen ajateltiin olevan keino tavoittaa asukkaat – ajateltiin myös, että taidelähtöisesti ja taiteen keinoin voidaan kartoittaa asukkaiden arvoja ja ajatuksia, sekä kasvattaa yhteisöllisyyttä” (mt., 151). Hankkeessa taide ei ollut väline tai tapa toteuttaa kulttuurikartoitusta, vaan taiteella oli itseisarvo ja sen kautta luotiin vuorovaikutusta (Heino 2020b, 61).

Marjo Heino toteutti hankkeessa taiteellisia tapahtumia, taideteoksia ja työpajoja, joiden kautta tehtiin yhteisöllistä kulttuurikartoitusta. Heinon toiminnassa yhdistyi taiteellinen tutkimus, kulttuurikartoitus ja käytännön toteutus taidelähtöisin menetelmin. Hän tutki muun muassa miten yhteisöjä voidaan tavoittaa, miten taidetta voidaan dokumentoida ja millaista tietoa taide tuottaa yhteisöstä. (Heino 2018, Kokkeli-blogi.)

Hankkeen tärkeimpiä tuloksia oli tutkimushankkeen johtajan maiseman- ja taidehistoriantutkija Maunu Häyrysen mukaan osallistuvan taiteen keskeinen rooli kulttuurikartoituksissa. ”Taiteen avulla tavoitettiin asukkaita ja paikallisia yhteisöjä ja saatiin nämä mukaan vuoropuheluun paikkojen merkityksistä” (Häyrynen 2020, 12). Tutkija Vuokko Kemppi-Vienola toteaa hankkeen tutkimusjulkaisussa, että ”hankkeen osallistuvan taiteen menetelmät, innostuvuus, kiinnostavuus sekä perinteisestä suunnittelusta irtautuva ote tavoittavat uudenlaisia osallistujia alueiden suunnitteluun. Oleelliseksi tulokseksi muodostui yhteisöille ja ryhmille tärkeät paikat. Ne toimivat tärkeinä muistamisen, kertomisen, katsomisen, näkemisen ja osallistumisen kautta.” (Kemppi-Vienola 2020, 82.)

2.4.3 *Kulttuurisuunnistelu*-hanke

Turun yliopiston maisemantutkimuksen oppiaineen *Kulttuurisuunnistelu*-hankkeessa tutkitaan vuosina 2020–2022 taidelähtöisin menetelmin kahden porilaisen lähiön, Väinölän ja Pihlavan, yhteisöjä, heidän intressejään sekä omaa käsitystään ympäristöstään (Turun yliopisto 2020, verkkosivu). ”Tutkimuksen tavoitteena on ehkäistä alueiden eriarvoistumista, tunnistaa ja vahvistaa yhteisöllisiä identiteettejä ja resursseja sekä edistää kulttuurisia oikeuksia, hyvinvointia ja tasa-arvoa” (Seesmeri 2020, hankekuvaus, sähköposti).

Hankkeessa mukana oleva tutkijatohtori Laura Seesmeri kertoo, että ”laajan, yhdessä asukkaiden kanssa toteutettavan kulttuurikartoituksen avulla, selvitämme alueen arjessa merkittäviä paikkoja ja reittejä, jotka voidaan yhdistää kaupungin eri toimialojen kehittämislinjauksiin. Näiden pohjalta hahmotamme kulttuurireittejä, joissa taideohjelmat yhdistyvät kulttuuri- ja luontoarvoihin. Näin vakiinnutetaan positiivisia kokemuksia ja esityksiä alueesta ja sen yhteyksistä kaupungin muihin alueisiin.” (Seesmeri 2020, hankekuvaus, sähköposti.)

Seesmeren mukaan hankkeessa hyödynnetään ”taidelähtöisiä metodeja niin aineiston keruussa, sen analysoinnissa kuin tutkimustulosten julkaisemisessakin. Taidelähtöisyys on osa laajasti toteuttamaamme kulttuurikartoitusta ja alueiden yhteiskehittämistä. Moniaistisuuteen ja taidelähtöisiin menetelmiin perustuviin kenttätöihin kuuluvat havainnointi, kävelyhaastattelut, aistietnografiset kävelyt, yhteisöllinen runous ja äänimaisemat sekä visuaaliset lähestymistavat. Näillä menetelmillä pystymme nostamaan lähialueista esille sellaisia piirteitä, kokemuksellisuutta, tunnekarttoja, identiteettejä ja toivetoimia, jotka eivät perinteisimmässä aineistonkeruun tavoissa kielellisty ja tule esille.” (Seesmeri 2020, hankekuvaus, sähköposti.) Kulttuuri määritellään kokonaisvaltaisesti, ja siinä korostuu taiteen rooli tiedonkeruun ja yhteiskehittämisen menetelmänä. Hankkeessa tutkitaan, miten taidelähtöisten menetelmien avulla voidaan tuottaa tietoa ja, miten niitä voidaan hyödyntää kulttuurikartoitus- ja -suunnitteluprosessissa. Lisäksi hankkeessa tutkitaan, miten eri sukupolvet näkyvät alueella yhdessä. (Turun yliopisto 2020, verkkosivu.)

Kulttuurisuunnistelu-hanke on osa ympäristöministeriön lähiöohjelmaa, jonka tavoitteena on ”asuinalueiden pitkäjänteinen ja myönteinen kehitys, joka tuottaa asukkaille hyvinvointia ja alueille elinvoimaisuutta” (Turun yliopisto 2020, verkkosivu). Hankkeen kumppanina toimii Porin kaupunki ja hankkeen tuloksia on tarkoitus sisällyttää Porin kaupungin strategioihin. Lähiöohjelmassa ovat mukana sosiaali- ja terveysministeriö, opetus- ja kulttuuriministeriö, työ- ja elinkeinoministeriö, sisä- ja ulkoministeriö sekä ARA. (Mt.)

Esittelemällä kulttuurisuunnitteluhankkeita olen halunnut tuoda esille sen, kuinka erilaisia kulttuurisuunnitteluhankkeiden lähtökohdat ja tavoitteet voivat olla. Ruotsissa strategista kulttuurilähtöistä kaupunki- ja aluekehittämistä on toteutettu ylhäältä alaspäin kulttuurisuunnittelun avulla, ja tavoitteena on ollut edistää

poikkihallinnollista ja sektorien välistä yhteistyötä ihmislähtöisellä otteella. Suomessa on Sipoossa toteutettu kulttuurisuunnittelua ylhäältä alaspäin poikkihallinnollisesti sisällyttäen asukkaat mukaan hankkeen ja kunnan ohjelmien sisällöntuotantoon ja kehittämiseen. Poriin sijoittuvissa tutkimushankkeissa on *Lähiön henki* -hanketta toteutettu ylhäältä alaspäin yhteistyössä kaupungin hallintokuntien kanssa. *Kokkeli- ja Kulttuurisuunnistelu*-hankkeet ovat tutkimuksellisen otteen ohella tukeneet ruohonjuuritason toimintaa. Hankkeet ovat lähtökohdiltaan ylhäältä alaspäin eteneviä, mutta niissä sovelletut taiteelliset menetelmät lisäävät yhteistuotetun tiedon määrää, jolloin ylhäältä alaspäin ja alhaalta ylöspäin etenevään kehittämiseen sisältyvät hierarkkiset rakennelmat menettävät tietyltä osin merkitystään.

3 Osallisuus yhteisöllisenä määrittelyprosessina ja kokemuksena osatutkimuksissa

3.1 Osallisuus osana asuin- ja toimintaympäristöjä

Osatutkimuksen III tavoitteena oli luoda asuinalueelle erilaisia taide- ja kulttuuri-pohjaisia toimintoja yhteistyössä asukkaiden, T.E.H.D.A.S. ry:n taiteilijoiden, alueen eri toimijoiden ja Porin kaupungin hallintokuntien⁴³ kanssa. Projektin taiteellisen osuuden toteuttivat tehtaalaiset taiteilijat asukkaiden kanssa käytyjen keskustelujen pohjalta. Toimin taideprojektia koordinoivana projektitutkijana. Keskityin tutkimuksessani yhteisötaiteeseen osana kulttuurisuunnittelu- ja -kartoitusprosessia. Tämä rajausta tarkoitti tutkimukseni kannalta sitä, että yhteisötaide toimi osallistamisen, tiedonkeruun, yhteisen toiminnan ja kulttuurikartoituksen tulosten näkyväksi tekemisen tapana.

Osatutkimuksessa III tuli esille, että taiteilijat olivat tehneet suuren työn lyhytaaltoasemaa ympäröivän metsittyneen puiston raivaamisessa sekä lyhytaaltoaseman kunnostamisessa. Petronela Spiridonin ja Ion Sandun kulttuuriperinnön osallistavan suojelun -teorian näkökulmasta katsottuna (luku 1.5.1) tämä vastaa korkeinta eli kuudetta tasoa, koska taiteilijayhteisön jäsenet olivat keskeisiä toimijoita yhteistyössä tehtävässä suojelutyössä. Työpajassa, jonka pääasiallisena kohderyhmänä olivat taiteilijat, alueen hoidosta ja suojelutyöstä keskusteltiin yhdessä Satakunnan Museon rakennustutkijan ja Porin kaupungin pääpuutarhurin kanssa. Keskustelussa tultiin siihen tulokseen, että alueelle tulee laatia hankesuunnitelma, johon kartoitetaan sellaiset korjaustyöt, joita voi tehdä talkootyönä. Kaikki keskusteluun osallistuvat olivat sitä mieltä, että aseman kunnostamisen tavoitteena tulee olla lyhytaaltoaseman tulevaisuuden ja taiteellisen toiminnan turvaaminen. Korjauskartoituksen pohjalta olisi mahdollista suunnitella työllistämiskuvioita ja koulutusta. Ylimääräisen avun myötä taiteilijat voisivat keskittyä kehittämään aseman taiteellista toimintaa sen korjaamisen sijaan.

⁴³ Tänä päivänä käytetään Porin kaupungin organisaatiossa toimialakäsitettä. <<https://www.pori.fi/organisaatio/toimialat>> (haettu 4.11.2020, tarkistettu 5.5.2021)

Tiina Rättilän ja Jarmo Rinteen (luku 1.5.1) esille nostamia asioita asukas-aktivismista tuli esille osatutkimuksessa III. Porin kaupunginvaltuusto teki 425-vuotisjuhlakokouksessaan 6.3.1983 päätöksen kaupunkiympäristön kehittämistä (Kertomus Porin kaupungin kunnallishallinnosta 1983, päätöslista No 5 – 06.03.1983, 173 §, 522–527). Porin kaupunginjohtajan asettaman työryhmän johdolla laadittiin vuonna 1985 lyhytaaltoaseman ja Koiviston ulkoilupuiston yleissuunnitelma. Työryhmä on yleissuunnitelmassa hahmotellut alueelle monipuolista virkistysaluetta, joka palvelisi asukkaita, kouluja, päiväkoteja ja yhdistyksiä. (Koiviston ulkoilupuisto 1985, 22–25.) Alueen kehittäminen ei kuitenkaan edennyt suunnitelman mukaisesti, minkä vuoksi asukkaat olivat jo vuosia vaatineet kaupungilta toimenpiteitä aseman ja ulkoilualan kehittämiseksi (Ilta-Sanomat 1981, 3). Aiheen tiimoilta oli järjestetty asuinalueella keskustelutilaisuuksia, ja asukkaat olivat tehneet maaliskuussa 2011 kuntalaisaloitteen huolestuttuaan ulkoilupuiston ja aseman heikosta kunnosta (Väinölän kirjastoyhdistys ry 2011, toimintakertomus)⁴⁴. Myös T.E.H.D.A.S. ry:n toimintaa voi luonnehtia paikka paikoin aktivismiksi. Rättilää ja Rinnettä siteeraten ”asukkaat [taiteilijat] ovat aloitteellisia subjekteja ja määrittelevät itse omat tavoitteensa ja keinonsa” (Rättilä & Rinne 2017, 108). Taiteilijoiden toiminta on omaehtoista, ja sitä toteutetaan muun muassa projekteina ja tapahtumina lyhytaaltoasemalla ja veistospuistossa.

Olen käyttänyt osatutkimuksissa II ja III lähteenä Itä-Porin kulttuurikartoituksen pohjalta koostettua *Lähikuva lähiöstä! – Itä-Porin kulttuurikartoitus ja toimintasuunnitelma* -julkaisua, joka sisältää muun muassa projektitutkija Susanna Siron artikkelin e-Harava-kyselystä, ”Kerro meille Koiviston ulkoilupuistosta ja Sampolan liikekeskuksesta”. Harava on digitaalinen karttapohjainen kyselypalvelu, jota voidaan käyttää asukkaiden sähköiseen osallistumiseen. Olen artikkelin ohella käyttänyt lähteenä kyselystä tehtyä raporttia ja Siron kanssa käymääni sähköpostikeskustelua. Kyselyn vastaukset ilmentävät Bäcklundin, Häklin ja Schulmanin tutkimuksessaan esille tuomaa osallisuutta elettyyn tilaan (luku 1.5.1). Asukkaat, jotka osallistuivat kyselyyn, halusivat vaikuttaa Koiviston ulkoilupuiston hoitoon, mikä ilmentää sitä, että he kokivat osallisuutta omaan arkiympäristöönsä. Asukkaiden vastaukset kertoivat henkilökohtaisesta paikkasuhteesta, paikka- tai alueidentiteetistä ja osallisuudesta omaan arkiympäristöön elämäkokemusten kautta.

⁴⁴ Alueelle on vireillä (2020) asemakaavamuutos, jolla ”vahvistetaan edellytyksiä ulkoilumetsän monipuoliselle käytölle liikunnan ja kulttuurin eri muotoja hyödyntävänä virkistys- ja opetusympäristönä” (Metallinkylä 609 1736). <<https://www.pori.fi/1736>> (haettu 10.4.2021, tarkistettu 5.5.2021); <<https://www.pori.fi/porin-kaupunkisuunnittelu/kaavat/asekaavat/vireilla-olevat-asekaavat>> (haettu 10.4.2021, tarkistettu 5.5.2021)

Pia Bäcklundin näkökulma osallisuudesta (luku 1.5.1) tuli esille osatutkimuksessa IV, jossa toteutin kyselylomaketutkimuksen Karjarannan taidekilpailusta ja julkisesta taiteesta. Enemmistö kyselylomaketutkimukseen vastanneista (80 prosenttia) puolsi asukkaiden näkemysten huomioon ottamista, kun viranhaltijat suunnittelevat taidekilpailuiden sisältöjä. Paljon kannatusta sai asukkaiden osallistaminen kilpailuiden suunnitteluun ja taideteosten valintaan. Hyvinä osallistumistapoina pidettiin julkista esittelyä ja keskustelutilaisuutta, verkkokyselyä, työpajatyöskentelyä, taiteilijataapaamisia, yhteisöllistä ideointia ja suunnittelua sekä ideoista toteutettavia äänestyksiä. Korkea vastausprosentti ja vastausten sisältö kertoo siitä, että kaupunkilaiset halusivat osallistua suunnitteluprosesseihin siitä huolimatta, vaikka julkista taideteosta ei toteuteta heidän omalle asuinalueelleen. Tämä tulos tukee Bäcklundin näkemystä siitä, että suunnittelun osallisia, osallistumisen menetelmiä tai kohteita ei tulisi rajata etukäteen.

Tutkin osatutkimuksessa IV Karjarannan asuntomessualueen asemakaavan osallisia ja osallisuutta asemakaavan osallistumis- ja arviointisuunnitelman avulla, jonka osallistamisen toteutus nojasi Maankäyttö- ja rakennuslakiin (luku 1.9). Prosenttitaiteen saattaminen osaksi asemakaavaa toteutui, koska siihen sisältyi osallisuus- ja arviointisuunnitelma. Merkittävän sijan sai Kulttuurilautakunnan lausunto, jonka mukaan asuinalueen toteutukseen olisi tärkeää sisällyttää prosenttitaide. Tämä näkemys huomioitiin kaavan luonnos- ja ehdotusvaiheessa. Lautakunta korosti lisäksi taiteen roolia osana arkkitehtuuria ja ympäristöä. Kulttuurilautakunta edusti taiteilijakuntaa puhumalla prosenttitaiteen puolesta. Osallisuus- ja arviointisuunnitelman mukaan osallisia olivat myös ”toteuttajat”. Näkemykseni on, että voittajaehdotuksen tekijän voisi luokitella toteuttajaksi. Tällöin hän olisi osallinen kaavaprosessiin ja olisi ollut hyvä huomioida hänen mielipiteensä ja ajatuksia taideteoksen toteutuksesta alueelle. Näin ei kuitenkaan suoranaisesti tapahtunut, koska voittajateos valittiin vasta alueen kaavan vahvistamisen jälkeen. Näin ollen kilpailun voittaneen taiteilijan kanssa ei neuvoteltu teosehdotuksesta ja sen sijoituksesta ennen kuin asemakaava hyväksyttiin. Taiteilijoiden osallisuus prosessissa oli etukäteen suunniteltu, jolloin taiteilijan osallistuminen oman teoksensa suunnitteluprosesssiin oli rajattu hallinnon taholta. Taiteilijoiden osallisuus prosessissa oli osallisuusasteikon alimmalla portaalla eli tieto-osallisuuden tasolla. Suunnitteluosallisuus toteutui joidenkin taiteilijoiden kohdalla, mutta ei kaikkien.

3.2 Kulttuurin elämäntapaperusteinen määrittelytapa ja sen rooli kulttuurisuunnittelussa ja kulttuurikartoituksessa

Elämäntapaperusteinen kulttuurimääritelmä (luku 1.5.2) ilmeni selvästi osatutkimuksessa III. Asukkaiden mielestä kulttuuri oli sosiaalista toimintaa, joka edistää

alueen yhteisöllisyyttä sekä julkisten tilojen viihtyisyyttä. Julkiset taideteokset nähtiin maamerkkeinä ja osana arjen ympäristöä. Kulttuuria kuvattiin elämäntapaperusteisesti, joskin mukana oli myös esteettisen kulttuurimääritelmän mukaisia piirteitä. Asukkaille kulttuuria oli kaikki sellainen, mikä tapahtuu omalla asuinalueella eli konsertit, elokuvanäytökset, grillaus- ja lauluillat, asukastuvan toiminta kuten myyjäiset ja kirpputorit, ohjattu liikunta ja yhdessäolo.

Osatutkimuksessa IV sovellettu kulttuuri-käsite edustaa Porin kaupungin ja Taiteen edistämiskeskuksen⁴⁵ kulttuuripoliittista linjausta. Taidekilpailun säännöissä määriteltiin, minkälaista julkista taidetta kilpailulla tavoitellaan. Kilpailuun osallistuville taiteilijoille ja asukkaille ei annettu mahdollisuutta ilmaista mielihpidettään asiasta. Taiteen edistämiskeskuksen kulttuuripoliittinen määritelmä noudattaa Suomen valtion kulttuuripolitiikkaa, joka sisältyy opetusministeriön laatimaan ja Valtioneuvoston ohjaamaan Kulttuuripolitiikan strategiaan. (Opetusministeriö 2009, 11.) Osatutkimuksessa kulttuuri-käsitteestä käytetään Porin kaupungin kulttuuritoimen linjauksen mukaista määritelmää, joka edustaa esteettisperusteista kulttuuripolitiikkaa⁴⁶. Kulttuuri-käsitteen määrittelystä vastaa Porin kaupungin kulttuurilautakunta. Porin kaupungin kulttuuritoimen noudattama esteettisperusteinen kulttuurin määritelmä eroaa kulttuurisuunnittelussa käytettävästä kulttuurin elämäntapaperusteisesta kulttuurimääritelmästä. Porin taidemuseo ja Satakunnan Museo toimivat kulttuurilautakunnan ohjauksen alaisuudessa.

Kulttuurin elämäntapaperusteisen määritelmän soveltaminen ei ole ongelmantonta, koska esimerkiksi kunnallishallinnossa kulttuurisektorilla työskentelevät toimen- tai viranhaltijat ovat kulttuuripolitiikan ohjauksen alaisia, jolloin kulttuurin elämäntapaperusteinen määritelmä voi tuntua heistä vieraalta.

3.3 Kulttuuriset voimavarat yhteisöjen määrittelemänä kulttuurisuunnittelussa ja kulttuurikartoituksessa

Osatutkimuksessa III tuli esille, että asukkaiden mielestä kulttuurisia voimavaroja olivat esimerkiksi asukastupa, kirjasto, vapaaehtoistoiminta, seurakunta, lyhytaaltoasema, arkkitehtuuri, julkinen taide, luonto ja puistot. Asukkaat olivat huolissaan tyhjästä liiketiloista ja ajattelivat, että niitä tulisi saada käyttää erilaisen toiminnan järjestämiseen. Lisäksi huolta herätti myös se, että nuorilla ei ole

⁴⁵ Taiteen edistämiskeskus eli Taike on opetus- ja kulttuuriministeriön alainen asiantuntijavirasto. Ks. <<https://www.taike.fi/fi/organisaatio>> (haettu 5.8.2020, tarkistettu 5.5.2021).

⁴⁶ Esteettisperusteisen kulttuuripolitiikan tarkoituksena on ”tukea taidetta sen esteettisen luonteen ja tehtävän vuoksi” (Pirnes 2008, 163–164).

mielekäästä toimintaa. Asukkaat halusivat enemmän kontaktia maahanmuuttajiin ja alueella vaikuttaviin taiteilijoihin. Asukkaat kertoivat myös asukkaiden keskuudessa vallitsevista ristiriidoista.

Taulukko 2. sisältää tiivistetyn koosteen asioista, joita asukkaat ilmaisivat asukasillassa kulttuuri- ja puistot -työryhmässä (Sampola-Sali 18.11.2014). Olen jaotellut käsitteet asiakokonaisuuksiin kulttuuri elämäntapana, kulttuuriset voimavarat, yhteisö ja paikka.

Kulttuurin elämäntapaperusteinen määrittelytapa ja kulttuuriset voimavarat (sis. kulttuuriperinnön)	Yhteisö	Paikka
toiminta asukastuvalla grillaus- ja lauluillat Sampolan pelimannit seurakunnan toiminta viljelykassitoiminta elokuvaesitykset ohjattu liikunta konsertit Sampolan teräksinen tunnus Ainonpuisto kirjasto Ystävyys-bussikatos vapaaehtoistoiminta Sampola-Sali Koiviston ulkoilupuisto ja lyhytaaltoasema Itä-Porin luontopolku	Asukastuvalla toimii aktiiveja, ryhmä koetaan erittäin sulkeutuneeksi. Lähikauppa on tukenut lahjoituksilla tilaisuuksien järjestämistä. Maahanmuuttajia ja Monikulttuuriyhdistys halutaan mukaan toimintaan. Toivottiin ylisukupolvista toimintaa.	Koiviston ulkoilupuiston ja veistospuiston ympäristön liikkumisen esteettömyys koettiin haasteelliseksi. Toivottiin kukkia ja veistoksia puistoon. Tyhjien tilojen hyödyntäminen. Toimintaa halutaan omalle asuinalueelle. Päällekkäisten harrastusryhmien karsiminen eli alueella tapahtuvan toiminnan koordinointi.

T.E.H.D.A.S. ry:n taiteilijoiden näkemys oli, että lyhytaaltoasema ja Koiviston ulkoilupuiston alue sisältävät moninaisia kulttuuriperintöarvoja, jotka tukevat alueen asukkaiden virkistysellisiä ja ajanvietteellisiä tarpeita. Aseman ja puiston vahvuuksina nähtiin luonto, rakennettu ympäristö, arkkitehtuuri, kulttuuriperintö ja taide. Taiteilijoiden toivomuksena oli, että alue on kaikkien asukkaiden ja kaupunkilaisten saavutettavissa. Ulkoilupuisto haluttiin säilyttää mahdollisimman luonnonvaraisessa tilassa.

3.4 Kulttuuriperinnön hoito- ja suojelutyö yhteisöllisenä toimintana

Osatutkimuksessa I Satakunnan Museon yhdessä yhteisön kanssa toteuttama kulttuuriperinnön ylläpito, tulkinta ja hoito eroaa Laurajane Smithin esittämästä kulttuuriperintöteoriasta (1.5.4). Kulttuuriperintötoimintaa harjoittavan ystävähdistyksen jäsenet ovat pääasiassa toimeliaita seniori-ikäisiä, joilla on vakaa taloudellinen asema ja hyvät IT-taidot. He ovat innostuneita tekemään erilaisia tehtäviä, kuten esimerkiksi valokuvien digitointia. Vapaaehtoistoiminnan kautta museo tavoittaa ihmisiä, jotka ovat kiinnostuneita kulttuuriperinnöstä. Toiminnasta on iloa ja hyötyä niin vapaaehtoisille kuin henkilökunnallekin. (Ruohonen & Tulkki 2015.) Tämän pohjalta voi todeta, että Satakunnan Museon harjoittamaa toimintaa ei voi luokitella jalkautumiseksi tai sosiaaliseksi ja kulttuuriseksi inklusioksi. Se on kumppanuuteen perustuvaa kulttuuriperintötyötä.

Osatutkimuksessa I ilmeni, että vapaaehtoiset ovat tehneet kulttuuriperintötyötä museon ja Porin kaupungin puistotoimen ohjauksen alaisena. Toimintaan on hankittu rahoitusta Museovirastolta. Kulttuuriperinnön hoito- ja suojelutyötä on toteutettu monialaisesti ja sektorien yli tapahtuvana yhteistyönä, keskittyen aineelliseen kulttuuriperintöön. Faron yleissopimuksen voimaansaattamiseksi Suomessa tehdyssä taustaselvityksessä kulttuuriperintöyhteisön määritelmä (luku 1.9) ilmeni osatutkimuksessa I. Satakunnan Museon ystävähdistys perustettiin syksyllä 2013. Yhdistyksellä oli haastattelua tehdessäni 225 jäsentä, joiden keski-ikä oli 60 vuotta. Yhdistyksen tarkoituksena on tukea Satakunnan Museota, organisoida museota tukevaa vapaaehtoistyötä ja järjestää jäsenilleen erilaista toimintaa. Yhdistyksen toimintamuotoja ovat luennot, tutustumiset, retket ja muut tapahtumat.

3.5 Yhteisö-käsitteeseen liittyvää problematiikkaa

Yhdistykseen tai yhteisöön liitytään yleensä, jotta löydettäisiin ihmisiä, jotka ovat kiinnostuneita samoista asioista. Tällä tavalla ihminen etsii yhteisöllisyyttä, koska yhdistysten ja yhteisöjen jäsenten kesken vallitsee yleensä yhteisöllisyyden tunne. Rekisteröidyillä yhdistyksillä on säännöt ja vuosittain laaditaan toimintasuunnitelma sekä budjetti, jotka ohjaavat yhdistyksen toimintaa. Tutkimukseni kannalta olennaisia yhteisöjä ovat asukas- ja taiteilijayhteisö (osatutkimus I, II ja III). Asukasyhteisö voidaan määritellä yleisenä ryhmänä, joka edustaa kaupunginosia, toisin sanoen paikkayhteisöjä. Taiteilijayhteisön voi määritellä spesifinä- tai ammattiryhmää edustavana yhteisönä. Yhdistysten sisällä voi kuitenkin olla erilaisia ”kuppikuntia”. Yhteisö voi toimia ilman, että se on rekisteröitynyt yhdistysrekisteriin. Yhteisöllisyyttä voi olla ihmisten välillä ilman, että kuulutaan yhdistykseen tai yhteisöön. Ajattelen, että jokainen ihminen ymmärtää eri tavalla, mitä on

yhteisö. Yhteisö-käsitteen määrittely on vaikeaa, ja yleisesti ajatellaan, että yhteisön määrittelyn tulee tapahtua sisältäpäin, yhteisöstä käsin, ei yhteisön ulkopuolelta.

Osatutkimuksissa I ja III tutkimuksen kohteena oleviin yhdistyksiin on mahdollista liittyä jäseneksi ja yhdistykset toivottavat uudet jäsenet tervetulleiksi. Yhdistysten vuosittainen jäsenmaksu on huokea. Yhdistyksien jäsenet jakautuvat hyvin selkeästi erittäin aktiivisiin, välillä toimintaan osallistuviin jäseniin ja jäseniin, jotka osallistuvat yhdistyksen toimintaan erittäin harvoin. Jäsenen aktiivisuuden taso yhdistyksessä on myös verrattavissa siihen valta-asemaan, jota jäsen yhdistyksessä harjoittaa. Yhdistysten puheenjohtajat ja päättävissä toimikunnissa, kuten johtokunnassa, olevat jäsenet ovat erittäin aktiivisia. Erittäin aktiivisten jäsenten määrä muodostaa ainoastaan murto-osan kokonaisjäsenmäärästä. Yhdistyksien johdossa olevat henkilöt toivoivat, että yhdistyksen muut jäsenet olisivat aktiivisemmin mukana toiminnassa. Tutkimuksessani ei tullut esille, miksi vain murto-osa yhdistysten jäsenistä olivat aktiiveja yhdistyksessä. Tähän voi olla monta syytä. Tutkimukseni aikana tuli kuitenkin ilmi, että toisessa yhdistyksessä oli ollut sisäisiä ristiriitoja, joiden vuoksi aikaisemmin aktiivijäseninä olleet eivät olleet enää aktiivisesti mukana toiminnassa.

Osatutkimuksessa III tutkimuksen kohteena oleva taiteilijayhdistys tarjoaa erilaisia mahdollisuuksia jäsenilleen sekä muille ammattitaiteilijoille. Yhdistys edustaa Anthony Richmondin *Verbindungnetzchaft*-tyyppistä yhteisöä eli jälkiteollista yhteisöä, jossa jäsenten vuorovaikutus on verkostomaista ja laajalle levinnyttä (luku 1.5.5). Vuorovaikutus tapahtuu sekä paikan päällä kasvokkain että digitaalisesti erilaisten alustojen välityksellä. Kyseessä on yhteisö, joka on jatkuvassa muutoksessa. Yhtenäinen yhteisö voi jakautua esimerkiksi sukupuoli-, sukupolvi- ja toiminnallisten roolien mukaan. Tämän tyyppinen jaottelu oli selvästi nähtävissä Tehtaan toiminnassa, jossa on erilaisia ”soluja”, tai niitä voisi myös kutsua, kuten Seppo Kangaspunta on sanonut, virtuaalisiksi yhteisöiksi (luku 1.5.5). Nämä solut koostuvat ”projekteista”, ”yhteisöistä” ja ”työryhmistä”, joiden toimintaan yhdistyksen jäsenet osallistuvat. (Taiteilijayhdistys T.E.H.D.A.S. ry, 2020, verkkosivu). Taiteilijayhdistyksen toiminta on paikkasidonnaista, koska toiminnan ydin sijaitsee Porin vanhalla lyhytaaltoasemalla, mutta toiminta laajenee alueen ja jopa maan rajojen ulkopuolelle. Näin ollen voi sanoa, että taiteilijayhdistyksen toiminta on ylipaikallista. Taiteilijayhdistys toteuttaa aktiivisesti toimintaa verkossa yhdistyksen verkkosivulla.

Yhdellä osatutkimukseen II ja III osallistuneista yhteisöstä oli samanlaisia piirteitä, kuin mitä Tony Blackshaw havainnollistaa naapurusto-määritelmässään (luku 1.5.5). Tämä yhteisö oli tilallisesti rajattu pieni asukasyhteisö. Jane Willsin näkemys siitä, että yhteisöjen määrittelyssä tulisi keskittyä olemassa oleviin suhteisiin olettamatta, että yksilöiden ja ryhmien välillä on tarpeellista tai toivottavaa yhtenäisyyttä (luku 1.5.5), piti erityisesti paikkansa asukasyhteisön kohdalla.

Asukasyhteisö oli paikkaan perustuva yhteisö, johon vaikutti osa niistä tekijöistä, jotka Wills mainitsee eli olemassa olevat ihmissuhteet, persoonallisuus ja valtasuhteet.

Paul J. Maginn (luku 1.5.) tuo esille tärkeän seikan siitä, että kaikki yhteisöt eivät ole luonteeltaan hyviä. Yhteisöissä voi olla henkilöitä, jotka poissulkevat yhteisön muita jäseniä tai, jotka hallitsevat yhteisön ulkopuolelle tapahtuvaa kommunikaatiota. Olen yhteisön määrittelyn suhteen Maginnin vuorovaikutteisen ja prosessimaisen yhteisömääritelmän kannalla. Mutta, haluan kuitenkin korostaa sitä, että ei pidä olettaa, että kaikki alueen asukkaat kuuluvat johonkin alueella vaikuttavaan yhteisöön tai asukasyhdistykseen. Ei myöskään pidä olettaa, että kaikki asukkaat kaipaavat asuinalueelleen yhteisöllisyyttä. Esimerkiksi asukkaat voivat olla mukana asuinalueen sosiaalisen median ryhmissä, vaikka eivät ole jäseniä alueen asukasyhdistyksessä tai yhteisöissä. Yhteisö- ja yhteisöllisyyden käsitteet ovat muuttuneet digitaalisuuden myötä. Eri ikäryhmissä ajatellaan hyvin eri tavoin siitä, että mitä on yhteisö ja yhteisöllisyys.

4 Osatutkimusten aineistot, menetelmät ja tutkimuksen kulku

4.1 Osatutkimusten esittely

4.1.1 Santtu ja Tyltty Seniori-ikäisten arvokasta kulttuuriperintötyötä Porissa (osatutkimus I)

Tässä sokkovertaisarvioidussa katsausartikkelissa tarkastelin Satakunnan Museon ja Satakunnan Museon ystävähdistyksen toteuttamaa kulttuuriperintötyötä Reposaassa ja Meri-Porissa. Artikkelissa kuvataan museotoiminnan muutosta väestön ikärakenteen muuttumisen kautta. Ikääntyvän väestöpohjan luoman haasteen myötä Porin kaupungin museopalveluita pyritään aktiivisesti kehittämään.

Suomen museovirasto toteutti vuosina 2010–2012 *Avara Museo* -hankkeen⁴⁷, jossa Satakunnan Museo ja Porin taidemuseo olivat mukana. Hankkeen aikana museoiden tavoite oli avata kulttuuriperintötyötään asukkaille. Julkisella haulla haettiin ”museon avartajia” eli vapaaehtoisia Avartajat-ryhmään, joka osallistuisi omalla panoksellaan museoiden toimintaan. Satakunnan Museon Avartajat-ryhmä perusti museon ystävähdistyksen, jossa ryhmä jatkoi toimintaansa hankkeen päättymisen jälkeen.

Satakunnan Museon ystävät ry aloitti toimintansa vuonna 2013 Satakunnan Museon tukiyhdistyksenä. Aktiivijäsenet hoitavat ja ylläpitävät kulttuuriperintökohteita Satakunnan Museon ohjauksen alaisena. Yhdistyksen jäseniä yhdistävät samat mielenkiinnonkohteet ja yhdistyksen asettamat toiminnan tavoitteet. Yhdistyksen jäsenille on tärkeää toiminnan sosiaalinen ulottuvuus, jonka kautta jäsenten välillä vallitseva yhteisöllisyys kasvaa. Ystävähdistyksen toiminta on

⁴⁷ Lisää hankkeesta, ks. Suomen Museoliiton verkkosivu <<https://www.museoliitto.fi/index.php?k=13246>> (haettu 5.7.2020, tarkistettu 5.5.2021) sekä julkaisu Kinanen, Paoliina & Nystedt, Hector & Tornberg, Leena (2012) (toim.) *Avarampi museo aikuisille*. Helsinki: Suomen museoliiton julkaisuja 61. <https://www.museoliitto.fi/doc/Avarampi_museo_aikuisille.pdf> (haettu 1.12.2020, tarkistettu 5.5.2021)

kytkeytynyt tiiviisti Satakunnan Museoon ja Poriin eli se on hyvin paikka-sidonnaista.

Yhdistyksen ensimmäinen tukikohde oli museon kokoelmiin kuuluva museo-laiva, hinaaja nimeltään Santtu, joka sijaitsee Reposaassa. Vuotta myöhemmin museon pyynnöstä ystävähdistys laajensi toimintaansa. Toiseksi kunnostettavaksi kulttuuriperintökohteeksi tuli muinaisjäänös, historiallinen merimerkki. Sen virallinen nimi on Museoviraston muinaisjäänösluettelossa Koskelo, mutta alueen asukkaat ovat nimenneet sen Tyltyksi. Koskelon alkuperäinen sijainti oli Tyltynimisellä saarella, mutta nykyään saari on kasvanut umpeen Lampaluodon yhteyteen.

Jäsenet ovat kunnostaneet Santtua ja Tyltystä museon arkeologisen kokoelman amanuenssin ohjauksessa, joka on kulttuuriperintökohteiden vastuuhenkilö, ja toimii linkkinä kaupungin toimialoille, kuten puistotoimeen, sekä Museovirastoon. Molemmat tahot ovat tukeneet kohteiden kunnostamista. Tyltyn kunnostamiseen ja raivaustyöhön käytettiin 50 työtuntia. Jäsenet anoivat hoitotyöhön tarvittavat luvat ja liikennemerkit, jolloin he tekivät kunnallishallintoon kytkeytyviä hallinnollisia tehtäviä. Ystävät ovat myös aktivoituneet tutkimuksen saralla etsimällä kohteista alkuperäislähteitä.

Tämän katsausartikkelin johtopäätöksenä oli, että seniori-ikäiset ovat voimavara museoita tukevalle vapaaehtoistoiminnalle. Museosektorilla tulisi huomioida vapaaehtoistoiminnan potentiaali ja kehittää organisaatioita niin, että henkilöstö ymmärtää toiminnan merkityksen. Satakunnan Museon johtaja Juhani Ruohosen⁴⁸ näkemys on, että monialainen työskentely ja yhteistyö toimijaverkkojen kanssa kasvattavat museoiden resursseja. Seniori-ikäiset ovat Satakunnan Museolle haaste, mutta myös resurssi. (Ruohonen & Tulkki 2016, haastattelu.)

4.1.2 The Role of the Museum in an Aging Society (osatutkimus II)

Tämä kaksoissokkovertaisarvioitu artikkeli käsitteli lähiössä asuvien ikäihmisten osallisuutta kunnan tarjoamien kulttuuri- ja museopalveluiden suunnitteluun. Tarkastelin Porin kaupungin kulttuuritoimen⁴⁹, Satakunnan Museon ja Porin taidemuseon palvelutarjontaa seniori-ikäisille. Pureuduin tällä tutkimuksella palveluiden yhteiskehittämiseen ja siihen, voidaanko resurssien jakamisella ja museoiden välisellä yhteissuunnittelulla ja -kehittämisellä luoda asukkaiden toivomia palveluja heidän asuinalueelleen. Osatutkimuksen päätutkimuskysymys oli, miten museoiden kaventuvia resursseja voidaan yhdistää lähiöissä asuvien

⁴⁸ Juhani Ruohonen aloitti Turun museokeskuksen johtajana 01.08.2020.

⁴⁹ Nykyisin kulttuuritoimea kutsutaan Kulttuuriyksiköksi.

ikäihmisten tarpeisiin? Jatkotutkimuskysymys oli, miten museot voivat saada tietoa asukkaiden palvelutoiveista?

Osatutkimus sisältää kulttuurikartoituksen tulosten esittelyä, laadullisen ja tilastollisen tiedon luokittelua sekä tiedon analyysia ja tulkintaa. Asukkaat ajattelivat, että ei ole tarpeellista järjestää kuljetusta keskustan kulttuuritoimintojen pariin, ja ohjattua toimintaa toivottiin omalle asuinalueelle. Asukkaat halusivat palveluja omalle asuinalueelleen, koska monille heistä oli erinäisistä syistä lähes mahdotonta osallistua keskustan palvelutarjontaan. Asukkaiden toivomat kulttuuripalvelut edustivat sisältönsä suhteen sekä kulttuurin esteettisperusteista että kulttuurin elämäntapaperusteista määritelmää. Luonnollisesti tämä luokittelu ei ole asukkaille merkityksellinen, mutta sillä voi olla merkitystä palveluntarjoajille eli tässä tapauksessa museoille. Museoiden näkökulmasta katsottuna asukkaiden toivomat palvelut, kuten toiminta Porin lyhytaaltoasemalla ja sitä ympäröivässä veistospuistossa, alueen arkkitehtuuriin perehtyminen ja julkinen taide ovat toimintaa, jota museot aina välillä omilla tahoillaan jo toteuttavat.

Toteutin osatutkimuksessa lähioon jalkautuvien museopalveluiden strategista kehittämistä kulttuurikartoituksen pohjalta sekä loin visiot siitä, miten jalkautuvat palvelut voitaisiin toteuttaa. Osatutkimuksen keskiössä oli ryhmä eläkeläisiä, jotka vierailivat päivittäin Sampolan lähion asukastuvalla. Ryhmä muodosti Gesellschaft-tyyppisen yhteisön eli yhteisön välinen kommunikaatio tapahtui pääasiassa kasvokkain ja suullisesti (luku 1.5.5). Visioiden luomisessa kiinnostukseni kohdistui siihen, miten nykyisillä resursseilla pystyttäisiin tarjoamaan palveluja lähioissa yhteiskehittämällä palveluita, sisällyttämällä kohdealueen kulttuuriset voimavarat palvelujen tuottamiseen sekä toteuttamalla palvelut poikkihallinnollisen ja poikki-sektorisen yhteistyön avulla. Artikkelissa havainnollistin kulttuurikartoituksen ja -suunnittelun käyttöä museopalvelujen suunnittelussa ja toteutuksessa.

Porin kaupungin kulttuuritoimi pyrkii vastaamaan ikääntyvän yhteiskunnan tarpeisiin kehittämällä aktiivisesti palveluitaan ja edistämällä palveluiden saavutettavuutta. Seniori-ikäisten palveluja kehitetään poikkihallinnollisesti yli sektori- ja aluerajojen. Jalkautuvaa museotoimintaa toteutetaan *Kulttuuriboksi*-palvelun avulla palvelutaloissa, päiväkeskuksissa, vanhainkodeissa ja sairaaloissa instituutioiden omien virikeohjaajien välityksellä. Porin taidemuseo ja Satakunnan Museo ovat hallinnollisesti itsenäisiä organisaatioita⁵⁰ Museoiden seniori-ikäisille suunnatuilla palveluilla on vahva sosiaalinen ulottuvuus. Satakunnan Museon kävijöistä seniori-ikäiset muodostavat merkittävän osan. Satakunnan Museossa ja

⁵⁰ Vuonna 2019 ryhdyttiin suunnittelemaan Porin taidemuseon ja Satakunnan Museon hallinnon yhdistämistä. Asia on edelleen selvitystilassa (marraskuussa 2020). Ks. esim. Satakunnan Kansa 5.6.2019. <<https://www.satakunnankansa.fi/a/1f6574b0-5c6b-46e9-97e5-cc298a46000>> (haettu 17.1.2019, tarkistettu 5.5.2021)

Porin taidemuseossa on pyritty vastaamaan seniori-ikäisten kasvaviin palvelu-toiveisiin. Porin taidemuseossa seniorit osallistuvat palvelujen suunnitteluun ja organisointiin, jolloin heillä on mahdollisuus jakaa taitojaan. Satakunnan Museossa on seniori-ikäisiä vapaaehtoistyöntekijöitä, jotka muun muassa digitoivat kuva-arkistoa.

Osatutkimuksessa tuli ilmi, että asukkaiden ja museoiden johtajien ajatukset erosivat siitä, minkälaista toimintaa museoiden tulisi tuottaa ikäihmisille. Museonjohtajien mielestä seniori-ikäisiä pystytään parhaiten palvelemaan museoissa, eivätkä museoiden resurssit riitä siihen, että palveluja vietäisiin lähiöihin. Satakunnan Museon johtajan toiveena oli, että lähiöasukkaita voitaisiin kuljettaa museon eri yksiköihin, ja Porin taidemuseon johtajan⁵¹ mielestä kaupunkilaisia voidaan palvella paremmin taidemuseossa kuin heidän asuinalueellaan. Museoiden johto siis katsoi, että asukkaille pystytään parhaiten tuottamaan palvelut museoissa.

Vastaus päätutkimuskysymykseen oli, että museoiden kaventuvia resursseja voidaan kytkeä lähiöissä asuvien ikäihmisten tarpeisiin toteuttamalla yhteis-kehittämistä ja jakamalla resursseja. Vastaus jatkotutkimuskysymykseen oli, että lähiön asukkaat uskovat, että yhteistyö ja tiedonvaihto hallinnollisten yksikköjen välillä luo parempia mahdollisuuksia toimen- tai viranhaltijoiden ja asukkaiden väliselle vuorovaikutukselle. Osatutkimuksen johtopäätöksenä oli, että asukkailla ja museoiden johtajilla on eroava näkemys siitä, minkälaisia museopalveluja tulisi tarjota lähiöissä asuville seniori-ikäisille.

4.1.3 Kulttuurisuunnittelumenetelmän ja yhteisötaiteen avulla tapahtuva yhteiskehittäminen (osatutkimus III)

Tässä kaksoissokkovertaisarvioidussa artikkelissa olevan tapaustutkimuksen avulla havainnollistan kulttuurikartoituksen ja -suunnittelun sekä yhteisötaiteen rinnakkaista käyttöä Itä-Porin lähiössä sijaitsevalla Porin lyhytaaltoasemalla⁵² ja sen yhteydessä olevassa veistospuistossa (Koiviston ulkoilupuisto). Tutkimusprosessissa on keskeisellä sijalla lyhytaaltoasemalla ja veistospuistossa vaikuttava Taiteilijayhdistys T.E.H.D.A.S. ry. Päädyin käyttämään yhteisötaidetta osana kulttuurisuunnittelua ja -kartoitusta, koska Tehtaan taiteellinen toiminta on usein yhteisölähtöistä ja yhteisöllistä; se perustuu vuorovaikutukseen taiteentekijöiden ja prosessiin osallistuvien välillä. Osatutkimuksen tutkimuskysymys oli, voiko

⁵¹ Tutkimusta varten haastattelemani Porin taidemuseon johtaja on jäänyt eläkkeelle vuonna 2020.

⁵² Lähetykset Porin lyhytaaltoasemalla päättyivät vuonna 1987. Lisätietoja, ks. <https://fi.wikipedia.org/wiki/Porin_lyhytaaltoasema> (haettu 7.11.2020, tarkistettu 5.5.2021)

kulttuurisuuunnittelumenetelmän ja yhteisötaiteen menetelmiä yhdistelemällä toteuttaa yhteistoiminnallista kulttuuripohjaista kehittämistä?

Tehtaan toiminnan perustana on yhdistyksen alkuvaiheista lähtien ollut autonominen ja sosiaalinen tila, jossa saa vapaasti toimia. Lyhytaaltoasemalla toteutuvat nämä molemmat ulottuvuudet eli tila tekemiselle, joka puolestaan luo puitteet luovalle ja demokraattiselle tilalle. Tehtaan toiminnassa on nähtävissä yhteisötaiteen piirteitä, kuten yhteisötaiteilija François Matarasso (luku 1.6.4) määrittelee. T.E.H.D.A.S. ry:n toiminnassa on samoja piirteitä kuin varhaisten yhteisötaiteilijoiden ajattelussa.

Kun vertaa Tehtaan toimintaa Grant H. Kesterin yhteisötaiteen määritelmään (luku 1.6.4), on niissä molemmissa keskeisellä sijalla kohtaaminen ja dialogin fasilitointi erilaisten yhteisöjen välillä. Tehtaan toiminta on performatiivista ja prosessipohjaista. Monesti heidän taiteellisissa projekteissaan yhteisöiden kanssa käytävä keskustelu ja vuorovaikutus muodostaa olennaisen osan teosta. Kester käyttää tästä käsitettä keskustelutaide (luku 1.6.4). Käsite kuvaa hyvin osatutkimuksessa sovelletun kulttuurikartoituksen ja yhteisötaiteen yhteiskehittämisen menetelmää, jota voisi myös kutsua yhteisölliseksi keskustelutaiteeksi.

Osatutkimuksessa konkretisoitui taidehistoriantutkija Miwon Kwonin yhteisötaiteen määritelmä (luku 1.6.4), siihen sisältyvä asukkaiden ja paikallisella tasolla vaikuttavan taiteilijan välille kehittyvä yhteys, joka ilmenee yhteisenä paikantunteena tai kokemuksina. Lyhytaaltoaseman alueella Sampolassa asuvat asukkaat mielsivät T.E.H.D.A.S ry:n taiteilijat osaksi alueella vaikuttavia yhteisöjä. Esimerkiksi asukastyöpajassa⁵³ tuli ilmi, että asukkaat pitivät veistospuistoa arvokkaana ja moni heistä oli vierailut siellä. He olivat tyytyväisiä siitä, että veistokset olivat säilyneet ehjinä ja välttyneet ilkivallalta.

Taiteentutkija Helena Sederholm on sanonut, että taiteen avulla voi tuottaa uutta tietoa (luku 1.6.4). Tämä ilmeni osatutkimuksessa, sillä taiteilijoita ja asukkailta kerättyä tietoa oli mahdollista hyödyntää alueen kehittämisessä. Molemmat tahot halusivat kehittää ulkoilun alueen ja veistospuiston esteettömyyttä ja palveluita, jotta alueesta olisi enemmän iloa ja hyötyä asukkaille. Tehtaan taiteilijoiden ja asukkaiden ajatukset menivät pitkälti yhteen alueen kehittämisen suhteen. Keskeisiä teemoja olivat yhteisöllisyys ja sen vahvistaminen, lähiympäristön kohentaminen ja yhteinen ideointi.

Esiin tulleen tiedon pohjalta oli mahdollista järjestää yhteisötaiteellinen työpajasarja, joka kohdennettiin ikäihmisille. Työpajan tavoitteena oli luoda taiteellinen puistonpenkki, joka soveltuu erityisesti ikäihmisille. Hankkeessa toteutui yhteiskehittäminen, koska Puistonpenkki-työpajan idea tuli asukkailta ja taiteili-

⁵³ *Lyhytaaltoaseman kehittäminen 22.1.2015, Sampolan asukastupa.*

joilta, ja he olivat mukana työpajan suunnittelussa ja toteutuksessa. Yhteiskehittämissessioihin osallistui asukkaita, T.E.H.D.A.S. ry:n taiteilijoita, Turun yliopiston maisemantutkimuksen oppiaineen opiskelijoita ja Porin kaupungin toimen- tai viranhaltijoita (perusturva, kulttuuri- ja puistotoimi). T.E.H.D.A.S. ja puistotoimi pääsivät työpajojen aikana hedelmälliseen keskusteluun puistoalueen kehittämisestä.

Osatutkimuksen keskeisenä tuloksena oli, että yhteisötaiteen avulla voi laajentaa kulttuurikartoituksen tiedonkeruumetodeita ja monipuolistaa kerätyn tiedon luonnetta. Kulttuurikartoituksen rinnalla käytettävällä yhteisötaiteella voidaan esittää kartoituksella kerättyä tietoa kulttuurisuunnitteluprosessin aikana sekä ennen kulttuurisuunnitelman valmistumista. Yhteisötaiteen soveltaminen kulttuurikartoituksen aikana tuo kartoitusprosessiin uudenlaista vuorovaikutusta, jolla voi olla monia positiivisia vaikutuksia asukkaiden arkeen ja asuinalueen kehitykseen.

Yhtenä johtopäätöksenä oli, että *Lähiön henki* -hankkeen aikana käynnistettyjä kehittämistoimia olisi hyvä jatkaa kaupungin taholta. Esitin, että alueelle perustettaisiin monialainen yhteistyöryhmä, johon kuuluisi toimen- tai viranhaltijoiden lisäksi alueella vaikuttavia kolmannen sektorin toimijoita sekä asukasyhdistyksen ja T.E.H.D.A.S. ry:n edustaja. Yhteistyöryhmän avulla olisi mahdollista tehdä monialaista ja poikkisektorista yhteistyötä, jonka kautta voisi jakaa vastuuta ja resursseja. Yhteistyö lisäisi vuorovaikutusta kaikkien tahojen välillä. Toimintasuunnitelman avulla asuinalue olisi mahdollista kiinnittää osaksi hallintokuntien omia ohjelmia, jolloin edistettäisiin asuinalueiden tasa-arvoista kehittämistä. Taiteilijoilla voisi olla oma merkittävä osansa alueen kehittämisessä, jos heitä palkattaisiin ”lähiötaiteilijoiksi”.

4.1.4 Porin Karjarannan asuntomessualueen taidekilpailu Tavoitteena julkisten alueiden suunnittelijoiden ja taiteilijoiden välinen yhteistyö (osatutkimus IV)

Tässä kaksoissokkovertaisarvioidussa artikkelissa tutkin Porin Karjarannan asuntomessualueen taidesuunnittelukilpailua. Porissa järjestettiin vuonna 2015 taidekilpailu, jolla tavoiteltiin Karjarannan asuntomessualueen julkisten alueiden yhteiskehittämistä taiteilijoiden ja suunnittelijoiden välisen yhteiskehittämisen avulla. Kilpailulla haluttiin saavuttaa asukkaille miellyttävä ympäristö asua. Osatutkimukseni keskittyi asuntomessualueen asemakaavaan ja taidekilpailun prosessikuvaukseen. Tavoittelin vastausta kysymyksiin: syntyikö Karjarannan taidekilpailun aikana moniammatillista yhteistyötä? Mikäli sitä syntyi, minkälaista yhteistyö oli ja missä vaiheessa aluesuunnittelua julkinen taide tuli mukaan osaksi suunnitteluprosessia?

Tässä osatutkimuksessa yhteissuunnittelun ja -kehittämisen avulla pyrittiin kehittämään julkisia ulkotiloja taiteen avulla. Osapuolina olivat kilpailuun osallis-

tuneet taiteilijat ja Porin kaupungin julkisten tilojen suunnittelijat. Yhteissuunnittelulla on eri määritelmiä riippuen siitä osallistuiko siihen ammattilaisia eri toimialoilta. Kyselylomaketutkimuksen kohdalla yhteissuunnittelu käsitti asiantuntijoiden ohella myös asukkaita.

Tutkin asemakaavaprosessiin sisältyvää osallisuutta kaupunkisuunnittelun tuottaman aineiston avulla. Halusin selvittää milloin taide sisällytettiin asemakaavasuunnitteluun. Induktiivisen aineistoanalyysin avulla rinnastin asemakaavaprosessin prosenttiperiaatteen toteutukseen sisältyviin vaiheisiin. Lopputuloksena oli, että kilpailun avulla toivottu yhteistyö todentui työryhmän ja kilpailuun osallistuvien taiteilijoiden välillä. Laajempi yhteistyö julkisten alueiden suunnittelijoiden kanssa ei ollut mahdollista, koska osa heistä oli kilpailun juryssa ja yhteydenpito taiteilijoihin oli kiellettyä. Taidekilpailun aikana toteutui kuitenkin yhteistyö eri toimialojen välillä. Moniammatillista ja toimialat ylittävää yhteistyötä edisti kilpailun oheisohjelma.

Ajattelen, että läänintaiteilija oli avainasemassa siinä, että kilpailu järjestettiin. Julkisen taiteen asema asuinalueen suunnittelussa mahdollistettiin osallisuus- ja arviointisuunnitelman avulla. Mutta suunnitelma ei kuitenkin toiminut takeena siitä, että kilpailun voittajateoksen suunnitellelle taiteilijalle olisi annettu mahdollisuus kertoa näkeymyksensä teoksen sijoituspaikasta.

Osatutkimuksen johtopäätöksenä oli, että mikäli haluamme taiteilijoiden osallistuvan asuinalueiden suunnitteluun, olisi tämä hyvä huomioida taiteilijoiden koulutuksessa tarjoamalla esimerkiksi kursseja, joissa tehdään suunnitteluyhteistyötä eri alan ammattilaisten kanssa. Maankäyttö- ja rakennuslain määrittämän pätevyysvaatimuksen mukaan suunnittelijalla tulee olla korkeakoulututkinto ja riittävä työkokemus. Vaativuuskkriteereitä on mahdollista soveltaa korkeakoulututkinnon suorittaneeseen taiteilijaan, jolla on tehtävään riittävä tai soveltuva työkokemus. Arkkitehtien ja suunnittelijoiden koulutuksessa ja kunnallishallinnossa voisi mahdollistaa suunnitteluyhteistyön taiteilijoiden kanssa, jotta moniammatilliseen yhteistyöhön ja yhteissuunnitteluun kehittyisi luonteva ote. (Hovi-Assad 2019, 30.) Suomen Asuntomessut ja asuntomessujen isäntäkunnat voisivat palkata taidealan asiantuntijan koordinoimaan ja tuottamaan messuihin liittyviä taidehankkeita sekä samalla taidekoordinaattori voisi tarvittaessa toimia taiteilijoiden apuna ja välittäjänä taiteilijoiden, kaupungin toimialojen, rakennuttajien ja alueen toimijoiden välillä. (Mt., 30.)

Selvitin Karjarannan taidekilpailun finalistien näyttelyn aikana kyselylomaketutkimuksen avulla, mitä mieltä kaupunkilaiset ovat asiantuntijavetoisesta taidekilpailusta. Tutkimuksessa kysyttiin, pitäisikö kaupunkilaisille antaa mahdollisuus osallistua julkisten taidekilpailuiden suunnitteluprosesseihin? Missä vaiheessa kaupunkilaisten olisi hyvä tulla mukaan suunnitteluprosessiin ja millä tavoin he

voisivat osallistua suunnitteluun? Vastaajilta kysyttiin myös, mikä on heidän mielestään hyvää julkista taidetta. (Hovi-Assad 2019, 26.)

”Suurin osa vastaajista oli sitä mieltä, että kaupunkilaisilla pitäisi olla mahdollisuus osallistua taidekilpailuiden suunnitteluprosesseihin” (Hovi-Assad 2019, 26). Pääosa vastaajista ilmoitti haluavansa olla mukana suunnittelussa jo alkuvaiheessa esimerkiksi internetin välityksellä. Myös sekä alku- että loppuvaiheessa mukanaolo sai paljon kannatusta. Kyselyyn vastanneiden näkemys julkisesta taiteesta edusti samoja ajatuksia kuin prosenttitaiteen tavoitteet ja Suomen Asuntomessujen julkisen taiteen ohjelma. Kaupunkialueelle toivottiin kokonaisvaltaista suunnittelua. (Mt. 2019, 26.) ”Vastaajat pitivät hyvänä julkisena taiteena teosta, johon on liitetty luonnon elementtejä, kuten vettä” (mt., 26). Lisäksi vastaajat toivoivat teoksia, joita toteutettaisiin yhteisöllisesti (mt., 27).

4.2 Tutkimuksen aineistot ja analyysimenetelmät

Tutkimusprosessi on edennyt aineiston pohjalta ja olen rakentanut väitöskirjan teoriaosuuden (yhteenvedon) osatutkimusten julkaisemisen jälkeen. Humanistisessa tutkimuksessa aineistolähtöisyys on perusteltu tapa tehdä tutkimusta ja aineistolähtöinen lähestymistapa on ominaista laadulliselle tutkimukselle.

Mixed methods -tutkimus – laadullista ja määrällistä tutkimusta

Mixed methods -tutkimuksessa hyödynnetään määrällisiä ja laadullisia tutkimusmenetelmiä, dataa ja analyysia (Heikkinen 2006, 37). Laadullista ja määrällistä analyysia voidaan soveltaa samassa tutkimuksessa ja saman tutkimusaineiston analyysissa (Alasuutari 2011, 32). Olen käyttänyt mixed methods -tutkimusta osatutkimuksissa II, III ja IV. Osatutkimuksissa II ja III on hyödynnetty *Lähiön henki* -hankkeessa toteutettua kulttuurikartoitusta, jossa on käytetty sekä laadullisia että määrällisiä tutkimusmenetelmiä, dataa ja analyysia. Kulttuurikartoitusta käytetään tutkimuksessani tutkimusmateriaalina, metodina ja se on myös tutkimuskohde. Osatutkimuksessa IV on laadullisen tutkimuksen, datan ja analyysin ohella käytetty kyselytutkimusta, joka sisälsi tilastollista tarkastelua.

Toimintatutkimus ja tiedon yhteistuottaminen

Kulttuurisuunnitteluprosessi käynnistyy valmistelulla ja laajalla taustatutkimuksella. *Lähiön henki* -hankkeessa tutkittiin ennen kenttätöyöskentelyä erilaisia tilastoja, kuten esimerkiksi asukastilastoja. Lisäksi käytiin läpi paikkatietoa, kirjallisia ja digitaalisia lähteitä ja tutkimuskirjallisuutta. (Häyrynen ym. 2015, 9.) Osallistuin kulttuurikartoitukseen liittyvään taustatyöhön kartoittamalla Itä-Porin julkista

taidetta ja kulttuuritoimintaa, joista kirjoitin luvun *Lähikuva lähiöstä! – Itä-Porin kulttuurikartoitus ja toimenpidesuunnitelma* -julkaisuun⁵⁴.

Osatutkimukseen III sisältyi yhteistyötä tutkijoiden ja ei-akateemisten sidosryhmien kanssa. Tein tutkijayhteistyötä Turun yliopiston maisemantutkimuksen oppiaineen *Lähiön henki* -tutkimushankkeessa työskentelevien projektitutkijoiden kanssa. Ei-akateemisina sidosryhminä toimivat Taiteilijayhdistys T.E.H.D.A.S. ry, alueen asukkaita, Satakunnan Museon rakennustutkija, Porin kaupungin puistotoimen pääpuutarhuri ja puuseppä, Sampolan asukastuvan lähiötyöntekijä sekä alueella vaikuttavia toimijoita.

Toimintatutkimuksen yhtenä tavoitteena on demokratisoida tiedonmuodostusta ja tiedon välittämistä (Leavy 2017, 228). Tutkimusstrategiassa arvostetaan monipuolista tietoa, niin tieteellistä, kokemusperäistä kuin kokeellistakin. Tutkimusprojekti kehitetään alhaalta ylöspäin, jolloin ihmiset, joita ongelma ensisijaisesti koskettaa, ponnistelevat yhdessä tavoiteltua muutosta kohti. Toimintatutkimus on yleensä sopiva lähestymistapa silloin, kun tavoitteena on edistää muutosta tai toimintaa yhteisössä. (Mt., 10.)

Työpajoihin osallistuneet asukkaat ja taiteilijat identifioivat ongelmaksi veistospuiston ympäristön, jota he haluaisivat kehittää yhteisöllisemmäksi, viihtyisämmäksi, turvallisemmaksi ja saavutettavaksi. Lisäksi asukkaat ja taiteilijat halusivat kehittää alueen vapaa-ajantoimintoja. Olen käyttänyt Itä-Porin kulttuurikartoituksen aikana toteutettuja työpajoja lähteenä osatutkimuksissa II ja III. Osatutkimuksessa III yhteisöllisen kehittämisen keskeiseksi työkaluksi muodostui työpajatyöskentely, johon osallistui asukkaita, taiteilijoita ja viranhaltijoita. Analysoin ja käsitteellistin työpajoissa kerätyn tiedon. Näkemykseni mukaan kyseessä on sellaista tietoa, jota en usko, että pystyy hankkimaan ilman, että jalkaudutaan asuinalueelle (esimerkiksi tyhjiin liikehuoneistojen hyödyntäminen ja ylisukupolvinen toiminta). Ajattelen, että kyseessä ei ole kompleksista, eikä ehkä yllättävääkään tietoa, mutta tällaista tietoa ei välttämättä ole mahdollista kerätä yksisuuntaisen digitaalisen kyselyn avulla.

Toimintatutkimus voi toteutua virallisessa tai epävirallisessa yhteisöllisessä tapahtumapaikassa. Tutkimuksen tapahtumapaikka (tai paikat) vaikuttaa tutkimuksen osallistujien valintaan. Esimerkiksi virallinen tapahtumapaikka voi olla asuinalueen asukastupa tai joku vastaava kohtaamispaikka. Epävirallisia tapahtumapaikkoja ovat esimerkiksi puistot ja kodit. Usein toimintatutkimusta yhteisöiden

⁵⁴ Hovi-Assad, Pia. (2014): Itäinen kulttuurivoimala. Teoksessa Häyrynen, Maunu & Wallin, Antti & Siro, Susanna & Forsell, Sanna (toim.): *Lähikuva lähiöstä! Itä-Porin kulttuurikartoitus ja toimenpidesuunnitelma*. Turun yliopiston Kulttuurituotannon ja maisemantutkimuksen julkaisuja 45. Turun yliopisto, 27–33. <<https://www.utu-pub.fi/handle/10024/104255>> (haettu 10.1.2019, tarkistettu 5.5.2021)

parissa toteutetaan sekä virallisessa että epävirallisessa tapahtumapaikassa. Jotta tutkija pääsee näihin paikkoihin, pitää hänen saavuttaa asukkaiden luottamus. Yhteisöjen järjestöt toimivat usein välikäsinä tutkijoiden ja yhteisöjen välillä. Yhteisön toiminnassa mukana olevat tai työskentelevät henkilöt, voivat myös toimia ”portinvartijoina” (*gatekeepers*), jotka käyttävät valtaa ja päättävät kenet pyydetään mukaan tutkimukseen. (Leavy, 2017, 235.) Osatutkimuksien II ja III kulttuurikartoitus toteutettiin sekä virallisissa että epävirallisissa tapahtumapaikoissa, Sampola-salissa, Sampolan lähiön asukastuvalla, asuinalueen puistossa ja Porin lyhytaaltoasemalla.

Itä-Porin kulttuurikartoituksen kirjoittamisen jälkeen ei järjestetty varsinaista arviointitilaisuutta. Asukkaille annettiin kuitenkin mahdollisuus kommentoida laadittua kulttuurisuunnitelmaa. Kulttuurikartoituksen pohjalta toteutettua kulttuurisuunnitelmaa arvioidaan yleensä asukkaiden kanssa, ja sitä täydennetään muun muassa asukkailta saadun palautteen pohjalta (Häyrynen 2015, 9). Yhteisötaiteellisten työpajojen arviointi tapahtui Pori-penkin julkistamistilaisuudessa muun muassa penkin koeistumisella ja käytöllä.

Osatutkimuksissani tiedon yhteistuottaminen työpajoissa on tuottanut tietoa, jota on ollut mahdollista käyttää moneen eri tarkoitukseen tai sijoittaa erilaisten teemojen alaisuuteen. Esimerkiksi lyhytaaltoasemalla järjestettyyn työpajaan osallistui tutkijoiden ja taiteilijoiden ohella Porin kaupungin viranhaltijoita. Tilaisuudessa keskusteltiin esimerkiksi siitä, miten lyhytaaltoaseman korjaus voitaisiin rahoittaa, miten puistoaluetta tulisi hoitaa ja miten sitä käytetään. Lisäksi keskusteltiin työvoimatarpeesta ja -resursseista, aseman ja veistospuiston kehittämisestä opetusympäristönä ja yhteisötaiteellisesta toiminnasta. Lyhytaaltoaseman toimintaa ideoitiin yleisesti. Tällaista monialaista ja poikkihallinnollista tiedon yhteistuottamista ja asioiden yhteiskehittämistä ei olisi mahdollista toteuttaa ilman, että kokoonnutaan yhteen. Edelleen pitää myös olla joku, joka ottaa vastuulle työpajan järjestelyt, kuten suunnittelun, valmistelun, koordinoinnin, fasilitoinnin, tiedon tallentamisen ja koostamisen sekä sen mahdollisen jakamisen työpajan jälkeen. Kun ihmiset kohtaavat toisensa syntyy aitoa verkostoitumista, ja synergiaa siitä, miten asioita lähdetään edistämään. Tämän tyyppistä tiedonmuodostamista ei ole mahdollista toteuttaa toisin.⁵⁵

Esimerkkejä metodologiasta ja poimintoja aineistosta

Itä-Porin kulttuurikartoituksen aikana toteutettiin e-Harava-kysely. Kyselyyn oli mahdollista vastata verkossa tai paperilla. Vastauksia tuli yhteensä 58 kappaletta.

⁵⁵ Koronapandemian aikana yhteiskehittämistyöpajoja on toteutettu erilaisten digitaalisten sovellusten avulla, kuten esimerkiksi Teams ja Zoom.

Kyselystä tiedotettiin asuinalueen ilmoitustauluilla sekä median ja sähköisten jakelukanavien kautta. Asuinalueiden (Sampola, Impola) tapahtumapäivillä tarjottiin mahdollisuus vastata kyselyyn joko sähköisesti tai paperikyselynä. (Siro 2015b.) Vastauksissa olivat edustettuina Sampolan, Impolan ja Vanhakoiviston alueet. Vastauksia tuli myös muiltakin asuinalueelta sekä ulkopaikkakuntalaisilta, jotka kertoivat usein käyvänsä Porissa. (Mt.) Tämä on mielestäni tärkeää tietoa kulttuurikartoituksen kannalta.

Kyselyyn vastasi asukkaiden ohella muiden asuinalueiden asukkaita, ja jopa ihmisiä, jotka eivät asu Porissa. Voidaan siis todeta, että Itä-Porin kulttuurisuunnitteluhankkeen kannalta digitaalisuus tai ylipaikkallisuus ei vaikuttanut paikkalähtöiseen määrittelyyn. e-Haravan avulla saatiin sekä määrällistä että laadullista tietoa asuinalueen asukailta ja asuinalueen ulkopuolella asuvilta. Kyselyssä oli monivalintavastausten ohella avovastausmahdollisuus. Esimerkiksi kun kysyttiin ”Miten toivot ulkoilupuistoa hoidettavan?” oli mahdollisuus valita a) puistomaisesti tai b) luonnonmukaisesti tai vastata omin sanoin. Jotkut olivat valinneet valmiiden vaihtoehtojen sijaan avovastauksen ja he vastasivat seuraavanlaisesti: ”Alue on muotounut mukavaksi keitaaksi vuosien varrella”; ”Pahinta mitä voisi tehdä puuston harvennus”; ”Alue on ryteikkö”; ”Metsämäisyys kannattaa kuitenkin säilyttää”; ”Puistosta ei saa tehdä liian siistiä”; ”Ei tavoitella mitään toista Kirjuria”. (Siro 2015b.) Avovastaukset kuvastavat ihmisten näkemyksiä, kokemuksia ja asenteita, ja antavat syvempää tietoa siitä, miten he haluaisivat, että puistoa hoidettaisiin. e-Haravan avulla on mahdollista kerätä digitaalisesti määrällistä ja laadullista tietoa karttapohjalle sellaisessa muodossa, että sitä on mahdollista hyödyntää esimerkiksi suunnittelussa ja kehittämisessä.

Olen käyttänyt aineiston hankinnan metodeina tapaustutkimuksessa käytettäviä keskeisiä tutkimusmetodeja, kuten havainnointia ja haastattelua. (Ks. esim. Metsämuuronen 2006, 88)

Haastattelin ensimmäistä osatutkimusta varten kolmea henkilöä: Satakunnan Museon ystävähdistyksen puheenjohtajaa Kari Nummea, Satakunnan Museon johtajaa Juhani Ruhosta ja Satakunnan Museon museolehtoria Carita Tulkkia. Näiden kolmen henkilön kautta sain näkökulmaa siihen, miten Satakunnan Museon ja Satakunnan Museon ystävähdistyksen välinen kulttuuriperinnön hoito- ja suojelutyö on käynnistynyt. Kari Nummi kertoi asiasta seuraavanlaisesti:

”Sanntu tuli sillai, että museonjohtaja Juhani pyysi meitä itseasiassa, että me voitaisiin pitää sitä Porin Päivinä avoinna. (...) Toiminnan ekana vuonna. (...) Pidettiin kahtena päivänä, ja se oli joku 400–500 ihmistä siellä kävi eli se sai hirveen suosion. Se on jatkunut siitä lähtien sitten, että sitä pidettiin auki. Se oli ensten rajoitetusti vaan niinku kansitilat ja ruorihytti, mutta sitten me haluttiin ne miehistötilat, kun ihmiset hirveesti pyysi sinne. Mut ne oli hiukan rähjäisessä kunnossa ja likaiset. Siellä oli nuorisoa joskus käyny viettämässä aikaa, kaljaa

juomassa, niin me sit siivottiin ne viime syksynä ja samaten siivottiin konehuonettakin vähän, mutta se on niin hankala, että sinne ei voi päästää ihmisiä. Meitä oli ehkä joku kahdeksan henkeä, päivän verran siinä oltiin talkoissa ja sitten osasy siinä oli se, että se hiekkapuhallettiin ja maalattiin, niin sitä hiekkapuhallushiekkaa oli tietty joka paikka täynnä. Tehtiin siitä sitten niinku vähän esittelykelposempi sillo.” (Nummi 2015.)

Kari Nummen haastattelusta käy ilmi, että kulttuuriperinnön hoito- ja suojelutyö käynnistyi museonjohtajan pyynnöstä eli voidaan sanoa, että museonjohtaja osallisti ystävähdistystä mukaan aineellisen kulttuuriperinnön suojeluun. Tutkimusta varten tekemästani haastattelusta kävi kuitenkin ilmi, että yhdistyksen jäsenet olivat itse oivaltaneet sekä aineellisen että aineettoman kulttuuriperinnön merkityksen kulttuuriperintökohteelle, kun he olivat olleet puheissa hinaajalla töissä olleen paikallisen asukkaan kanssa. ”Meillä on käynyt kauheen hyvä tuuri tuo, Reposaassa on tällänen Rantaparlamentti, missä vanhat ukot jorisee joka viikko, niin sinne on sellainen Jopiksi sanottu tehnyt powerpoint-esityksen [työstään hinaajalla] ja me ollaan saatu se häneltä, meillä on se printattuna siellä, opastuksena siellä. Me ei olla vielä opeteltu sitä siihen tasoon, että osattaisiin opastaa”, kertoi haastattelussaan Satakunnan Museon ystävähdistyksen puheenjohtaja Kari Nummi. (Nummi 2015.)

Satakunnan Museon ystävät vastaa Faron yleissopimuksessa (luku 1.9) olevaa kulttuuriperintöyhteisön määrittelyä, koska yhteisö on itse määrittelyt itsensä (perustamalla yhdistyksen), ja yhdistykseen jäseneksi liittyvistä tulee yhteisön jäseniä, ”koska hän arvostaa ja haluaa välittää eteenpäin tiettyä kulttuuriperinnön osaa yhdessä muiden kanssa” (Salmela ym. 2015, 19–20; luvut 1.9 ja 3.4). Toiminta kytkeytyy myös Faron sopimukseen liitettyihin arvoihin, joiden mukaan kulttuuriperintöyhteisöt haluavat ylläpitää ja välittää kulttuuriperintöä tuleville sukupolville julkisen toiminnan puitteissa (Enqvist 2016, 164–165, 169; luvut 1.9 ja 3.4). Ystävähdistys haluaa toteuttaa kulttuuriperintötyötä yhdessä museon kanssa, kumppanuussuhteessa (Selman 2004 368–369; luvut 1.5.1 ja 3.4). He välittävät kulttuuriperintöä esimerkiksi pitämällä auki Santtua Porin Päivinä. Hoitamalla kulttuuriperintökohteita he välittävät kulttuuriperintöä tuleville sukupolville.

Kari Nummea haastatteleamalla minulla oli mahdollisuus saada tärkeää tietoa ystävähdistyksen alkuvaiheista ja kulttuuriperinnön hoito- ja suojelutyön käynnistymisestä Satakunnan Museon kanssa. Haastattelun kautta sain tallennettua elävän tarinan, koska haastateltava muisteli ja sanoitti lähimenneisyyden tapahtumia. Tämän tyyppistä tietoa ei ole mahdollista saada muulla tiedonkeruumenetelmällä.

Olen käyttänyt osatutkimuksissa tutkimusmateriaalina erilaisia asiakirjoja. Esimerkiksi osatutkimuksessa IV Porin Karjarannan taidekilpailun kirjallista ja kuvallista materiaalia, asuntomessualueen asemakaava-aineistoa sekä Osuuskunta Suomen Asuntomessujen raportteja ja toimintakertomuksia. Karjarannan taidekil-

pailuun ja asuntomessuihin liittyvän aineiston avulla oli mahdollista tehdä tarkka prosessikuvaus asuntomessualueen kaavan etenemisestä, asemakaavan osallisista ja taidekilpailusta. Eri tapahtumien yksityiskohtainen kuvaaminen laadullisen analyysin kautta mahdollisti prosessikuvausten laatimisen ja niiden arvioinnin. Tämän jälkeen pystyin vertaamaan prosessikuvauksia yleisellä tasolla tapahtuviin ilmiöihin, kuten julkisen taiteen suunnitteluprosesseihin ja yksittäisten taiteilijoiden mahdollisuuksiin vaikuttaa kaavoittamiseen sekä osallistua julkisen taiteen yhteissuunnitteluun Suomessa. Tämä tapaustutkimus kuvastaa hyvin laadullisen tutkimuksen prosessia, jossa edetään yksittäisestä tapaustutkimuksesta yleiselle tasolle. Jotta pääsin tähän vaiheeseen, sisältyi tapaustutkimukseen kuitenkin paljon monipuolisen aineiston keruuta, datan analyysia ja yksityiskohtaista kuvausta. Lopputulosta ei olisi saavuttanut ilman asiakirjoja ja niiden laadullista sisällön analyysia. Tein taidekilpailun voittajateoksesta visuaalisen analyysin taidekilpailun kuvamateriaalin pohjalta.

Tutkimuksen aineistot

Tutkimuksen monipuolinen aineistokokonaisuus kattaa 10 haastattelua (puolistrukturoituja teemahaastatteluja⁵⁶ ja yksi kahden henkilön ryhmähaastattelu⁵⁷), Itä-Porin kulttuurikartoituksen, Porin kaupungin ja Osuuskunta Suomen Asuntomessujen asiakirjoja, työpajoja, tapahtuman⁵⁸ (havainnot), kyselylomaketutkimuksen ja tutkimuskirjallisuuskatsauksen. Olen äänittänyt haastattelut ja työpajoissa käydyt keskustelut sekä litteroinut äänitiedostot.

⁵⁶ Osatutkimus I: Nummi, Kari, Satakunnan Museon ystäväyhdistyksen puheenjohtaja. Satakunnan Museon Ystäviä koskeva asiantuntijahaastattelu 18.2.2016; Osatutkimus II: Nummelin, Esko, Porin taidemuseon johtaja. Porin taidemuseota koskeva asiantuntijahaastattelu 9.11.2015; Ramstedt-Salonen, Mirja, Porin taidemuseon museolehtori. Porin taidemuseon museopedagogista ohjelmaa koskeva asiantuntijahaastattelu 17.11.2015; Roininen, Anne, kuvataiteilija, Perhosmarssi-performanssiryhmän ohjaaja. Perhosmarssi-ryhmän vaiheita koskeva asiantuntijahaastattelu 1.12.2015; Osatutkimus III: Simula, Jaana, Porin kaupungin kulttuuripäällikkö. Porin lyhytaaltoaseman vaiheita koskeva asiantuntijahaastattelu 22.4.2015; Pedrozo, Antti, Taiteilijayhdistys T.E.H.D.A.S. ry:n puheenjohtaja. Porin lyhytaaltoaseman vaiheita koskeva asiantuntijahaastattelu 8.7.2015; Osatutkimus IV: Heino, Marjo, Satakunnan läänintaiteilija. Porin Karjarannan asuntomessualueen vaiheita koskeva asiantuntijahaastattelu 11.8.2015; Heiskanen, Pasi, Osuuskunta Suomen Asuntomessut, puheenjohtaja. Osuuskunta Suomen Asuntomessuja koskeva asiantuntijahaastattelu 7.10.2015; Pesonen, Katja suunnitteluhortonomi. Porin Karjarannan asuntomessualueen vaiheita koskeva asiantuntijahaastattelu 29.10.2015.

⁵⁷ Osatutkimus I ja II: Ruohonen, Juhani, Satakunnan Museon johtaja. Satakunnan Museon toimintaa koskeva asiantuntijahaastattelu 2.11.2015; Tulkki, Carita, Satakunnan Museon museolehtori. Satakunnan Museon pedagogista ohjelmaa koskeva asiantuntijahaastattelu 2.11.2015.

⁵⁸ *Sampola-päivä* 10.5.2015.

Laadullinen sisällönanalyysi jakautuu induktiiviseen (yksittäisestä yleiseen) tai deduktiiviseen (yleisestä yksittäiseen) analyysiin (Tuomi & Sarajärvi 2018, 107). Tässä tutkimuksessa tarkoitetaan induktiivisella sisällönanalyysillä kirjoitettujen, kuultujen ja nähtyjen sisältöjen analyysia sanallisesti. Tein kyselyn aineiston analyysin Webropol-sovelluksen tuottaman tilastollisen peruseräraportin pohjalta sekä laadullisen sisällönanalyysin avulla. Olen verrannut analyysin tuloksia tulkintavaiheessa osatutkimusta (III) varten koottuun muuhun empiiriseen aineistoon.

Taulukko 3. sisältää yhteenvedon osatutkimuksien metodologiasta, aineistoista ja aineiston analyysissä käytetyistä metodeista.

Osatutkimus	Metodologia	Tutkimuksen aineisto	Aineiston analyysi
Osatutkimus I (katsaus) <i>Santtu ja Tyltty. Seniori-ikäisten arvokasta kulttuuriperintötyötä Porissa</i> ⁵⁹	tapaustutkimus mixed methods - tutkimus haastattelu	kolme puolistrukturoitua haastattelua (yksi teemahaastattelu, yksi kahden henkilön yhteinen teemaryhmähaastattelu); asiakirjoja kaksi kpl (Porin kaupungin saavutettavuuden ja moninaisuuden toimintasuunnitelma; Kulttuuri 2020 Porin kaupungin kulttuuritoimen pitkän aikavälin palveluohjelma); Tilastokeskuksen tilastoja	laadullinen sisällönanalyysi (induktiivinen analyysi) dokumenttianalyysi
Osatutkimus II <i>The Role of the Museum in an Aging Society</i> ⁶⁰	tapaustutkimus mixed methods - tutkimus kulttuurikartoitus haastattelu havainnointi tiedon yhteistuottaminen	Itä-Porin kulttuurikartoitus; neljä puolistrukturoitua haastattelua (yksi kahden henkilön yhteinen teemaryhmähaastattelu, kaksi teemahaastattelua);	laadullinen sisällönanalyysi (induktiivinen analyysi) dokumenttianalyysi

⁵⁹ Helsinki: Suomen Kotiseutuliiton vuosikirja 2016, 76–83.

⁶⁰ *Museum International*, Vol 68, No 271–272. Paris: ICOM International Council of Museums and Blackwell Publishing Ltd., 84–97.

		asiakirjoja kaksi kpl (Porin kulttuuritoimen saavutettavuusstrategia ja toimintasuunnitelma, museoiden palvelutarjonta)	
Osatutkimus III <i>Kulttuuri-suunnittelu- menetelmän ja yhteisötaiteen avulla tapahtuva yhteiskehittäminen</i> ⁶¹	tapaustutkimus toimintatutkimus taidelähtöinen tutkimus mixed methods - tutkimus kulttuurikartoitus haastattelu havainnointi tiedon yhteistuottaminen	Itä-Porin kulttuurikartoitus; kaksi puolistrukturoitua haastattelua (kaksi teemahaastattelua) viisi työpajaa; yksi tapahtuma	laadullinen sisällönanalyysi (induktiivinen analyysi)
Osatutkimus IV <i>Porin Karjarannan asuntomessualueen taidekilpailu. Tavoitteena julkisten alueiden suunnittelijoiden ja taiteilijoiden välinen yhteistyö.</i> ⁶²	mixed methods - tutkimus taidelähtöinen tutkimus ja yhteisötaide haastattelu kyselytutkimus tiedon yhteistuottaminen	kolme puolistrukturoitua haastattelua (yksi teemahaastattelu puhelimitse, kaksi teemahaastattelua); Kyselylomaketutkimus; Porin Karjarannan taidekilpailun kirjallinen ja kuvallinen materiaali; asuntomessualueen asemakaava-aineisto; Osuuskunta Suomen Asuntomessujen raportteja ja toimintakertomuksia	laadullinen sisällönanalyysi (induktiivinen analyysi) Webropol- sovelluksen tuottama perusraportti dokumenttianalyysi visuaalinen analyysi

4.3 Tutkimusprosessin eteneminen

Väitöskirjan tutkimusprosessi on edennyt osatutkimus kerrallaan. Ensimmäisen osatutkimuksen aihe muuttuvasta museotoiminnasta ja seniori-ikäisten vapaaehtoisten osallistumisesta kulttuuriperinnön hoitotyöhön alkoi kiinnostamaan minua

⁶¹ Kulttuurisuunnittelumenetelmän ja yhteisötaiteen avulla tapahtuva yhteiskehittäminen. Teoksessa Häyrynen, Maunu & Wallin, Antti (toim.) *Kulttuurisuunnittelu Kaupunkikehittämisen uusi näkökulma*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Tietolipas 258, 134–160.

⁶² Helsinki: Kulttuuripolitiikan tutkimuksen vuosikirja 2018–2019, 18–34.

työskennellessäni Porin taidemuseossa. Olin omassa museotyössäni keskittynyt taidemuseotoimintaan, joten minulla ei ollut paljoakaan tietämystä kulttuurihistoriallisen museon harjoittamasta kulttuuriperintötyöstä. En myöskään ollut työssäni ollut tekemissä vapaaehtoisten kanssa, joten myös se oli minulle uusi aihealue. Sain taidemuseokontekstissa sen vaikutelman, että kulttuurihistoriallisen museon on ”helpompi” toteuttaa toimintaa vapaaehtoisten kanssa, kuin mitä taidemuseon. Minua alkoi kiinnostaa, millä tavalla Satakunnan Museo toteuttaa kulttuuriperintötyötä yhdessä kaupunkilaisten kanssa. Satakunnan Museon yhteyteen oli perustettu ystäväyhdistys, ja halusin tietää, mitä yhdistyksen toiminta pitää sisällään. Tämän vuoksi otin yhteyttä Satakunnan Museon johtajaan, museolehtoriin ja Satakunnan Museon Ystäväyhdistyksen puheenjohtajaan. Toteutin osatutkimusta varten kolme teemahaastattelua, joista yksi oli kahden henkilön yhteinen teemaryhmähaastattelu.

Näin jälkikäteen ajattelen, että olisi ollut hyvä toteuttaa kaikki kolme haastattelua erillisinä teemahaastatteluina. Tällä tavalla olisin saanut monipuolisempaa tietoa aiheesta. Jos haastatteluvaiheessa olisin halunnut kyseenalaistaa asiantuntija – maallikko -vastakkainasettelua, olisin voinut toteuttaa haastattelut kolmen hengen teemaryhmähaastatteluina, mutta en ymmärtänyt tätä näkökulmaa vielä tässä varhaisessa vaiheessa väitöskirjaprosessiani. Ymmärrykseni asiantuntija – jaettu asiantuntijuus -mallista kehittyi vasta myöhemmin. Lisäksi olisi ollut järkevää, jos olisin haastatellut ystäväyhdistyksestä muitakin kuin puheenjohtajaa, jotta aiheeseen olisi avautunut ”rivijäsenien” näkökulmia. Olisin voinut antaa vapaaehtoiselle äänen siteeraamalla artikkelissa haastattelua. Käytin artikkelin kuvituksena puheenjohtajan toimittamia kuvia, mikä oli hyvä ratkaisu.⁶³ Ensimmäisessä osatutkimuksessa nousivat esille teemat oikeus ja osallisuus: oikeus kulttuuriperinnön vaalimiseen ja osallisuus museoiden kulttuuriperintötyöhön.

Toinen osatutkimukseni keskittyi museoiden palvelutarjontaan, fokusoin sen lähiöissä asuviin ikäihmisiin. Osatutkimuksen keskeisenä ajatuksena oli, miten museot voivat saada tietoa asukkaiden palvelutoiveista ja, miten nämä toiveet kyetään toteuttamaan. Tämän artikkelin julkaisufoorumi oli ICOM:n⁶⁴ englanninkielinen julkaisu, joten suuntasin artikkelin kansainväliselle lukijakunnalle. Lähteenä käytin Porin kaupungin kulttuuriasiainkeskuksen asiakirjoja, suunnitelmia ja strategioita sekä Itä-Porin kulttuurikartoitusta. Lisäksi haastattelin Porin taidemuseon johtajaa ja museolehtoria. Osatutkimukseen sisältyi laaja taustatyö Porin kaupungin organisaatiosta, saavutettavuudesta ja kaupungin saavutettavista kulttuuripalveluista.

⁶³ Tämä ei ole aina mahdollista, jos esimerkiksi kuvien resoluutio ei ole riittävällä tasolla.

⁶⁴ International Council of Museums <<https://icom.museum/en/>> (haettu 7.11.2020, tarkistettu 5.5.2021)

Itä-Porin kulttuurikartoitus tehtiin vuonna 2015, jolloin yhteisöllisen hyväksymisen saaminen kulttuurikartoitukselle ja yhteisön äänen esille nostaminen kulttuurikartoitusta käsittelevässä tutkimuksessa ei ollut vielä saanut niin vahvaa sijaa, kuin mitä sillä on yhteenvedoa kirjoittaessani vuonna 2020. Kulttuurikartoituksen tutkimuskentällä on keskusteltu viime vuosina siitä, että kulttuurikartoituksen yhtenä tehtävänä on toimia menetelmänä, joka on yhteistyöhön perustuva, yhteisölähtöinen ja yhteisöjen asioita esille nostava (*advocacy*) menetelmä. (Ks. esim. Duxbury ym. 2019) Yhteisön ääni on myös korostunut vahvasti kansainvälisen yhteisötaiteen parissa 2000-luvulla, sekä viime vuosina Suomessa. Näin ollen, tänä päivänä lähtökohdat kulttuurikartoituksen ja yhteisötaiteen soveltamiselle ovat erilaiset, kuin mitä ne olivat vuonna 2015. Tämä tarkoittaa myös sitä, että tutkimuksessa huomioidaan moniäänisyys, jotta ei yksi yhteisö korostu toisten yhteisöiden kustannuksella, sekä sitä, että yhteisöstä annetaan todenmukainen kuva.

Itä-Porin kulttuurikartoituksessa oli tutkittu muun muassa minkälaisia kulttuuripalveluita asukkaat toivoivat asuinalueelleen. Kulttuurikartoituksessa tuli esille, että museoiden palvelutarjonta ja asukkaiden toiveet palveluiden suhteen kohtasivat ainoastaan jossain määrin. Kulttuurikartoituksessa mukana oleminen oli minulle henkilökohtaisesti merkittävä ja elämäni muuttava kokemus, koska ymmärsin sen, että se, miten olin toimenhaltijana tehnyt työtäni Porin taidemuseossa ei vastannut kartoituksessa mukana olleiden asukkaiden toiveita ja tarpeita. Minulle kasvoi ymmärrys jalkautuvien museopalveluiden merkityksestä sekä siitä, kuinka tärkeää ja hyödyllistä on suunnitella toimintaa yhdessä asukkaiden kanssa. Ensimmäistä kertaa ymmärsin myös, että mistä yhteiskehittämisessä todella on kyse, ja mitä käytännön hyötyä siitä voi olla. Tässä vaiheessa tutkimusta en vielä ymmärtänyt, miten nämä asiakokonaisuudet kietoutuvat siihen, miten kulttuurikäsité määritellään ja minkälaista kulttuurimääritelmää sovelletaan kunnan strategisissa ohjelmissa.

Kolmas osatutkimus toi mukanaan uudenlaista metodologiaa; toimintatutkimusta, taidelähtöistä tutkimusta ja yhteisötaidetta sekä kulttuurikartoituksen soveltamista. Tämä tapaustutkimus keskittyi todellakin enemmän käytäntöön kuin teoriaan. Työpaja tehtaalaisten kanssa onnistui hyvin, mutta ajattelen, että yhteistyötä olisi ollut hyvä jatkaa hankkeen jälkeen, kartoituksen päätyttyä. Pääsimme asioissa hyvään alkuun, mutta koen, että minulla olisi ollut enemmän annettavana alueen kehittämiseen. Ehkä tämä kuvastaa tutkijalle avautuvaa kulttuurisuunnittelun ja -kartoituksen dilemmaa: miten erottaa tutkimus- ja kehittämistyö? Minulle se ei ole ollut helppoa. Tämä osatutkimus edustaa toimintatutkimuksen emansipatorista haaraa, kriittistä teoriaa. Ajattelen, että osatutkimus peilasi Paulo Freiren sorrettujen pedagogiikka -teoriaa, jossa tietoisien toiminnan kautta syntyy aitoa kohtaamista ja dialogisuutta. Tärkeintä tässä osatutkimuksessa

oli prosessi, ei niinkään lopputulos. Yhteiskehittäminen ei edennyt oppikirjan mukaan, mutta se kuvastaa myös sitä, että todellisessa elämässä usein asiat eivät toteudu niin kuin teoriassa. Kun toteutetaan tutkimusta, jossa on mukana ihmisiä, on oltava avoin muutokselle. Tämä metodologia ei sovellu kaikille tutkijoille, mutta minulle se sopi hyvin.

Olen pyrkinyt huomioimaan moniäänisyyden osatutkimuksissa haastatteleamalla eri asemissa olevia viranhaltijoita, eri ammatin omaavia henkilöitä, yhteisöjen edustajia ja toteuttamalla kaikille kuntalaisille avoimen kyselytutkimuksen. Kyselyyn oli mahdollista vastata internetissä ja paikanpäällä Porin kaupungin-kirjastossa. Tiedotin kyselystä laajasti eri kanavien välityksellä. Asukkaille suunnatut työpajat järjestettiin julkisissa tiloissa, joissa ovet olivat jatkuvasti avoinna kaikille asukkaille. Työpajoja järjestettiin sekä päivä- että ilta-aikaan. Työpajoista tiedotettiin asukkaille asuinalueella vakiintuneiden tiedotuskanavien välityksellä. Niistä tiedotettiin myös paikallisen median kautta. Taiteilijoille suunnatusta työpajasta tiedotettiin taiteilijayhdistyksen johtokunnalle sekä jäsenistölle T.E.H.D.A.S. ry:n kotisivulla sijaitsevan keskustelufoorumin ja Facebook-sivuston välityksellä. Asukasyhteisön kohdalla oli ongelmallista taata moniäänisyys, koska työpajoihin osallistui pääasiassa seniori-ikäisiä asukkaita. Moniäänisyys toteutui vahvemmin Sampola-päivä -tapahtumassa järjestämässäni keskustelutilaisuudessa, johon erikäiset asukkaat osallistuivat vilkkaasti. Kyläjuhlamainen tapahtuma osoittautui hyväksi kanavaksi tavoittaa asukkaita ja edistää kohtaamisia asukkaiden kanssa.

Osatutkimuksen myötä vakuutuin siitä, että taiteilijat ovat arvokkaita kulttuurikartoitusprosessissa. Heidän kauttaan avautuu aivan uusia asioita ja mahdollisuuksia. Mutta ajattelen myös, että taiteilijan tukena on hyvä olla tutkija ja toimen-tai viranhaltija, jotka hoitavat heille kuuluvia asioita ja samalla toimivat taiteilijan rinnalla. Kulttuurikartoitusprosessi ei sovellu kaikille taiteilijoille, eikä kaikille toimen-tai viranhaltijoille, eivätkä kaikki tutkijat tai toimen-tai viranhaltijat sovellu taiteilijan työpariksi. Tässäkin kohtaa pitää käyttää harkintaa, mikä milloinkin soveltuu vallitsevaan tilanteeseen parhaiten.

Neljännän osatutkimuksen aihe oli aivan liian laaja ja minun olisi pitänyt rajata se käsittämään yksi asiakokonaisuus. Ajattelen, että tämä rajauksen puute johtui siitä, että olin ollut itse prosessissa osallinen, ja en kyennyt näkemään asiaa selkeästi. Osatutkimus sisälsi osa-alueita, joista minulla ei ollut mitään aikaisempaa tietämystä, kuten asemakaavan eteneminen. Sinänsä olen tyytyväinen siihen, että kykenin selvittämään asian seikkaperäisesti ja vertaamaan sitä käsillä olevaan tapaukseen. Tapaustutkimus olisi kannattanut rajata tähän prosessikuvaukseen ja haastatella laajemmin asianosasia. Mutta, mielenkiintoni kohteena oli julkinen taide, ja sen takia tapaustutkimus laajeni käsittämään kyselylomaketutkimuksen. Toisaalta ajattelen näin jälkikäteen, että tämä tutkimus oli myös arvokas, koska selvitin sillä asukkaiden osallisuutta taidekilpailun suunnitteluprosessiin. Jatkossa toteuttaisin

varmasti kyselomaketutkimuksen eri tavalla, mutta tässä vaiheessa tutkimusta toimin näin.

Tämä osatutkimus kuvaa erittäin laajan prosessin alusta loppuun. Se kuvasti myös työtäni toimenhaltijana kunnallisella sektorilla. Koen, että käsittelin asiaa, johon minulla ”pikkuvirkamiehenä” ei ollut osaa eikä arpaa, mutta toisaalta olin rohkea, kun tartuin tähän aiheeseen. Osatutkimuksen prosessikuvaus on eräänlainen itsereflektio tutkimusartikkelin muodossa, jossa kuitenkin kykenen viemään asian yleiselle tasolle. Osatutkimus kuvastaa niitä realiteetteja, joissa kulttuuri- ja taidealalla toimitaan kuntatalouden puristuksessa. Tämä osatutkimus sai minut myös vakuuttumaan siitä, kuinka tärkeää on edistää suunnittelua ja kehittämistä kulttuuri- ja taidelähtöisesti yhteiskehittämällä.

Osatutkimukset muodostavat selkeän kehityskaaren, jossa näkyy miten ne yksi toisensa jälkeen ovat tuoneet lisää tietoa ja joiden kautta tutkimuksen käsitteellinen työ on kehittynyt. Kehitystä kuvaa myös se, että ensimmäinen osatutkimus oli katsausartikkeli. Tutkimusprosessi on ajoittunut vuosille 2015–2020. Ensimmäinen osatutkimus julkaistiin vuonna 2015 ja viimeinen vuonna 2019.

5 Tutkimuksen keskeiset tulokset ja päätelmät

5.1 Kulttuurisuunnittelu ja kulttuurikartoitus sekä yhteisötaide osallistavina yhteiskehittämisen menetelminä

Käytän osatutkimuksissa kulttuuri-käsitteestä sekä elämäntapa- että esteettisperusteista määritelmää. Porin kaupungin kulttuuritoimi ja Taiteen edistämiskeskus soveltavat valtion kulttuuripoliittisia linjauksia, jotka edustavat esteettisperusteista kulttuuripolitiikkaa. Itä-Porin kulttuurikartoituksessa käytettiin kulttuurin laajaa määritelmää, ja asukkaat määrittelivät alueella vallitsevan kulttuurin elämäntapaperusteisesti (luvut 2.4.1; 3.3). Tämä on hyvä esimerkki siitä, että kun asukkaille annetaan mahdollisuus määritellä kulttuuri, muodostuu listasta erittäin pitkä ja monivivahteinen. Yhteistä asukkaiden määrittelemille toiminnoille kuitenkin oli, että ne olivat paikkalähtöisiä.

Väitöskirjan tapaustutkimuksista saamani ymmärryksen myötä sekä teoriakirjallisuuden pohjalta, olen tullut samaan johtopäätökseen kuin Deborah Stevenson (luku 1.5.2), että kulttuurin paikkalähtöinen ja elämäntapaperusteinen määrittely on hyvä tapa edetä suunnittelu- ja kehittämishankkeissa. Tällöin asukkaat ja muut osalliset vuorovaikutuksessa toimen- tai viranhaltijoiden kanssa keskustelevat kulttuuri-käsitteestä ja siitä, mistä alueen kulttuuriset voimavarat muodostuvat. Määrittelyprosessi valtaistaa asukkaita ja antaa heille äänen omaa asuinalueitaan koskevissa asioissa. Ajattelen samoin kuin Katriina Siivonen (luku 1.5.2), että kulttuuri muodostuu vuorovaikutusverkostossa ihmisten ja heidän ympäristönsä kanssa. Ilman ihmisten välillä tapahtuvaa vuorovaikutusta ei ole yhteisymmärrystä siitä, mitä ovat kulttuurisuunnittelussa keskeisellä sijalla olevat kulttuuriset voimavarat. Kulttuurisuunnittelussa käytettävä Raymond Williamsin laatima kulttuurin elämäntapaperusteinen määrittelytapa (luku 1.5.2) ilmentää Deborah Stevensonin mukaan (luku 1.5.2) kulttuurin dynaamista ja prosessimaista luonnetta. Ehdotan, että Williamsin määritelmää voisi vielä täydentää lisäämällä siihen käsitteet *vuorovaikutus*, *yhteisöt ja paikat*, minkä jälkeen määritelmä olisi tällainen: *Kulttuuri on elämäntapa, joka koostuu aineettomista ja aineellisista kulttuurisista ominaisuuksista tai voimavaroista. Kulttuuriset ominaispiirteet*

syntyvät, kun ihmiset, yhteisöt ja paikat ovat vuorovaikutuksessa keskenään. Kulttuurin elämäntapaperusteisen määrittelyprosessin lähtökohtana on kulttuurin moninaisuus ja tasa-arvo.

Mikäli kulttuurikartoitus toteutetaan myös digitaalisesti, kuten Itä-Porin kulttuurikartoituksessa tehtiin, voi tulla esille kulttuuripiirteitä, jotka eivät ainoastaan ole paikallisia. Ajattelen, että tämä ei kuitenkaan vähennä kulttuurikartoituksen merkitystä paikallisesti. Itse asiassa se voi vain vahvistaa sitä, koska myös alueen ulkopuolella asuvat asukkaat voivat olla mukana määrittelemässä alueen kulttuuria ja kulttuurisia voimavaroja. Mikäli kulttuurikartoituksen toteuttaa digitaalisesti noudattaen avoimen datan periaatteita, voi kohdealueen ulkopuolisten asukkaiden osallistuminen kartoitukseen vahvistaa asuinalueen sidoksia muihin kaupunginosiin.

Paikalla on keskeinen sija kulttuurisuunnittelussa ja -kartoituksessa sekä maiseman- ja kaupunkitutkimuksessa (luku 1.5.6). Paikkaan kietoutuvat myös yhteisö ja yhteisöllinen paikkamäärittely, jotka ovat keskeisiä käsitteitä kulttuurisuunnittelussa ja -kartoituksessa. Paikka on erittäin kompleksinen käsite. Tässä tutkimuksessa olen rajannut sen maiseman- ja humanistisen kaupunkitutkimuksen kenttään, vaikka esitänkin tutkimuksessani joitakin tutkimustuloksia kaupunkisuunnittelun piiristä.

Kaupunkisuunnittelussa kutsutaan alueperustaiseksi osallistamispolitiikaksi sitä, kun tietyssä paikassa asuvat ihmiset määrittelevän suunnitteluhankkeen osallisiksi. Pia Bäcklund kysyykin, että onko mielekästä rajata etukäteen suunnittelun osalliset asuinalueen perusteella (luku 1.5.1). Tämä on keskeinen kysymys myös kulttuurisuunnittelussa ja -kartoituksessa. Miten ratkaista se, että paikka ja paikallisuus ovat keskeisellä sijalla kulttuurisuunnittelussa ja -kartoituksessa, mutta samalla pitäisi pyrkiä välttämään ”paikkaan käpertyminen”? Pitäisikö kulttuurisuunnittelussa ja -kartoituksessa huomioida monipaikkaisuus? (luku 1.9) Näkemykseni on, että monipaikkaisuuden voi huomioida kulttuurisuunnittelussa käyttämällä digitaalista karttakyselyä yhtenä vuorovaikutteisena menetelmänä kulttuurikartoituksessa. Tästä menettelystä nousee kuitenkin kysymys siitä, miten käsitellä digitaalisiin karttakyselyihin sisältyvää ylipaikallisuutta kulttuurisuunnittelussa ja -kartoituksessa?

Paikka on fyysinen ja aineeton verkosto, ”Third – Space – Place”

Erilaiset paikka-tasot voivat vaikuttaa rinnakkain tai limittäin kulttuurisuunnittelussa ja -kartoituksessa. Tästä ei pidä tehdä ylitsepääsemätöntä ongelmaa, koska oikeastaan se rikastuttaa kulttuurisuunnittelun ja -kartoituksen luonnetta. Hyväksymällä moninaiset paikkatasot voidaan tavoittaa asukkaiden näkemys paikallisuudesta niin, että siinä on läsnä sekä paikallinen että ylipaikallinen

ulottuvuus. Tällöin on keskeistä yhteisöllinen määrittelyprosessi. Kehittämissuunnitelmassa voidaan määrittää alue, jota kehitetään, mutta olisi hyvä pysyä avoimena ajatukselle, että aluerajat eivät välttämättä määritä osallisia. Tarkoitin tällä sitä, että prosessiin tulisi saada osallistua, vaikka ei asu kyseisellä alueella. Karttakyselyn yhteisöllinen suunnittelu ja analysointi, kuten tehtiin Nikkilän kulttuurikartoituksessa (luku 2.3), on hyvä tapa toteuttaa suunnittelua, jossa ylhäältä alaspäin ja alhaalta ylöspäin etenevä suunnittelu kohtaavat. Digitaalinen osallistuminen mahdollistaa myös alueella joskus asuneiden ihmisten tai sinne muuttavien osallistumisen kartoitukseen. Esimerkkinä paikassa läsnä olevasta paikallisesta ja yli paikallisesta ulottuvuudesta on osatutkimus I. Satakunnan Museon ystävyyshdistyksen toiminta on paikkasidonnaista; se on tiiviisti kytkeytynyt Poriin. Aktiivijäsenet käyttivät 50 työtuntia kulttuuriperintökohteen kunnostamiseen, joka sijaitsee metsässä Meri-Porissa. Jos ihmisellä on syvä yhteys paikkaan, ei se välttämättä tarkoita sitä, että kyseessä on oma asuinalue.

Näkökulmani paikka-käsitteeseen kulttuurisuunnittelussa on, että paikka on verkosto, jonka muodostavat ihmiset, yhteisöt ja toimijat. Ihmiset luovat paikan omalla toiminnallaan: Paikka on erilaisten luonnon elementtien ja ihmisten luomien kulttuuristen elementtien muodostama elävä, vuorovaikutteinen, toiminnallinen ja jatkuvasti muuttuva kokonaisuus. Ihminen luo paikasta monimerkityksisen mentaalisen ja sosiaalisen rakennelman, joka sisältää tärkeitä symbolisia merkityksiä.

Tutkimuksessani Doreen Massey'n paikkamäärittelmä (luku 1.5.6) on keskeisellä sijalla. Massey ei antanut paikkaa määritellessään digitaaliselle ulottuvuudelle merkittävää roolia. Digitaalisuudella ei myöskään ollut 2000-luvun alussa niin vahvaa roolia kuin mitä sillä on tänä päivänä. Massey puhui ”vuorovaikutuksesta”, ”sosiaalisten suhteiden verkostosta” ja ”sosiaalisten suhteiden muodostelmasta”. Koen, että hän näillä käsitteillä kuvasi kohtaamisia fyysisessä tilassa. Se, miten ymmärrän paikan, on ristiriidassa kulttuurisuunnittelussa ja -kartoituksessa vallitsevan paikkakäsityksen kanssa. Ajattelen, että kehittäminen voi olla paikallista ja se voi tapahtua jollakin tietyllä alueella, mutta hanketta suunniteltaessa tulisi pohtia, miten digitaalinen ulottuvuus voidaan huomioida hankkeessa. Paikka on moniääninen, fyysinen ja paikallinen. Melanie Kay Smith ehdottaa siitä käytettävän käsitettä kolmas tila (*Thirdspace*) (luku 1.5.2). Kun käsitteeseen lisää aineettoman ulottuvuuden, muuntuu se seuraavanlaiseksi: ”Third – Space – Place”. Space-sana kuvastaa aineettomuutta eli digitaalisuutta ja place-sana paikallisuutta ja fyysistä paikkaa, Third Space -käsite kuvastaa moniäänisyyttä.

Kun kulttuurikartoituksessa määritellään paikka yhdessä asukkaiden kanssa tulisi huomioida, että paikkaan voi sisältyä asukkaiden mielessä erilaisia ”tasoja”. Tarkoitin tällä sitä, että joillekin asukkaille, jotka ovat asuneet paikassa kauan, on paikka heille ”kotipaikka” ja näille asukkaille paikan historia tai kulttuuriperintö on

todennäköisesti tärkeä ja heillä on vahva alue- tai paikkaidentiteetti. Kun taas joillekin, joilla ei ole ajallisesti pitkäkestoisia siteitä kyseiseen asuinpaikkaan tai alueeseen, paikka voidaan nähdä, ymmärtää ja kokea esimerkiksi siellä vallitsevien ihmissuhteiden välityksellä. Tällöin ystävät tai yhteisöt ovat ne, jotka kiinnittävät asukkaan paikkaan, mutta yhteisö voi olla samanaikaisesti fyysisesti läsnä asuinalueella ja se voi olla digitaalinen asukasyhteisö. Joillekin taas ei ole yhteenkuuluvuutta muihin asukkaisiin, jolloin lähiympäristö tai -luonto voi muodostua tärkeäksi, ja jonka kautta koetaan kuulumista paikkaan.

Paikka ei ole sulkeutunut, rajattu eikä pysyvä, vaan se on avoin, vuorovaikutteinen ja muuttuva. Paikka ei ole enää pelkästään materiaallinen, vaan se on myös aineeton. Paikat ovat moniäänisiä. Paikka ei muodostu ainoastaan inhimillisen toiminnan kautta, vaan huomioimme siinä myös luonnon ja ympäristön muutokset. Paikan tai paikkaan liittyvän asian kautta, voidaan edistää ihmisten hyvinvointia vahvistamalla kuulumista paikkaan tai yhteisöön, olkoon yhteisö sitten naapurustossa tai globaalilla tasolla, kuten Tony Blackshaw asian ilmaisee (luku 1.5.5).

Edellä esitettyjen erilaisten näkökulmien kautta esitän, että kulttuurikartoituksessa paikan määrittelyn suhteen voi olla vaikeaa olla riittävän avoin erilaisille paikkatulkintoille. Mikäli kulttuurikartoitukseen sisällytetään paikan määrittelyyn digitaalinen työkalu, muuttuu kartoituksen luonne, koska määrittelyprosessi avataan kaikille. Katoaako kulttuurikartoitukselta pohja ylipaikkallisuuden myötä, koska kulttuurikartoituksen perustana on paikkalähtöisyys? Ajattelen, että ylipaikkallisuus kulttuurikartoituksessa voidaan ymmärtää niin, että se on jo olemassa paikassa, jossa kartoitus toteutetaan. Paikasta on olemassa yhtä monta ja erilaista määritelmää, kuin on asukastakin. Digitaalinen työkalu tuo vuorovaikutukselle uudenlaisen ulottuvuuden, ja se lisää kulttuurikartoitusprojektin saavutettavuutta. Jalkautuvan sekä digitaalisen kulttuurikartoituksen avulla voidaan edistää asukkaiden ja viran- tai toimenhaltijoiden yhteistyötä ja ymmärrystä siitä, että avaamalla paikan määrittelyprosessi paikasta tehdään ”meidän kaikkien yhteinen paikka”. Näin annetaan kaikille mahdollisuus osallistua paikan määrittelyyn. Tällä tavalla on mahdollista luoda ”Kolmas tila”, toisin sanoen moniääninen ja keskusteleva kulttuurikartoitusprosessi, joka on luonteeltaan avoin ja muuttuva. Näin syntyy asukkaiden osallisuutta ja omistajuutta kulttuurikartoitusprosessia kohtaan.

Jatkossa toteuttaisin kulttuurikartoituksen digitaalisen osuuden niin, että kyselyyn sisältyisi osio, jossa vastaaja määrittelee asuuko hän kyseisellä asuinalueella, vai jossakin muualla. Tällöin olisi mahdollista saada tietoa siitä, miten alueen ulkopuoliset henkilöt määrittelevät alueen kulttuurin ja kulttuuriset voimavarat. Tämän avulla voisi tutkia, miten kulttuuri kiinnittyy paikkaan ja yhteisöihin, sekä miten alueen ulkopuolella asuvat mieltävät alueen ja sen

kulttuuriset voimavarat. Näkevätkö asuinalueen ulkopuolella asuvat alueella sellaisia voimavaroja, joita alueella asuvat eivät tunnista? Tuoko ylipaikallisuus lisäarvoa määrittelyprosessiin, vai ei? Jos se tuo, niin minkälaista? Tässä on jatkotutkimuksen aihe kulttuurisuunnittelun tutkimuskentälle.

Yhteisöllinen kulttuuristen voimavarojen määrittely ja taiteilijoiden rooli kartoitusprosessissa

Yhteisö-käsitettä on pyritty määrittelemään 1800-luvulta lähtien (luku 1.5.5). Yhteisöt eivät ole hävinneet mihinkään, ne ovat muuttaneet muotoaan. 2000-luvulla on syntynyt niin uusyhteisöllisyyttä, heimottumista, kuin virtuaali- ja verkkoyhteisöjä, ja jopa globaaliyhteisö, jota yhdistää taistelu ilmastonmuutosta vastaan. Kolmannen sektorin yhteisöjen rinnalle on tullut neljäs sektori, jonka toiminnan alustana voi olla sosiaalinen media. Sosiaalisen median yhteisöt toimivat digitaalisesti, jolloin ne ovat ylipaikallisia, vaikka toiminta keskittyisikin jollekin tietylle asuinalueelle.

Yhteisöjen avoimuus tai poissulkevuus vaikuttaa siihen, kuinka osallisia asukkaat ovat yhteiskehittämisprosesseihin. Paul J. Maginn tähdentää (luku 1.5.5), että yhteisöt ovat jatkuvan muutoksen tilassa. Viranhaltijoille yhteisöjen kartoittaminen voi olla haasteellista, koska Maginnin mukaan sen tulisi olla jatkuvaa, ja jos sitä ei tehdä huolella voi viranhaltijoiden toiminnan myötä syntyä ristiriitoja asuinalueelle. Ajattelen, että yhteisö-käsitettä määriteltessä voisi hyödyntää kulttuurin elämäntapaperusteista määrittelytapaa eli määritellä mahdollisimman laajasti yhteisö-käsite. Tunnistamalla olemassa olevat yhteisöt tuetaan samalla ruohonjuuritason toimintaa. Ihmisiä, jotka toimivat yhteisössä tai ovat aktiivisia omassa naapurustossaan, voi yhdistää asiat, joita ei tule edes ajatelleeksi. Miten voidaan toteuttaa yhteisöllinen kulttuuristen voimavarojen määrittelyprosessi niin, että ei tehdä oletuksia siitä, että minkälaisia yhteisöjä alueella vaikuttaa, ja onko asukkaiden ja erilaisten ryhmien välillä yhteisöllisyyttä ja asukkailla osallisuutta yhteisöihin?

Kulttuuristen voimavarojen määrittely ei ole merkittävästi muuttunut kulttuurisuunnittelun alkuvaiheista. Tänä päivänä voimavarojen määrittelyssä on kuitenkin aiempaa vahvemmin noussut esille aineeton kulttuuriperintö. Ei ole suuriakaan eroja siinä, miten kulttuurisuunnittelun keskeiset teoreetikot määrittelevät kulttuuriset voimavarat. Tutkijat käyttävät asioista erilaisia käsitteitä, mutta he viittaavat samoihin asioihin. Olen Colin Mercerin (luku 3.3) kanssa samaa mieltä siitä, että kulttuurisille voimavaroille ja niiden määrittelylle tulisi kehittää ymmärrettävämpi määritelmä, koska kulttuuriset voimavarat käsitteenä saattaa herättää hämmennystä. Kulttuuriset voimavarat eivät ole pysyviä, vaan ne ovat

jatkuvasti muuttuvia. Jokainen alue on erilainen, joten jokaisella alueella kulttuuriset voimavarat ja määrittelyprosessit ovat erilaisia.

Minusta on hämmästyttävää, että taiteilijoilla ei ole aikaisemmin ollut merkittävää roolia kulttuurisuunnittelussa ja -kartoituksessa. Kulttuurilähtöistä kaupunkikehittämistä, kuten luova luokka ja luova kaupunki, on kuitenkin toteutettu jo vuosikymmenien ajan. Ajattelen, että yksi osasy syy on se, että tämäntyyppinen kehittäminen on kuitenkin usein ”päälle liimattua”, eikä sitä toteuteta yhdessä taiteilijoiden, asukkaiden ja yhteisöjen kanssa. Gentrifikaatio tuo mukanaan muun muassa vuokratason nousua, jolloin alueella alun perin vaikuttaneet taiteilijat muuttavat ja siirtävät työtilansa muualle. Päälle liimatulla kehittämisellä tai paikan luomisella (*placemaking*) ei ole aitoa yhteisöllistä pohjaa. Siinä nähdään luovuus ja yhteisöllisyys kapealaisesti. Se ei kumpua ihmisten arjesta ja sen taustalla voi olla rakennuttajia, joiden päätavoitteena on luoda asuinrakentamista, joka tuottaa taloudellista voittoa.

Suomessa on alusta alkaen otettu vahvasti taiteilijoita ja taidetta mukaan kulttuurisuunnitteluun ja -kartoitukseen. Esimerkiksi *Lähiön henki* -hankkeessa toteuttamassani osatutkimuksessa (luku 4.1.3), *Kulttuurikäytävä*-projektissa Sipoossa (luku 2.3), *Kokkeli Kulttuurisuunnittelu ja taiteellinen kehittäminen* -tutkimushankkeessa (2.4.2) ja *Kulttuurisuunnittelu*-hankkeessa Porissa (luku 2.4.3). Lisäksi julkisen taidteen ohjelmia on toteutettu kulttuurisuunnittelun avulla esimerkiksi Mikkelissä ja Sipoossa. Miksi on hyödyllistä ottaa taiteilijoita mukaan kulttuurisuunnitteluun ja -kartoitukseen?

Taiteilijan mukanaolo kulttuurikartoituksessa voi tuoda mukanaan monenlaista hyötyä. Tämä liittyy läheisesti kulttuurikartoituksen luonteeseen. Kulttuurikartoituksella ei pyritä ensisijaisesti mitattavaan ja yleistettävään tietoon, vaikka sen avulla tuotetaan sekä määrällistä että laadullista tietoa. Laadullista tietoa tuotetaan yhdessä asukkaiden ja sidosryhmien kanssa, erilaisin metodein ja eri konteksteissa. Tiedonkeruu tapahtuu muun muassa jalkautumalla asuinalueelle ja ajattelen, että tässä kohtaa voisi korostua taiteilijan rooli hankkeessa. Monet taiteilijat ovat erinomaisia havainnoimaan ympäristöä ja kohtaamaan ihmisiä uteliain ja avoimin mielin.

Kulttuurikartoituksessa yhteistuotetaan tietoa ja paikallisia kulttuurisia voimavaroja määritellään yhteisöllisesti. Yhteiskehittämistilanteet ovat ainutlaatuisia, eivätkä ne koskaan toistu samanlaisina. Miten voidaan kerätä ja välittää tietoa sellaisista asioista, jotka ovat jatkuvan muutoksen alaisia? Kulttuurikartoituksella kerättyä dataa ei esitetä luettelomaisena selvityksenä tai tilastona. Data voi muun muassa sisältää sellaista tietoa, joka taiteilijan avulla muodostuu julkiseksi taideteokseksi tai toiminnalliseksi taideteokseksi kuten osatutkimuksessa III. Grant H. Kesteriä mukailen (luku 1.6.4) prosessipohjainen lähestymistapa yhteisötaiteessa voi kulttuurikartoitukseen yhdistettynä tarkoittaa esimerkiksi, että taideteos muodostuu kulttuurikartoituksen aikana toteutetusta vuorovaikutuksellisesta proses-

sista. Miwon Kwonin mukaan (luku 1.6.4) paikallisten taiteilijoiden on helpompi luoda yhteys asukkaisiin. Toisaalta olen myös sitä mieltä, että yhteisön ulkopuolelta tuleva taiteilija voi tuoda mukanaan uudenlaisia ajatuksia ja otetta, kuten esimerkiksi Marjo Heinon taiteellinen toiminta osoitti *Kokkeli*-hankkeessa (luku 2.4.2).

Osatutkimuksessa III toteutettiin työpajasarja, jossa T.E.H.D.A.S. ry:n taiteilijat ideoivat yhdessä asukkaiden kanssa Porin lyhytaaltoaseman veistopuiston alueelle ikäihmisten tarpeisiin soveltuvan puistonpenkin. Taiteilija Toni Lehtola toteutti luonnoksen asukkaiden esittämien toiveiden ja ehdotusten pohjalta.

Luonnos 1.–3. Pori-penkki, Toni Lehtola, T.E.H.D.A.S. ry

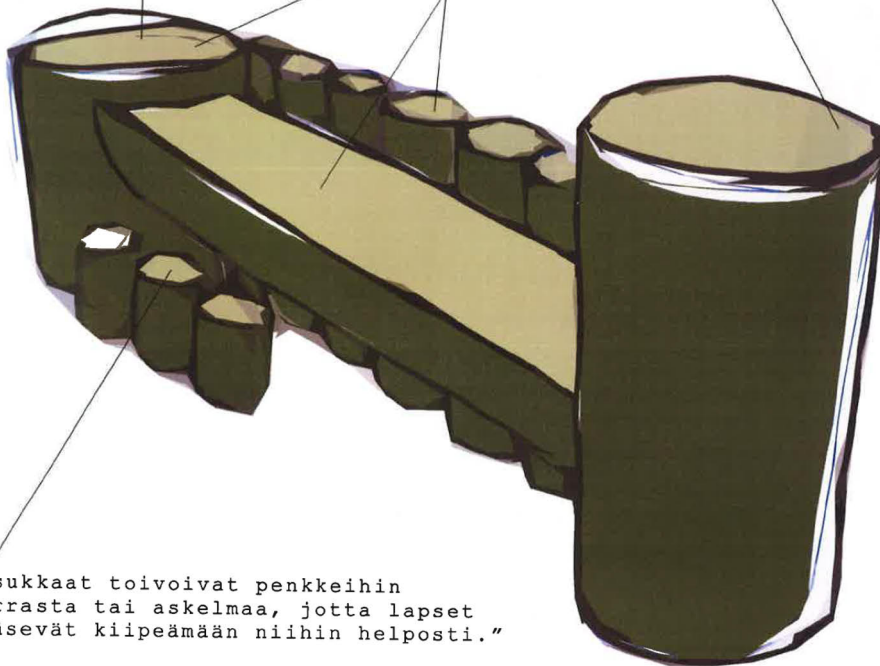
- Puiden halkaistut pinnat toimivat maalaus pohjina asukkaille. (sivu2)
- Pystyssä olevilla puurakenteilla penkkejä voi liittää visuaalisesti toisiinsa muodostamaan yhden yhtenäisen penkkimuodostelman. (sivu2)
- Osasta pystyputista voi tehdä veistoksia (Tehdas). (sivu3)

"Orgaaninen materiaali ja muoto on saanut eniten kannatusta
Esimerkiksi halkaistu puunrunko, johon liitettäisiin
selkänöjä ja käsinojat."

"Penkeissä voisi olla tasoja,
joihin voisi laittaa eväät."

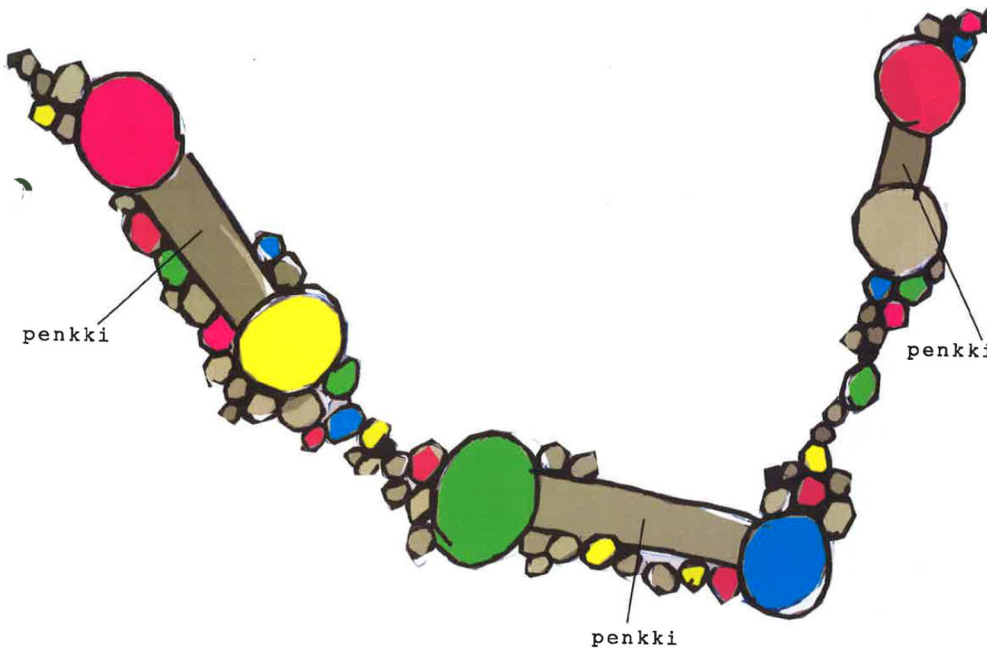
"Voi myös tehdä penkkejä
joihin voi nojautua."
Penkin pääty on korotett

"Asukkaat toivoivat penkkeihin
porrasta tai askelmaa, jotta lapset
pääsevät kiipeämään niihin helposti."

Havainnekuva usean penkin muodostelmasta
ylhäältä katsottuna

Pystypuiden päihin tulee maalauksia,
tai ne voivat olla jokainen
eri (kirkailla)väreillä maalattu

Valokuva tehtaan
veistospuistosta
radioasemalta

Penkki, johon yhdistetty veistos.

Kuva 1. ”Pori-penkit” veistospuistossa Porin lyhytaaltoasemalla.

Kun kulttuuri ja taide nähdään instrumentaalisesti ajatellaan, että niiden tuottama hyöty yhteiskunnalle tulee ilmaista mitattavassa muodossa ja rahassa. Taiteilijoiden osallistuminen kulttuurikartoitukseen lisää sellaisen tiedon määrää, jota ei ole mahdollista mitata ja analysoida määrällisin tutkimusmenetelmin. Ajattelen taiteen osuudesta kulttuurikartoituksessa, että sillä on itseisarvo, mutta se voi myös toimia vuorovaikutusta edistävänä välineenä kulttuurikartoituksen rinnalla. Sen avulla on mahdollista kerätä tietoa ja tehdä kerättyä tietoa näkyväksi.

Kulttuurin elämäntapaperusteinen määrittely kulttuurisuunnitteluhankkeessa voi tuoda mukanaan tuloksia, joita ei ole mahdollista ilmaista määrällisin menetelmin. Esimerkiksi kulttuurikartoituksen aikana ilmenee, että asukkaat toivovat taloyhtiön pihaan valaisimia, koska pihamaa on iltaisin pimeä ja asukkaita pelottaa mennä iltaisin ulos. Kulttuurisuunnitelmaan sisällytetään valotaideteoksen toteutus pihamaalle paikallisen taiteilijan johdolla. Valotaideteoksen toteutuksen myötä aikaisemmin pelkoa tunteneet asukkaat uskaltavat mennä iltaisin ulos, jolloin he samalla tapaavat muita talon asukkaita pihalla ihailmassa taloyhtiön valotaideteosta. Tilastollisesti voidaan ilmaista kuinka monta työtuntia ja kuinka paljon rahaa

on käytetty teoksen toteutukseen, mutta miten ilmaistaan numeroin ja rahassa se, että asukkailla on turvallisempi olo, asukkaat uskaltavat mennä ulos, asukkaat tutustuvat toisiinsa ja alkavat juttelemaan naapureiden sekä muiden alueella vierailevien kanssa. Asukkaiden tuntema ylpeys ja alueidentiteetti omaa asuinaluettaan kohtaan voi myös kasvaa, kun heidän asuinalueensa saa positiivista huomiota. Kulttuuri-suunnitteluprosessin tulosten ilmaiseminen mitattavassa muodossa, ja mahdollisesti myös taloudellisen hyödyn kautta, edellyttää hallinnolta uudenlaista ajattelua, johon kunnallishallinnon voi olla vaikeaa taipua. Miten vaihtoehtoisilla ilmaisumenetelmillä tuotettu pehmeä tieto dokumentoidaan, analysoidaan ja esitetään niin, että kerättyä tietoa kyetään hyödyntämään kaupunkikehittämisessä?

Kulttuurikartoituksesta tehty tietokooste voi esimerkiksi sisältää erilaisia kartoja, valokuvia ja piirroksia, joiden toteuttamiseen asukkaat ovat osallistuneet. Nancy Duxbury, W.F. Garrett-Petts ja David MacLennan määrittelevät kulttuurikartoituksen vaihtoehtoiseksi diskurssiksi, hybridiksi sekä visuaaliseksi ja verbaaliseksi tutkimusmuodoksi (luku 1.5.3). Kartoitus- ja suunnitteluprosesseissa voisi olla hyödyllistä käyttää humanistien ja taiteilijoiden osaamista kokemuksellisen tiedon keruussa, analyysissa ja tiedon koostamisessa. Lisäksi tiimin jäsenenä voisi olla IT-alan ammattilainen, joka kääntäisi ja koodaisi laadullisen tiedon ”suunnittelun kielelle” digitaaliseen muotoon. Raquel Freitas nostaa esille tutkimuksessaan saman problematiikan korostaen kulttuurikartoituksen tuloksien standardisoinnista (luku 1.5.3).

Tutkimuskontekstissa kulttuurinen voimavara -käsitettä vieroksutaan, koska siihen liitetään poliittisia tarkoituksia ja taloudellisia intressejä. Näkemykseni on, että kuntatasolla palveluiden strategisessa suunnittelussa kulttuuristen voimavarojen määrittely voi paikallisten asukkaiden kannalta olla merkittävää, ja tällöin käsitteeseen voidaan liittää muitakin kuin poliittisia ja taloudellisia arvoja.

Kokemukseni *Lähion henki* -hankkeesta puoltaa taiteilijoiden osallistumista kulttuurikartoitukseen sekä tutkijan ja taiteilijan (taiteilija-tutkijan) välistä yhteistoimintaa. Asukkaat ottivat taiteilijat hyvin vastaan ja olivat erittäin kiinnostuneita tekemään heidän kanssaan yhteistyötä. Taiteilijat loivat toiminnallaan asuinalueelle neljännen sektorin ulottuvuuden, joka Tiina Rättilän ja Jarmo Rinteen mukaan (luku 1.5.1) on ihmisille tänä päivänä mielekäs tapa toimia. Tehtaalaisten toiminta on järjestöpohjaista, mutta siinä on neljännen sektorin toiminnan piirteitä. Pasi Mäenpää, Maija Faehnle ja Harry Schulman (luku 1.5.1) nostavat neljännen sektorin toiminnassa keskiöön asioita, joita on läsnä Tehtaan toiminnassa. Taiteilijajärjestön toiminta on omaehtoista, itseorganisoituvaa, verkostomaista ja yhteisöllistä.

Mikäli kulttuurisuunnittelua ja -kartoitusta halutaan tulevaisuudessa toteuttaa yhä enemmän yhdessä taiteilijoiden kanssa herää kysymys siitä, miten taiteelliset menetelmät ja taiteellinen ilmaisu sijoittuvat kaupunkisuunnittelun ja -kehittämisen, mutta myös kulttuuripolitiikan kenttään? Käsittelin osatutkimuksessa IV julkista

taidetta, ja otin esille sen, miten kaupunkisuunnittelussa aluesuunnittelun ja julkisen taiteen toteuttaminen erillään asemakaavasuunnittelusta ylläpitää työkuulttuuria, jossa kuvataiteilijoiden osaamista ei osata hyödyntää. Maankäyttö- ja rakennuslain kriteereitä olisi mahdollista soveltaa rekrytoinnissa, mikäli suunnittelutiimiin halutaisiin mukaan kuvataiteilija. Koetaanko taiteilijoiden mukaan ottaminen haasteelliseksi? Edellyttääkö se käsitteellisten ja hallinnollisten rajojen uudelleen määrittelyä? François Matarassoa (luku 1.6.4) mukaillen taiteilijoiden mukaan ottaminen kulttuuri- ja taidelähtöiseen kaupunkikehittämiseen muistuttaa prosessia, jossa yhteisötaide on otettu osaksi taiteen kenttää. Kulttuuripoliittinen keskustelu taiteilijan ammatin laajentumisesta sisältää samoja piirteitä kuin, mitä on käyty vuosien varrella yhteisötaiteesta, kun se on tullut osaksi taiteen kenttää ja taidepolitiikkaa.

Jokaisella alueella on erityisiä ja ainutlaatuisia voimavaroja, joita voidaan yhteisön omalla toiminnalla vahvistaa. Jane Willsin mukaan (luku 1.5.5) viranhaltijoiden tulee kehittämistyössä keskittyä asuinalueen olemassa olevan toiminnan tukemiseen. Willsin näkemys tukee ajatusta kehittämistyöstä, joka tukeutuu kulttuurisiin voimavaroihin. Keskeistä tässä prosessissa on se, että asukkaat ovat osallisia prosessin eri vaiheissa. Voimavarojen tunnistamisen jälkeen tarvitaan konsepti- ja strategiatyötä sekä käytännön toteutusta. Tämän myötä syntyy juuri sille alueelle ainutlaatuista lumovoimaa, jolla edistetään paikallisten asukkaiden hyvinvointia muun muassa osallisuuden välityksellä, ja samalla saadaan houkutelua uusia asukkaita, toimijoita ja matkailijoita alueelle. Voimavarojen hyödyntäminen osana kunnan tarjoamia palveluita muodostaa toimintaa, joka rakentuu kestäväälle pohjalle, koska siinä tunnistetaan ja tuetaan paikallisia vahvuuksia. Tällaisella toiminnalla voi olla myös työllistäviä vaikutuksia, ja se tukee alueella olemassa olevia palveluita.

5.2 Kumppanuussuhteeseen perustuva kulttuuriperintö

Kulttuuriperintötyössä on viime vuosina, kuten kulttuurikartoituksessakin, noussut vahvasti esille aineeton kulttuuriperintö. Tutkimukseni ei varsinaisesti pureudu muistiorganisaatioihin ja aineettomaan kulttuuriperintöön liittyvään problematiikkaan, vaan se keskittyy enemmän aineelliseen kulttuuriperintöön. Näihin molempiin kulttuuriperinnön aspekteihin liittyy kuitenkin auktorisoidun kulttuuriperintödiskurssin parissa käytävä keskustelu. Tutkimukseni liittyy keskusteluun, jota käydään kulttuuriperinnön määrittelystä, valinnasta, omistuksesta, käytöstä, muuttumisesta ja vallankäytöstä (luku 1.6.2).

Kriittisen kulttuuriperinnön tutkimuksessa havainnollistetaan, miten kulttuuriperinnön käsitettä käytetään kulttuuriperinnön määrittelyssä. Kulttuuriperinnön ja

museologian tutkija Laurajane Smith on ehdottanut, että kulttuuriperintö-sanana voidaan käyttää käsitettä ”kulttuurinen toiminta” (*cultural practice*) (luku 1.6.2). Ymmärrän tämän niin, että kulttuuriperintö on nykyajassa tapahtuvaa vuorovaikutteista muistelemista, jossa liikutaan ajassa ja ollaan läsnä paikassa. Tämä määritelmä muistuttaa laatimaani paikka -määritelmää (luku 1.5.6):

Paikka on erilaisten luonnon elementtien ja ihmisten luomien kulttuuristen elementtien muodostama elävä, vuorovaikutteinen, toiminnallinen ja jatkuvasti muuttuva kokonaisuus. Ihminen luo paikasta monimerkityksisen mentaalisen ja sosiaalisen rakennelman, joka sisältää tärkeitä symbolisia merkityksiä.

Jos korvaa paikka-sanana kulttuuriperinnöllä, ollaan hyvin lähellä aineettoman ja aineellisen kulttuuriperinnön määritelmää (luku 1.9):

~~Paikka~~ *Kulttuuriperintö* – kulttuurimaisema on erilaisten luonnon elementtien ja ihmisten luomien kulttuuristen elementtien muodostama elävä, vuorovaikutteinen, toiminnallinen ja jatkuvasti muuttuva kokonaisuus. Ihminen luo ~~paikasta~~ *kulttuuriperinnöstä* – *kulttuurimaisemasta* monimerkityksisen mentaalisen ja sosiaalisen rakennelman, joka sisältää tärkeitä symbolisia merkityksiä.

Kun Doreen Massey'n paikkamääritelmän (luku 1.5.5) loppuun lisää lauseen aineettomasta ulottuvuudesta ja korvaa paikka-sanana kulttuuriperinnöllä saadaan seuraavanlainen määritelmä:

” (...) ~~paikan~~ *kulttuuriperinnön* erityisyys, sen identiteetti, muodostuu aina tiettyjen sosiaalisten vuorovaikutusten samanaikaisesta rinnakkain asettumisesta sekä tämän kaiken tuottamista vaikutuksista. Todella huomionarvoista tässä on se, että osa sosiaalisista vuorovaikutussuhteista ulottuu laajemmalle kuin sille alueelle, jota kaikissa erilaisissa konteksteissa kutsutaan *kulttuuriperinnöksi* ~~paikaksi~~. Toiseksi kulttuuriperintöjen ~~paikkojen~~ identiteetit ovat pakostakin lukkoon lyömättömiä.” (Massey 2008, 144–145.) ~~Paikalla~~ *Kulttuuriperinnöllä* on myös aineeton ulottuvuus.

Haluan tämän sanaleikin avulla havainnollistaa, miten toisiinsa kytkeytyneitä nämä eri asiat ja käsitteet ovat. Jos muutetaan yhtä käsitettä, on tästä väistämättä seurauksena lähikäsitteiden määritelmien muuttuminen. Tätä käsitteiden toisiinsa

kytkeytynyttä kokonaisuutta kuvaan havainnekuvassa väitöskirjan johdannossa (luku 1.3, kuvio 2.).

Auktorisoidulle kulttuuriperintödiskurssille kulttuuriperinnön prosessimaisuus ja ajassa muuttuminen on haasteellista. Kyseessä on erittäin monisyinen kysymys, joka liittyy muun muassa Maailmanperintösopimukseen eli yleissopimukseen maailman kulttuuri- ja luonnonperinnön suojelemisesta, joka kohdentuu aineellisiin ja aineettomiin kulttuuriperintökohteisiin (luku 1.9), joissa olevat kulttuuriperinnön määritelmät ovat muistiorganisaatioiden toiminnan perustana.

Kulttuuriperintötyö, joka on tutkimukseni kohteena, keskittyy irtaimen aineelliseen kulttuuriperintöön. Siinä on kuitenkin myös aineettoman kulttuuriperinnön ja yhteisölähtöisen kulttuuriperintötoiminnan piirteitä, jolloin se on lähinnä Faron sopimuksen mukaista kulttuuriperinnön määritelmää. Faron sopimukseen sisältyy asukkaiden osallisuuden kasvattaminen kulttuuriperintöön, ja kumppanuuden vahvistaminen kulttuuriperinnön hoito- ja suojelutyössä (luku 1.9). Faron sopimukseen sisältyy myös ajatus kulttuuriperinnöstä kulttuurisena voimavarana.

Satakunnan Museon kulttuuriperintötyön yhteiskehittäminen lähti liikkeelle museon tarpeesta, koska aloitteen yhteiskehittämisestä teki museonjohtaja. Yhteistyö käynnistyi koska, museolla ei ollut tarpeeksi työvoimaa kulttuuriperintökohteen siivoamiseen ja avoinnapitoo. Ystävähdistys puolestaan halusi lisätä tukitoimiaan ja toivoi lisää uudenlaisia tehtäviä jäsenille, joten museon ja yhdistyksen tarpeet kohtasivat. Kulttuuriperintö toimi tässä tapauksessa innoituksena kulttuuriperintötyön yhteiskehittämiselle. Yhteiskehittämistä toteutettiin alusta alkaen yhteistyössä museon ja ystävähdistyksen kanssa. Vapaaehtoistyöhön osallistuvat jäsenet halusivat vaalia ja ylläpitää kotiseudun kulttuuriperintöä ja yhteistyö museon kanssa koettiin merkittäväksi toiminnaksi (luku 4.1.1). Tämä vastaa kulttuuriin osallistamisen korkeinta tasoa eli osallisuutta kulttuuripolitiikan näkökulmasta katsottuna. Tällöin osallinen osallistuu Jutta Virolaisen mukaan ”kulttuuri-toimintojen yhteisölähtöiseen kehittämiseen ja niistä päättämiseen” (luku 1.5.1). Palveluiden käyttäjä muuttuu ”toimijaksi”. Arnsteinin asteikolla tämä vastaa kulttuuriperinnön tutkijoiden Petronela Spiridonin ja Ion Sandun mukaan seitsemättä eli korkeinta toiminnallista tasoa (*functional participation*) (luku 1.5.1), mikä tarkoittaa sitä, että yhteisön jäsenet ovat olennainen osa yhteistyössä tehtävää suojelutyötä. Tällöin kulttuuriperintötoiminnassa mukana olevat asukkaat osallistuvat muun muassa keskusteluun, jota käydään kulttuuriperinnön suojelutyön toimintaperiaatteista.

Kulttuuriperintötyön yhteiskehittämisen käynnistäjänä toimi museo, jolloin toiminta oli ylhäältä alaspäin etenevää. Toiminta vastasi kuitenkin korkeinta osallisuuden tasoa eli toimintaosallisuutta, koska jäsenistö toteutti kunnostusta ja ylläpitoa omassa elinympäristössään talkoovoimin (luku 1.5.1). Museo tuki

toimintaosallisuutta osoittamalla siihen taloudellista tukea ja asiantuntijan, joka antoi oman työpanoksensa, ja samalla museo edisti toiminnallaan jaettua asiantuntijuutta. Tässä kulttuuriperintötoiminnassa yhteiskehittäminen olisi toteutunut oppikirjan mukaisesti, jos ystävähdistys olisi ollut mukana valitsemassa heille osoitettua kulttuuriperintökohdetta tai kulttuuriympäristöä. Projekti synnytti myös uutta toimintaa, joka edisti yhteiskehittämistä, koska toiminnan välityksellä ystävähdistyksen jäsenet tutustuivat paikalliseen asukasyhteisöön. Yhteiskehittämisen myötä syntyi edellytykset jaetulle kulttuuriperinnölle ja sen välittämislle.

Satakunnan Museon toteuttama kulttuuriperintötyö vapaaehtoisten kanssa kohdentuu Faron-sopimukseen yhteisöjen kanssa yhdessä tehtävän kulttuuriperintö- ulottuvuuden myötä. Ajattelen, että museoiden toteuttamaa kulttuuriperintötyötä tulee toteuttaa yhdessä kansalaisten kanssa, mutta aineellisen kulttuuriperinnön hoitotyö ”itseohjautuvana toimintana” voi olla haasteellista sekä kulttuuriperintö- organisaatioille että vapaaehtoisille, jotka sitä toteuttavat. Toisaalta voi olla myös niin, että joillekin henkilöille itseohjautuva toiminta sopii, eivätkä he halua osallistua toimintaan, jossa on vahva ohjaus. Voi myös herätä kysymys siitä, ovatko vapaaehtoiset museolle ”pelkästään resurssi” kulttuuriperinnön ylläpidossa ja -hoitotyössä, vai saavatko he olla aidosti mukana kulttuuriperintökohteen hoidon- ja suojelun määrittelyprosessissa? Ratkaisuna voi esimerkiksi olla, kuten Petronela Spiridon ja Ion Sandu nostavat esille osallistavan suojelun piirissä (luku 1.5.1), että museot tarjoavat erilaisia vapaaehtoistoiminnan toimintamalleja, jotta vapaaehtoisilla on mahdollisuus valita minkälaiseen kulttuuriperinnön hoito- ja suojelutyöhön he haluavat osallistua. Näitä erilaisia toimintamalleja voisi kehittää yhdessä vapaaehtoisten kanssa. Samalla edistettäisiin asukkaiden osallisuutta ja hyvinvointia. Tällöin yhteisöt voisivat osallistua keskusteluun, jota käydään kulttuuriperinnön suojelutyön toimintaperiaatteista, joka on Spiridonin ja Sandun mukaan korkein taso, jossa yhteisöjen jäsenet ovat olennainen osa yhteistyössä tehtävää suojelutyötä.

Jutta Virolainen jakaa kulttuuritoimintaan osallistumisen neljään tasoon. Korkeammalla tasolla on asukkaan osallisuus palveluiden yhteissuunnitteluun tai -kehittämiseen (luku 1.5.1). Käsittelin tätä aihetta osatutkimuksissa II ja III. Näkemykseni on, että vapaaehtoistoiminnan voi sijoittaa neljännelle eli korkeammalle tasolle, vaikka vapaaehtoistoimintaan osallistuva ei välttämättä saa osallistua vapaaehtoistoiminnan suunnitteluun ja kehittämiseen. Kulttuuriperintö- hallinto voi toteuttaa vapaaehtoistoimintaa niin, että siihen osallistuva toteuttaa hallinnon valmiiksi suunnittelemlia sisältöjä ja toimintaa. Kulttuuriperintöhallinnon vapaaehtoistoiminnassa osallisuuteen sisältyy vaatimus sitoutumisesta. Ihmiset voivat sitoutua eri kestoiseen osallistumiseen, kyseessä voi esimerkiksi olla tapahtumakohtaista tai pitkäjänteistä osallistumista. Usein osallistuminen perustuu

sopimuksellisuuteen. Museot voivat velvoittaa vapaaehtoistoimintaan mukaan tulevan henkilön allekirjoittamaan sopimuksen, ennen kuin hän voi osallistua toimintaan. Sopimus voi sisältää tarkan kuvauksen siitä, mihin toiminnassa sitoudutaan. Tällöin osallisuus edistää museon toteuttamaa kulttuuriperintötoimintaa, ja mahdollisesti myös kulttuuriympäristön hoito- ja suojelutyötä. Vapaaehtoistoiminta on omaehtoista osallistumista, ja siihen sitoutumiselle voi olla ihmisillä erilaisia motiiveja. Yleensä kulttuuriperintötoiminnassa ne ovat kulttuurisia ja sosiaalisia. Museoiden vapaaehtoistoiminta perustuu aina vapaaehtoisuuteen, eikä siitä makseta palkkaa tai palkkiota.

Tutkimukseni pohjalta ajattelen, että kulttuuriperinnön ylläpitoon ja hoitoon kytkeytyvät kulttuuriset oikeudet liittyvät läheisesti museopalveluiden tuottamiseen ja jalkautuviin museopalveluihin. Kulttuurikartoituksessa ilmeni, että Sampolan lähiössä asuvat ikäihmiset toivovat palveluja asuinalueelleen. Lisäksi heidän toivomuksenaan oli, että palveluiden sisällöt liittyisivät asuinalueeseen ja niiden tuottamiseen käytettäisiin alueella olevia kulttuurisia voimavaroja. Kun suoritin vertailua asukkaiden toiveiden ja museonjohtajien näkemysten välillä, tuli esille, että niiden välillä vallitsi eroja. Museonjohtajien mielestä asukkaita palvellaan parhaiten museoissa, eikä museoilla ole resursseja toteuttaa palveluita lähiöissä.

Haasteena on museoiden niukat resurssit ja työntekijöiden kuormittaminen uusilla työtehtävillä. Palveluiden yhteiskehittäminen Porissa voisi tapahtua kulttuuripalveluiden ja sosiaali- ja terveyspalveluiden monialaisen työryhmän avulla, johon kuuluu kulttuuri-instituutioiden edustajia, edustajia ikäihmisten palveluista, vapaaehtoisia sekä seurakunnan ja kolmannen sektorin edustajia. Ryhmään voisi toimen- ja viranhaltijoiden ohella ottaa mukaan asukas- ja taiteilijayhdistysten jäseniä sekä Turun yliopiston Kulttuurituotannon ja maiseman tutkimuksen koulutusohjelman edustaja, jotta toimintaan tulisi tutkimuksellinen ulottuvuus. Tällä tavalla yhteiskehittäminen tapahtuisi monialaisesti, jolloin se olisi poikkihallinnollista ja sektorien yli menevää toimintaa.

Käytännössä yhteisöjen kanssa toteutettava osallistava suojelu käynnistetään usein hanke pohjaisesti, jolloin kulttuuriperintöhallinto toimii aloitteen tekijänä. Hanke pohjainen toiminta ei kuitenkaan ole pitkäjänteistä, jota Paul Selmanin mukaan tarvitaan dialogin rakentamiseen (luku 1.5.1). *Avara Museo* -hankkeen, jossa Satakunnan Museo ja Porin taidemuseo olivat mukana, merkittävä tulos oli, että siinä toteutettu osallistava kulttuuriperintötyö ei loppunut hankkeen päättyessä, vaan se sisällytettiin osaksi Satakunnan Museon organisaatiota ottamalla ystävähdistys mukaan museon toimintaan. Tämän voi tulkita niin, että Satakunnan Museo omaksui hallintomallin, jonka yhtenä osatekijänä on jaettu päätöksenteko.

Museoalalla saamani työkokemuksen pohjalta voin todeta, että hyvin usein pienissä museoissa yhteistyö yhteisöjen kanssa on yhden tai kahden toimen- tai viranhaltijan harteilla, jolloin toiminta on riippuvaista toimen- tai viranhaltijan

kyvyistä ja resursseista käynnistää dialogia sekä ylläpitää sitä. Näkemykseni mukaan henkilökunnan tulisi saada yhteiskehittää organisaation strategia ja visio, ja sitä kautta osallistavan kulttuuriperintötyön voisi saattaa osaksi operatiivista toimintaa. Tällöin se ei olisi ainoastaan hanke pohjaista toimintaa, eikä se olisi joidenkin organisaatiossa työskentelevien vastuulla, vaan osallistava kulttuuriperintötyö läpäisisi koko organisaation ja sitä toteuttaisivat kaikki organisaatiossa työskentelevät yhteistyössä oman toimenkuvansa välityksellä. Näin kumppanuuteen perustuvaa jalkautuvaa kulttuuriperintötyötä maakunta- ja paikallistasolla toteuttavat asiantuntijat saisivat työhönsä tukea muilta organisaatiossa työskenteleviltä, jolloin toiminta olisi osallistavan kulttuuriperintötyön suhteen kokonaisvaltaista.

5.3 Asukkaiden osallisuus ylhäältä alaspäin etenevässä yhteiskehittämissuhteissa

Asukkaiden osallisuus yhteiskehittämisessä on osoitettavissa kulttuurin elämäntapaperusteisen määrittelytavan soveltamisen kautta. Paikallistasolla tapahtuva kulttuurin määrittely ja kulttuurin elämäntapaperusteisen määrittelyn käyttäminen kulttuurisuunnittelussa edistää yhteiskehittämiseen osallistuvien henkilöiden osallisuutta kulttuuri-käsitteen ja kulttuuristen voimavarojen määrittelyprosessiin. Kun asukkaat ja yhteisöt saavat määrittellä kulttuurin ja kulttuuriset voimavarat kasvaa heidän osallisuutensa, koska viranhaltijat eivät ole etukäteen määritelleet kehittämissuhteissa käytettäviä käsitteitä. Kulttuurikartoituksessa sovelletut tiedonkeruun menetelmät lisäävät asukkaiden osallisuutta, koska useiden eri metodien soveltaminen eri konteksteissa edistää tiedonkeruun saavutettavuutta. Kulttuurikartoituksessa kulttuuriset voimavarat kartoitetaan avoimen keskustelun avulla, joka edistää asukkaiden suunnittelu- ja päätösosallisuutta. Kulttuurikartoituksen avulla yhteistuotettu tieto edistää asukkaiden osallisuutta yhteiskehittämissuhteisiin, ja sitä myötä myös prosessin tuloksiin. Kehittämissuhteet käynnistyvät ylhäältä alaspäin etenevänä toimintana, mutta kehittäminen tapahtuu kuitenkin asukkaiden ja yhteisöiden ehdoilla, jolloin heidän osallisuutensa omaan asuinalueeseen ja sen kehittämiseen kasvaa. Kulttuurikartoitusprosessi voi myös edistää asukkaiden toimintaosallisuutta.

Taiteilijan mukanaolo kulttuurikartoituksessa kasvattaa asukkaiden osallisuutta yhteiskehittämissuhteisiin, koska taiteen avulla on mahdollista yhteistuottaa tietoa. Asukkaiden osallisuus kehittämiseen on myös osoitettavissa silloin, kun yhteisötaiteilija osallistaa asukkaita yhteisötaiteen prosessiin ja delegoi heille valtaa, joka lisää asukkaiden sitoutumista kehittämiseen.

Yhteisötaiteen välityksellä syntyvä osallisuus on todentavissa esimerkiksi fyysisen taideteoksen tai prosessimaisen yhteisötaiteen projektin välityksellä. Asukkaiden toimintaosallisuus sisältää asuin ympäristön lisäksi asukkaan kulttuu-

risen ja sosiaalisen eli toiminnallisen ympäristön, jota on mahdollisuus kartoittaa, tulkita ja tehdä näkyväksi kulttuurikartoituksen, yhteisötaiteen ja kulttuuristen voimavarojen, kuten kulttuuriperinnön avulla.

Jos asukas- tai yhteiskehittämistilaisuudet järjestetään yhteistyössä alueella toimivien järjestöjen kanssa madaltuu osallistumisen kynnyks. Asuinalueilla järjestettävät tapahtumat edustavat matalan kynnyksen tilaisuuksia, koska ne ovat lähellä eikä asukkaiden tarvitse käyttää rahaa niihin osallistumiseen. Kun tilaisuudet ovat asukkaille tutuissa paikoissa, on osallistumisen kynnyks matala. Kasvokkain tapahtuva vuorovaikutus lisää asukkaiden tieto-, suunnittelu- ja päätösosallisuutta. Samalla asukkaat sekä eri toimialojen toimen- tai viranhaltijat tapaavat toisiaan, mikä mahdollistaa synergiaa ja monialaisuutta.

Kehittämisessä edistetään aidosti asukkaiden tasa-arvoista osallistumista ja osallisuutta kehittämiseen, kun osallistuminen tehdään mahdollisimman saavutettavaksi. Tällöin esimerkiksi digitaalisten alustojen sisällöt ovat saavutettavia, ja niistä on olemassa eri kieliversiota, myös selkokieliversio. Toimen- tai viranhaltijoiden jalkautuminen asuinalueelle tapahtuu sekä päivä- että ilta-aikaan. Tilaisuudet järjestetään tiloissa, joissa asukkaat luonnostaan käyvät ja kokoontuvat. Mikäli tilaisuuksissa on tarjolla käänösapua ja lapset otetaan mukaan kehittämiseen, edistetään kehittämisen moniäänisyyttä. Mahdollisuuksien mukaan tilaisuuksiin voisi myös osallistua sosiaalialan ammattilaisia, jotka tarvittaessa toimivat asukkaiden sekä toimen- tai viranhaltijoiden tukena.

Digitaalisen työkalun hyödyntäminen kulttuurikartoituksessa lisää kulttuurikartoitusprojektin saavutettavuutta ja asukkaiden osallisuutta. Digitaalisuus edistää asukkaiden osallisuutta, koska kulttuurikartoitukseen voivat tällöin osallistua asukkaat, joilla ei ole mahdollisuutta ottaa osaa asuinalueella järjestettäviin tilaisuuksiin. Mikäli asuinalueen yhteisöt ovat avoimia, on avoimuudella positiivinen vaikutus yhteiskehittämisprosessiin ja asukkaiden osallisuuteen.

Kulttuurisuunnittelu ja -kartoitus sekä yhteisötaide osallisuuden portaita

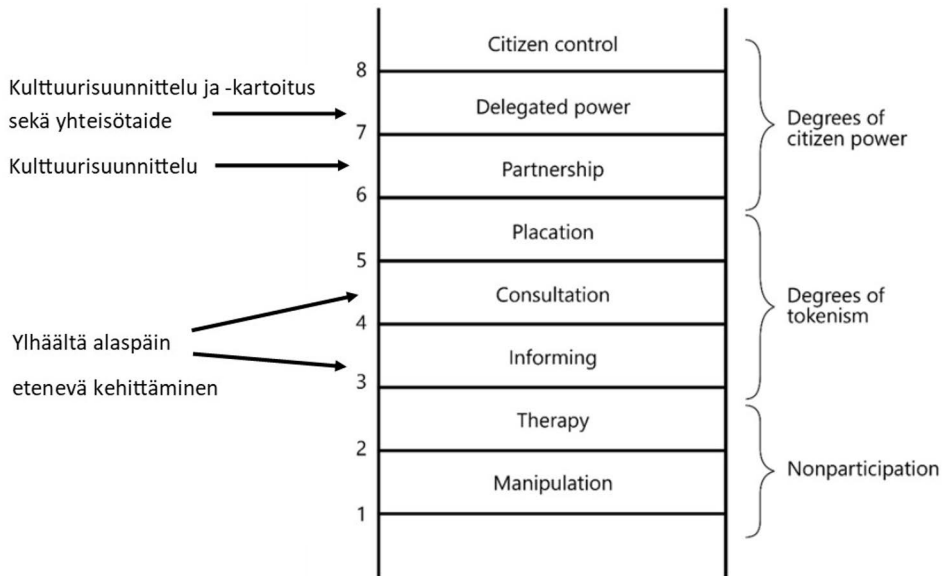
Kun viranhaltija toteuttaa suunnittelua ja kehittämistyötä ylhäältä alaspäin etenevänä toimintana on asukas suunnittelun kohde. Ylhäältä alaspäin etenevä suunnittelu vastaa Arnsteinin osallisuuden portaita tieto-osallisuutta. Tällä osallisuuden tasolla viranhaltija voi osallistaa asukasta suunnitteluun, mutta osallistaminen tapahtuu viranhaltijan ehdoilla ja joskus se voi myös tapahtua etukäteen asetettujen tavoitteiden mukaisesti. Viranhaltija tiedottaa kaavoituksesta ja kehittämisestä, kuulee asukkaita ja laatii ehkä kyselyitä, mutta ei ole varmuutta siitä, että viranhaltija ottaa suunnittelussa huomioon asukkaiden mielipiteet.

Kulttuurikartoituksessa toteutettava kulttuuristen voimavarojen kartoitus ja kokemuskellisen paikkatiedonkeruu tuo vuorovaikutteiseen toimintatapaan uusia

tapoja kerätä tietoa asuinalueesta ja laajentaa kerättävää tietoa kokemuksellisen tai pehmeän tiedon suuntaan. Tällöin kaupunkia voi lähestyä samanaikaisesti niin fyysisenä, toiminnallisena, sosiaalisena kuin symbolisenakin tilana. Mikäli kartoitustiprojektiin tulee mukaan asuinalueella asuvia tai vaikuttavia taiteilijoita, jotka haluavat toimia yhdessä asukkaiden, toimijoiden ja viranhaltijoiden kanssa voidaan osallistamisen menetelmänä käyttää yhteisötaidetta. Yhteisötaiteen avulla toteutuu toimintaosallisuus, jolloin asukkaat yhdessä taiteilijan kanssa toteuttavat taideprojektin omassa elinympäristössään.

Yhteisötaidetta voidaan käyttää osallistavana tiedonkeruunmenetelmänä ja sen avulla on mahdollista toteuttaa yhteisöllisesti julkinen taideteos asuinalueelle. Tämä julkinen teos ei välttämättä ole objekti, vaan se voi myös olla esimerkiksi keskustelu, tapahtuma, esitys, musiikkia, puistoon- tai viheralueeseen kytkeytyvä projekti ja niin edelleen. Taiteilija rohkaisee asukkaita käyttämään luovuuttaan. Asukkaat voivat taiteilijan tuella ilmaista itseään puheen ja kirjoitetun kielen ohella muilla luovilla menetelmillä, kuten esimerkiksi visuaalisilla tai kehollisilla ilmaisumenetelmillä tai toiminnalla, esimerkiksi puutarhanhoidolla ja viljelyllä.

Kun vertaan ylhäältä alaspäin etenevää kehittämistä ja kulttuurisuunnittelua sekä kulttuurikartoitusta Sherry R. Arnsteinin osallisuuden portaisiin (luku 1.5.1) saan seuraavanlaisen tuloksen (kuvio 5). Ylhäältä alaspäin etenevä kehittäminen sijoittuu askelmille kolme ja neljä eli tiedonsaanti (*informing*) ja konsultaatio (*consultation*). Kulttuurisuunnittelu nousee tasolle kuusi, joka vastaa kumppanuutta (*partnership*). Tämä kumppanuus syntyy sen myötä, että poikkihallinnollinen ja monialainen työskentely sekä yhteistyö asukkaiden ja kolmannen sekä neljännen sektorin kanssa synnyttää uudenlaisia kumppanuuksia. Mikäli yhteisötaide sisältyy kulttuurikartoitukseen, voidaan päästä jo niinkin korkealle asteikolla kuin delegoitu valta (*delegated power*). Tämä sen vuoksi, koska yhteisötaide muodostuu jaetusta asiantuntijuudesta, jossa taidealan ammattilainen kohtaa ei-ammattilaiset tasarvoisina. Korkein taso kansalaishallinta (*citizen control*) eli alhaalta ylöspäin etenevä kehittäminen toteutuu kulttuurisuunnittelussa silloin, kun hankkeessa kerätty tieto etenee esimerkiksi kunnallishallinnossa päätöksenteon asteelle.

Kuvio 5. Kulttuurisuunnittelu ja -kartoitus sekä yhteisötaide sijoitettuna Sherry R. Arnsteinin (1969) osallisuuden portaille (*A Ladder of Citizen Participation*).

Ajattelen, että kulttuurikartoituksen voi nähdä edustavan uudenlaista osallisuutta, erityisesti silloin jos taiteilija osallistuu kulttuurikartoitukseen toteuttamalla yhteisötaiteen projektin. Taiteilija voi myös toimia linkkinä asukkaiden ja toimintaviranhaltijoiden välillä. Tällöin syntyy osallistumisen ja osallisuuden taso, jossa ylhäältä alaspäin ja alhaalta ylöspäin etenevä kehittäminen kohtaavat ja sulautuvat yhdeksi, yhteiseksi kehittämistasoksi.

Asukkaiden ja yhteisöjen osallisuus yhteiskehittämisprosessiin on osoitettavissa silloin, kun he saavat osallistua viranhaltijoiden, ja mahdollisesti myös luottamushenkilöiden rinnalla, poikkihallinnolliseen ja monialaiseen työskentelyyn. Kun asukkailta tulleet kehittämis ehdotukset saatetaan strategiatasolle edistetään asukkaiden osallisuutta kunnan päätöksentekoon. Asukkaiden osallisuus on osoitettavissa silloin, kun heidän kehittämis ehdotukset jalkautetaan strategiatasolta toimialoille osaksi operatiivisia sopimuksia ja toimintaa. Näkemykseni on, että kehittämis hankkeissa tarvitaan eritasoista osallistumista ja osallisuutta. Kolmannen ja neljännen sektorin toiminnan rinnalla tarvitaan toimintaviranhaltijoiden taholta ylhäältä alaspäin ohjautuvaa osallistavaa suunnittelua ja kehittämistä.

5.4 Jälkipohdinta väitöskirjaprosessista

Olen syntynyt 1970-luvulla, joten olen kasvanut ”konsensuksen aikana” ja käynyt peruskoulua, kun hyvinvointivaltiota rakennettiin 1980-luvulla sosiaalidemokraat-

tien johdolla. Todennäköisesti näinä aikoina vallitsevat arvot ovat osaltaan vaikuttaneet siihen, että olen ohjautunut työuralle julkisen sektorin pariin. Ajan myötä yhteiskunnan arvot ovat radikaalisti muuttuneet, ja olen ollut pakotettu niin työnantajani taholta kuin henkilökohtaisella tasollakin pohtimaan niitä arvoja, jotka esimerkiksi ”ylhäältä käsin” ohjaavat työtäni toimenhaltijana. Tutkimuksessani limittyvät työni toimenhaltijana ja työni tutkijana. Mielestäni toimintani yksityisenä kansalaisena ei ole vaikuttaneet tutkimukseeni, vaikka se on vaikuttanut uravalintoihini, kuten kirjoitan väitöskirjan johdannossa.

Kun ryhdyin kirjoittamaan väitöskirjan yhteenvedoa olin työstäni opintovapaalla. Osatutkimukset toteutin, kun en enää ollut Porin kaupungin palveluksessa. Työni ja tutkimukseni välillä ei ole ollut eturistiriitaa ja arvosidonnaisuuksia, koska en enää ollut tutkimuskohteenani olevan kuntaorganisaation palveluksessa. Aikaa on kulunut osatutkimusten ja yhteenvedon kirjoittamisen välillä, jonka myötä olen saanut etäisyyttä tapaustutkimuksiin. Tämä on ollut tärkeää, jotta olen kyennyt reflektoimaan osatutkimuksia objektiivisemmin. Yhteenvedon kirjoittamisen aikana olen pyrkinyt ymmärtämään syvällisemmin sen, miten tutkimukseeni liittyy tutkimuksellisia tasoja eli perustutkimusta ja soveltavaa tutkimusta, ja tietyiltä osin myös kehittämistyötä. Rajanveto näiden välillä on vaikeaa, mutta olen kuitenkin pyrkinyt tekemään tämän väitöskirjan johdannossa.

Tutkimusprosessin kautta minulle on kehittynyt ymmärrys siitä, kuinka tärkeää on toteuttaa laadullista tutkimusta yhteisöissä, tietoa jakamalla, ja tekemällä yhteistyötä asukkaiden sekä sidosryhmien kanssa. Tutkimusprosessin alkaessa en ollut aikaisemmin tehnyt toiminta- ja taidelähtöistä tutkimusta, joten katson, että sen vuoksi tutkimukseni laajeni käsittämään hyvin erilaisia tapaustutkimuksia. Lisäksi olin kiinnostunut taiteesta julkisessa tilassa, joten tämä vaikutti myös tutkimusaiheen ja metodologian valintaan. Mixed methods -tutkimuksen käytännönläheinen lähestymistapa sopi hyvin museoalan teemojen ja tutkimuksen yhteensovittamiseen.

Olen työskennellyt Porin taidemuseossa erilaisissa ja eri pituisissa työsuhteissa vuodesta 1995 vuoteen 2015. Toimin näyttelyamanuenssina vuosina 2009–2015.⁶⁵ Osa tutkimuksen aineistosta muodostui työni ohessa. Olin työni kautta tekemisissä osaan tutkittavista kohteista jo ennen kuin aloitin tutkimukseni. Näyttelyamanuenssina työskennellessäni minulla oli valtaa porilaisen kuvataiteen kentällä, mikä vaikutti siihen, minkälaista vuorovaikutusta minulla oli esimerkiksi paikallisten taiteilijoiden kanssa. Siinä vaiheessa, kun ensimmäinen osatutkimus julkaistiin olin opintovapaalla tehtävästäni Porin taidemuseolta, ja olin projektityöntekijänä Turun yliopiston maisemantutkimuksen *Lähiön henki* -hankkeessa. Tutkijana kykenin käyttämään aikaisemmin keräämääni tietoa ja sosiaalisia suhteita tutkimukseeni

⁶⁵ Tehtävästä lähdettyäni nimike muutettiin näyttelypalveluiden intendentiksi.

edistämiseen. Katson kuitenkin, että johtavana ohjenuorana tutkimuksessani on ollut Tutkimuseettisen neuvottelukunnan ohjeistus ”vapaaehtoinen osallistuminen tutkimukseen”(Tutkimuseettinen neuvottelukunta 2019, 3.2, verkkosivu [opas-kirja]).

Tutkimukseni käsittelee aiheita, jotka ovat ajankohtaisia niin paikallisella, alueellisella, valtakunnallisella kuin globaalilla tasolla. Kaupunkialueiden kehittäminen poikkisektoraalisesti ja kulttuurilähtöisesti, ja viranhaltijoiden, asukkaiden, kolmannen sekä neljännen sektorin toimijoiden välinen yhteistyö on tärkeää niin yhteiskunnan kuin yksilönkin näkökulmasta. Tutkimuksellani tavoittelin muun muassa vastauksia siihen, minkälaisilla metodeilla ”pehmeää tietoa” voidaan kerätä asukkailta ja samalla edistää asukkaiden osallistumista tiedon tuottamiseen. Tämän ohella olen etsinyt vastauksia siihen, miten kerättyä tietoa voidaan analysoida, esittää ja raportoida niin, että sitä voidaan hyödyntää kaupunkikehittämisessä.

6 Luovan yhteiskehittämisen toimintamalli

Paulo Freire puhui ihmisyyden palauttamisesta yhteiskuntaan, joka mahdollistaisi niin sorrettujen kuin sortajien vapautumisen. Nämä käsitteet kuulostavat vierailta suomalaisessa kulttuurissa 2020-luvulla. Miten vapauden käsite liittyy toimen- tai viranhaltijan työhön, kun hän tekee päätöksiä, jotka koskettavat kaupunkilaisia? Vapauden käsitteeseen ja vapaudenriistoon liittyvät läheisesti ajatukset epäoikeudenmukaisuudesta ja osattomuudesta. Kun toimen- tai viranhaltija tekee päätöksiä, jotka koskettavat jonkin tietyn alueen asukkaita kuulematta ja huomioimatta asukkaiden mielipiteitä, riistää hän asukkailta heidän äänensä ja mahdollisuuden tulla kuulluksi. Toimen- tai viranhaltija edistää sekä ylläpitää toiminnallaan epäoikeudenmukaista yhteiskuntaa tekemällä päätöksiä, jotka sortavat asukkaita. Tämän seurauksena asukkaista tulee sorrettuja, kun heitä ei haluta kohdata ja kuulla. Ihmisen perustarve on tulla nähdyksi ja kuulluksi, ja jos nämä tarpeet jäävät täyttämättä yhteiskunnan taholta ja viranhaltija jää asukkaalle kasvottomaksi, voi seurauksena olla, että yksilö ei koe osallisuutta yhteiskuntaan.

Freirelaisittain ratkaiseva toimenpide tilanteen muuttamiseksi on tiedostaa tilanne ja vapautua siitä tietoisien toiminnan avulla. Tämä voi tapahtua niin, että luodaan uusi ihmisyyden malli. Mikä uusi ihmisyyden malli voisi olla tämän päivän yhteiskunnassa? Dialektisessa ajattelussa maailma ja toiminta ovat toisistaan riippuvaisia. Ajattelen, että tämä käytännössä tarkoittaa sitä, että ihminen ottaa vastuun omasta toiminnastaan, ja tavoittelee yhteistä hyvää ylittämällä omat yksilölliset tarpeensa ja halunsa. Tämä tarkoittaa käytännössä sitä, että viranhaltijoiden tulee tiedostaa se, että heidän toimenkuvansa kuuluu asukkaiden osallisuuden edistäminen yhteiskunnallisessa päätöksenteossa. Asuinalueiden ja kaupunkitilan kehittämisessä tämä tarkoittaa sitä, että yhteiskehittämismenetelmiä, kuten kulttuurisuunnittelua ja -kartoitusta, voidaan käyttää apuna kun määritetään kehittämishankkeen sisällöt, yhteistuottamalla niiden merkitykset.

Miksi kaupunkialueen kehittämishankkeessa pitäisi seurata viranhaltijan ajatusta siitä, mitä on esimerkiksi julkinen taide tai kulttuuri? Miksi ei asukkaita, alueella asuvia taiteilijoita ja yhteisöjä oteta mukaan määrittelyprosessiin? Ajattelen, että ei ole olemassa vain yhtä kulttuurin elämäntapaperusteista määritelmää, vaan on

olemassa yhtä monta määritelmää kuin on ihmistäkin tai asukasta. Tärkeintä olisi löytää tapa, jossa nämä eri ”kulttuurit” ja ”elämäntavat” kohtaavat toisensa vuorovaikutteisessa prosessissa. Jos kykenemme kohtaamaan toisemme ”vuorovaikutuksellisessa tilassa” tai Kolmannessa tilassa, silloin arvostamme toistemme, toisin sanottuna kaikkien asukkaiden, kulttuuria ja elämäntapaa voimavarana. Tärkeää on kuitenkin myös osata vetää rajoja, koska kulttuureissa tai yhteisöissä voi olla asioita, jotka eivät ole eettisiä, eivätkä hyviä.

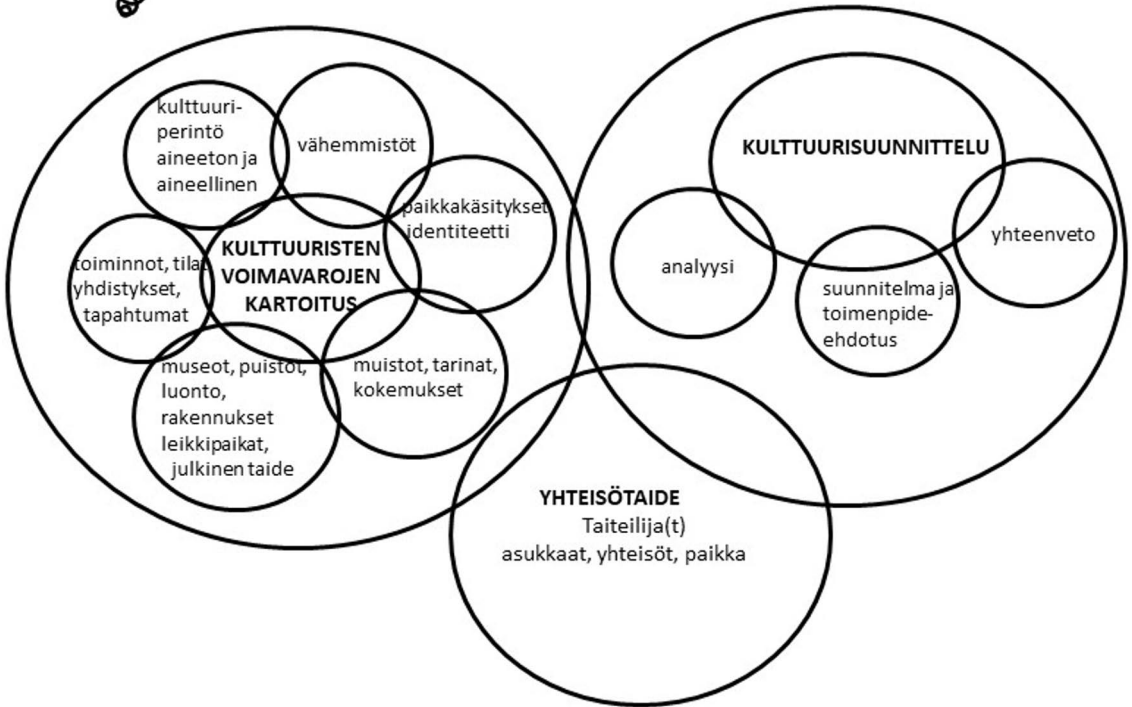
Jotta toimintatavoissa tapahtuisi muutos, tulisi sekä viranhaltijan että asukkaan tiedostaa, että ylhäältä alaspäin etenevä suunnittelu antaa suppean näkökulman asuinalueesta ja sen kehittämisestä. Kun tämä tapahtuu viranhaltijat muuttavat työskentelyään niin, että he tarjoavat asukkaille mahdollisuutta osallistua yhteiskehittämiseen. Mikä tarkoittaa sitä, että asukkaille annetaan mahdollisuus osallistua asuinalueen kehittämistyön suunnitteluun ja toteutukseen. Asukkaiden lisäksi projektiin osallistuisi toimijoita asuinalueelta. Ideaalitilanne olisi se, kun yhteiskehittämissessin aikana viranhaltijat, asukkaat ja toimijat kohtaavat toisensa aidosti asuinalueella, jolloin syntyy suunnitteluosallisuutta eli dialogia; molemmat osapuolet kuuntelevat toinen toisiaan. Tällöin syntyisi osallistujien kesken ymmärrystä, tasa-arvoista osallistumista ja osallistujien välille kehittyisi keskinäistä luottamusta. Tämä hahmotelma vastaa Freiren oppimisteoriassa ajatusta yhteiskuntaa muuttavasta toiminnasta ja ihmisyyden palauttamisesta. Itsensä ilmaisemisen ja avoimuuden myötä syntyy vuorovaikutusta, joka edistää vuorovaikutteisten toimintatapojen kehittämistä. Freiren ajatuksia ja metodologiaa voi hyödyntää, kun haluamme etsiä humaaneja tapoja edetä kehittämishankkeissa. Hankkeissa voidaan nostaa keskiöön ihminen eli asukkaat ja yhteisöt, ja antaa heille mahdollisuus olla mukana kehittämissessissa.

Yhteiskehittäminen kulttuurikartoituksen ja -suunnittelun sekä yhteisötaiteen avulla on verrattavissa uuteen ihmisyyden malliin. Kutsun tätä mallia Luova yhteiskehittäminen -toimintamalliksi, jonka avulla on mahdollista edistää asukkaiden tieto-, suunnittelu-, päätös- ja toimintaosallisuutta sekä vuorovaikutusta toimen- tai viranhaltijoiden, asukkaiden ja asuinalueella vaikuttavien toimijoiden välillä. Mallin avulla voi tehdä näkyväksi kulttuurikartoituksen tuloksia ennen kuin kulttuuri-suunnitelma on valmistunut.

LUOVA YHTEISKEHITTÄMINEN

Toimijoina asukkaat, viranhaltijat,
yhteisöt, taiteilijat, tutkijat

Kuvio 6. Luovan yhteiskehittämisen toimintamalli.

Luovan yhteiskehittämisen toimintamallissa toimen- tai viranhaltijan tai tutkijan rinnalla voi toimia taiteilija (taiteilija-tutkija tai taiteilijayhteisö), joka haluaa toteuttaa taidetta yhdessä asukkaiden kanssa.

Luova yhteiskehittäminen -toimintamallin avulla kerätty tieto voidaan saattaa osaksi strategioita ja sitä kautta jalkauttaa operatiiviseen toimintaan. Kunnan toteuttamat suunnittelu- ja kehittämishankkeet asuinalueilla voivat olla erittäin pitkäkestoisia. Asukkaille voi pitkäksi venyvän suunnittelu- ja kehittämissuunnitelman aikana tulla kokemus tai tunne siitä, että asiat eivät etene toivotulla tavalla tai, että ne etenevät liian hitaasti, ja pahimmassa tapauksessa, että ne eivät etene lainkaan. Yhdistämällä kulttuurisuunnitteluun ja -kartoitukseen yhteisötaiteellinen projekti on mahdollista konkretisoida kulttuurisuunnitteluprosessin tuloksia ennen kuin kulttuurisuunnitelma on valmistunut, ja näin luoda uskoa asukkaisiin kehittämistyön etenemisestä.

Osallistavat suunnittelutyöpajat ovat osoittautuneet hyväksi tiedonkeruun muodoksi, joiden avulla on myös mahdollisuus edistää vuorovaikutusta ja sosiaalista kanssakäymistä. Osallistamalla asukkaita esimerkiksi julkisten taiteen ohjelman tai kilpailun suunnitteluun saadaan kerättyä asukkailta kokemuksellista paikkatietoa sekä heidän muistojaan, toiveitaan ja ajatuksiaan, joita on mahdollista käyttää jatkosuunnittelussa. Raatitoiminnassa asiantuntijat voisivat toimia asukkaiden rinnalla, jolloin edistettäisiin jaettua asiantuntijuutta.

Kaupunkisuunnittelijoiden ja taiteilijoiden välisen projektipohjaisen suunnittelu-yhteistyön toteuttamiseen liittyy moninaisia työstehtäviä asioita, niin monialaiseen yhteistyöhön kuin koulutukselliseen osaamiseenkin liittyvää. Ennen kaikkea siihen liittyy uudenlaisen ajattelun soveltamista työelämässä ja eri alalla toimivien ihmisten välisen vuorovaikutuksen kasvattamista sekä sektorien yli menevää työskentelyä ja ihmislähtöistä suunnitteluotetta. Taiteilijoiden ammatillista osaamista ja herkkyyttä voisi hyödyntää paljon laajemmin kaupunkikehittämisessä ja yhteiskunnassa ylipäätään.

Esimerkkinä innovatiivisesta tavasta toteuttaa kaupunkisuunnittelua on Vancouverin kaupungin taiteilijaresidenssi, joka on perustettu kaupunkisuunnittelun (*engineering department*) yhteyteen vuonna 2017. Residenssipaikan vastaanottanut taiteilija osallistuu omalla työpanoksellaan toimialan työskentelyyn viranhaltijoiden rinnalla. Residenssiaika on kaksi vuotta. Residenssiin valitaan taiteilija, joka on uransa ”keskivaiheilla tai kokenut”. Taiteilija tekee töitä ”viherosastolle” (*Green operations division*). Hän osallistuu projekteihin ja ehdottaa uusia pysyviä julkisia teoksia. Taiteilija saa vuosittaisen stipendin, joka on arvoltaan 42 000 Kanadan dollaria⁶⁶ (Badham, Garrett-Petts, Jackson, Langlois & Malhotra 2019, 306; City of Vancouver 2021, verkkosivu.) Voisiko tämän toimintamallin ottaa käyttöön kunta-alalla Suomessa?

Mikäli asukkaiden toimintaosallisuutta halutaan vielä kasvattaa, voisi kulttuurisuunnittelun ja -kartoituksen rinnalle ottaa osallistuvan budjetoinnin. Osallistuvan budjetoinnin hankkeissa on hyvä olla mukana kunnan palkkaamia työntekijöitä, mutta myös vapaaehtoisia, kuten asukas- tai kaupunginosayhdistysten aktiiveja. Osallistuvassa budjetoinnissa toteutuu sekä ylhäältä alas että alhaalta ylös etenevä kehittäminen eli aikaisemmin mainitsemani kehittämismuotojen yhteen sulautuminen yhdeksi, yhteiseksi kehittämistasoksi. Osallistuvan budjetoinnin ideat tulevat asukkailta, mutta niiden saattaminen osaksi hallinnon toimintoja tapahtuu toimen- tai viranhaltijoiden toimesta. Osallistuva budjetointi lisää asukkaiden osallisuutta kunnan päätöksentekoon. Kulttuurikartoituksen aikana voisi mahdollisesti tavoittaa osallistuvasta budjetoinnista kiinnostuneita henkilöitä, jotka

⁶⁶ Noin 27.000 euroa.

voisivat toimia viranhaltijoiden kanssa yhteistyössä jatkossakin osallistuvan budjetoinnin hankkeissa. Näin edistettäisiin osallisuutta, varsinkin jos mukana olevat vapaaehtoiset välittävät tietoa eteenpäin niissä verkostoissa, joissa itse ovat aktiivisia.

Osallistuvaan budjetointiin voisi mahdollisesti sisällyttää palkkion tai palkanmaksu paikallisille yhdistyksien ja yhteisöjen jäsenille tai taiteilijoille. Rahallinen korvaus vapauttaisi taiteilijat toteuttamaan projektien taiteellista osuutta sen sijaan, että he olisivat pakotettuja hankkimaan rahoitusta taideprojektilleen. Korvauksen maksaminen lisäisi työmahdollisuuksia ja loisi projekteille realistisen toteutusohjan, joka myös kasvattaisi niiden uskottavuutta. Monelle taiteilijalle aiheuttaa suuria ongelmia se, että kunnat haluavat maksaa taiteilijan palkkion ostopalveluna. Tähän voisi yrittää etsiä ratkaisuja osallistuvan budjetoinnin avulla.

Lähteet

Kaikki Internet-osoitteet on tarkistettu 5.5.2021.

Haastatteluaineistot

- Nummi, Kari. 2016. Satakunnan Museon Ystäviä koskeva asiantuntijahaastattelu 18.2.2016. (Haastattelija Pia Hovi-Assad, äänite tekijän hallussa.)
- Ruohonen, Juhani & Tulkki, Carita. 2015. Satakunnan Museota koskeva asiantuntijahaastattelu 2.11.2015. (Haastattelija Pia Hovi-Assad, äänite tekijän hallussa.)

Verkkosivut ja blogit

- ARA Asumisen rahoitus- ja kehittämiskeskuksen verkkosivu 24.11.2016, Asuinalueiden kehittämisohjelma 2013–2016, Asuinalueiden kehittämisteemat <https://www.ara.fi/fi-FI/Tietopankki/Lahiokehittamisen_tietopankki/Asuinalueiden_kehittamisohjelma_20132015/Kehttamisteemat> (haettu 10.1.2019, tarkistettu 5.5.2021)
- City of Vancouverin verkkosivu 2021, Parks, recreation and culture, Engineering Artist-in Residence Program <<https://vancouver.ca/parks-recreation-culture/engineering-artist-in-residence-program.aspx>> (haettu 22.10.2020, tarkistettu 5.5.2021)
- Council of European verkkosivu 27.10.2005, Council of Europe Framework Convention on the Value of Cultural Heritage for Society. [The Faro Convention, Faron sopimus] <<https://www.coe.int/en/web/conventions/full-list/-/conventions/rms/0900001680083746>> (haettu 27.6.2019, tarkistettu 5.5.2021)
- Eduskunnan verkkosivu 5.12.2018, HE 280/2018vp Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi kuntalain muuttamisesta. <https://www.eduskunta.fi/FI/vaski/HallituksenEsitys/Sivut/HE_280+2018.aspx> (haettu 25.8.2020, tarkistettu 5.5.2021)
- Finlexin verkkosivu 5.2.1999, Maankäyttö- ja rakennuslaki 5.2.1999/132. <<https://finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1999/19990132>> (haettu 23.7.2020, tarkistettu 5.5.2021)
- Finlexin verkkosivu 2015, Kuntalaki 410/2015 <<https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2015/20150410#Lidp446443552>> (haettu 14.8.2019, tarkistettu 5.5.2021)
- Finlexin verkkosivu 2017, Hallituksen esitys eduskunnalle kulttuuriperinnön yhteiskunnallisesta merkityksestä tehdyn Euroopan neuvoston puiteyleissopimuksen hyväksymisestä laiksi ja sen lainsäädännön alaan kuuluvien määräysten voimaansaattamisesta. HE 87/2017 <<https://www.finlex.fi/fi/esitykset/he/2017/20170087>> (haettu 30.6.2020, tarkistettu 5.5.2021)
- Finlexin verkkosivu 2018, Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi kuntalain muuttamisesta. HE 280/2018, 22 §. <<https://www.finlex.fi/fi/esitykset/he/2018/20180280>> (haettu 25.8.2020, tarkistettu 5.5.2021)

- Harjula, Heikki, Kuntaliiton verkkosivu 21.4.2015, Uusi kuntalaki, Yleiskirje 6/2015. <<https://www.kuntaliitto.fi/yleiskirjeet/2015/uusi-kuntalaki>> (haettu 25.8.2020, tarkistettu 5.5.2021)
- Heino, Marjo 31.8.2018, Lempikukkakasvio, blogissa *Kokkeli Kokemäenjokilaakson maaseudun kulttuuriympäristön yhteisöllinen suojelu ja taiteellinen kehittäminen*. <<https://blogit.utu.fi/kokkeli/kokkeli-hanke/>> (haettu 14.6.2019, tarkistettu 5.5.2021)
- Kemppi-Vienola, Vuokko 23.10.2017 Hankkeen toiminta käyntiin Porin Huvilajuovalta, blogissa *Kokkeli Kokemäenjokilaakson maaseudun kulttuuriympäristön yhteisöllinen suojelu ja taiteellinen kehittäminen* <<https://blogit.utu.fi/kokkeli/kokkeli-hanke/>> (haettu 30.5.2019, tarkistettu 5.5.2021)
- Kokkeli-hankkeen blogi 2021 *Kokkeli-hanke Kokkeli Kulttuurisuunnittelu ja taiteellinen kehittäminen* <<https://blogit.utu.fi/kokkeli/kokkeli-hanke/>> (haettu 18.2.2020, tarkistettu 5.5.2021)
- Kulttuurisuunnittelua Nikkilässä verkkosivu 2019: *Kulttuurisuunnittelua Nikkilässä*. <https://www.sipoo.fi/fi/kulttuuri_ja_vapaa-aika/kulttuuri/kulttuurisuunnittelua_nikkilassa> (haettu 21.1.2019, tarkistettu 8.11.2020; tarkistettu 5.5.2021 sivusto on vaihtunut uuteen.)
- Kuntaliiton verkkosivu 24.11.2016, Käyttäjälähtöinen osallistuminen <<https://www.kuntaliitto.fi/johtaminen-ja-kehittaminen/kayttajalahoiten-osallistuminen>> (haettu 27.3.2019, tarkistettu 5.5.2021)
- Lähion henki blogi 2009–2014, *Lähion henki – Porin lähiöiden kulttuurisuunnitteluhanke* <<https://matublogit.vuodatus.net/?page=5>> (haettu 28.2.2019, tarkistettu 5.5.2021)
- Taiteilijayhdistys T.E.H.D.A.S. ry:n verkkosivu *T.E.H.D.A.S. solutoiminta* <<http://tehdasry.fi/wordpress/projektit/>> (haettu 24.6.2019, tarkistettu 5.5.2021)
- Turun yliopiston verkkosivu 28.9.2020, *Kulttuurisuunnittelu-hankkeessa tutkitaan kahden porilaisen lähion yhteisöllistä identiteettiä taidelähtöisten menetelmien kautta*. <<https://www.utu.fi/fi/ajankohtaista/uutinen/kulttuurisuunnittelu-hankkeessa-tutkitaan-kahden-porilaisen-lahion>> (haettu 6.10.2020, tarkistettu 5.5.2021)
- Tutkimuseettinen neuvottelukunta. (2012): *Hyvä tieteellinen käytäntö ja sen loukkausepäilyjen käsitteleminen Suomessa*. <https://tenk.fi/sites/tenk.fi/files/HTK_ohje_2012.pdf> (haettu 14.7.2020, tarkistettu 5.5.2021)
- Tutkimuseettinen neuvottelukunta. (2019): *Ihmiseen kohdistuvan tutkimuksen eettiset periaatteet ja ihmistieteiden eettinen ennakoarviointi Suomessa*. Tutkimuseettisen neuvottelukunnan julkaisuja 3 2019. <<https://tenk.fi/fi/ohjeet-ja-aineistot/ihmistieteiden-eettisen-ennakoarvioinnin-ohje>> (haettu 14.7.2020, tarkistettu 5.5.2021).
- Ulkoministeriön verkkosivu *Kansainväliset sopimukset* <<https://um.fi/kahdenvaliset-ja-monenvalliset-sopimukset#Valtiosopimukset>> (haettu 26.9.2020, tarkistettu 5.5.2021)
- UNESCO:n verkkosivu 16.11.1972 *Convention Concerning the Protection of the World Cultural and Natural Heritage*. <<https://whc.unesco.org/en/conventiontext/>> (haettu 30.6.2020, tarkistettu 5.5.2021)
- UNESCO:n verkkosivu 17.3.2003 *Text of the Convention for the Safeguarding of the Intangible Cultural Heritage*. <<https://ich.unesco.org/en/convention>> (haettu 30.6.2020, tarkistettu 5.5.2021)
- UNESCO:n verkkosivu 2017 *What is meant by cultural heritage?* <<http://www.unesco.org/new/en/culture/themes/illicit-trafficking-of-cultural-property/unesco-database-of-national-cultural-heritage-laws/frequently-asked-questions/definition-of-the-cultural-heritage/>> (haettu 27.6.2019, tarkistettu 5.5.2021)

Julkaistu kirjallinen aineisto

- Borås Stad. (s.a.): Stadsdelen Norrby 2011–2013. Cultural Planning i Borås Stad.
- Kertomus Porin kaupungin kunnallishallinnosta vuonna 1983. I kaupunginvaltuusto ja tilienpääätös. Päätöslista No 5 – 06.03.1983, 173 §, 522–527.
- Koiviston ulkoilupuisto, Pori, yleissuunnitelma. Porin kaupunkisuunnittelusarja C 29/1985.

Maankäyttö- ja rakennuslaki. 2000. Asemakaavan selostus. Opas 3. Helsinki: Ympäristöministeriö.
Väinölään kirjastoyhdistys ry (Pori). 2011. Toimintakertomus.

Sanomalehdet

Ilta-Sanomat no 277, 1.12.1981, 3.

Äänitteet

Landry, Charles 13.4.2018 videodokumentaatio, keynote-puheenvuoro Nordic Urban Lab -konferenssi 24.3.2018 Helsinki, kohdassa 48:42 min. <<https://www.youtube.com/watch?v=Cde7qYauA5I&app=desktop>> (haettu 28.3.2019, tarkistettu 5.5.2021)

Sähköpostit

Seesmeri, Laura 25.9.2020, Hankekuvaus.

Siro, Susanna 20.10.2020, Itä-Porin kulttuurikartoituksen e-Harava-kyselyn tulokset.

Hankesuunnitelma

Turun yliopiston kulttuurituotannon ja maisemantutkimuksen koulutusohjelma, Lähiön henki – Itä-Porin lähiöiden kulttuurisuunnitteluhankkeen hankesuunnitelma.

Tutkimuskirjallisuus

Ainiala, Terhi & Kivilaakso, Aura & Olsson, Pia & Savolainen, Panu & Vahtikari, Taina. (2021): Kadun kulmassa – Reittejä humanistiseen kaupunkitutkimukseen. Teoksessa Vahtikari, Taina & Ainiala, Terhi & Kivilaakso, Aura & Olsson, Pia & Savolainen, Panu (toim.): *Humanistinen kaupunkitutkimus*. Tampere: Vastapaino, 7–28.

Alasuutari, Pertti. (2011): *Laadullinen tutkimus 2.0*. Tampere: Vastapaino.

Antrop, Marc. (2013): A brief history of landscape research. Teoksessa Howard, Peter & Thompson, Ian & Waterton, Emma (toim.): *The Routledge Companion to Landscape Studies*. London and New York: Routledge, 12–22.

Arnstein, Sherry R. (1969): A ladder of citizen participation. *Journal of the American Institute of Planners*, Volume 35, 1969 Issue 4, 216–224. <<https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/01944366908977225>> (haettu 13.2.2019, tarkistettu 5.5.2021)

Badham, Marnie & Garrett-Petts, W.F. & Jackson, Shannon & Langlois, Justin & Malhotra, Shirya. (2019): A roundtable discussion on artistic approaches to cultural mapping. Teoksessa Duxbury, Nancy & Garrett-Petts, W.F. & Longley, Alys (toim.): *Artistic Approaches to Cultural Mapping Activating Imaginaries and Means of Knowing*. London and New York: Routledge Research in Culture, Space and Identity, 299–312.

Bell, Colin & Newby, Howard. (1971): *Community Studies*. Department of Sociology, University of Essex.

Bianchini, Franco. (2013): Cultural Planning and Its Interpretations. Teoksessa Young, Greg & Stevenson, Deborah (toim.): *The Ashgate Research Companion to Planning and Culture*. Surrey & Burlington: Ashgate Publishing Limited, 377–391.

- Blackshaw, Tony. (2010): *Key Concepts of Community Studies*. London, California, New Delhi & Singapore: SAGE Publications Ltd.
- Bäcklund, Pia & Häkli, Jouni & Schulman, Harry. (2002): Osallisuuden jäljillä. Teoksessa Bäcklund, Pia & Häkli, Jouni & Schulman, Harry (toim.): *Osalliset ja osajat. Kansalaiset kaupungin suunnittelussa*. Helsinki: Gaudeamus, 7–17.
- Bäcklund, Pia. (2002): Miten kuulla asukasta? Kaupunkitila ja osallisuuden haasteet. Teoksessa Bäcklund, Pia & Häkli, Jouni & Schulman, Harry (toim.): *Osalliset ja osajat. Kansalaiset kaupungin suunnittelussa*. Helsinki: Gaudeamus, 141–157.
- Bäcklund, Pia. (2019): Asukkaat kaupunkisuunnittelun toimijoina – millaisiin tarpeisiin osallistamispolitiikalla vastataan? Teoksessa Meriluoto, Taina & Litmanen Tapio (toim.): *Osallistu! Pelastaako osallistaminen demokratian?*, 145–164.
- Creswell, John W. & Clark Plano, Vicki L. (2007): *Designing and Conducting Mixed Methods Research*. Thousand Oaks, London, New Delhi: SAGE Publications.
- Creswell, John W. & Clark Plano, Vicki L. (2011): *Designing and Conducting Mixed Methods Research*. 2nd Edition. Los Angeles, London, New Delhi, Singapore, Washington DC: SAGE Publications.
- Duxbury, Nancy & Garrett-Petts, W.F. & MacLennan, David. (2015): Cultural Mapping as Cultural Inquiry: Introduction to an Emerging Field of Practice. Teoksessa Duxbury, Nancy & Garrett-Petts, W.F. & MacLennan, David (toim.): *Cultural Mapping as Cultural Inquiry*. New York & Abingdon: Routledge, 1–42.
- Duxbury, Nancy, Garrett-Petts, W.F., & Longley, Alys. (2019): An introduction to the art of cultural mapping, Activating imaginaries and means of knowing. Teoksessa Duxbury, Nancy & Garrett-Petts, W.F. & Longley, Alys (toim.): *Artistic Approaches to Cultural Mapping Activating Imaginaries and Means of Knowing*. London and New York: Routledge Research in Culture, Space and Identity, 1–21.
- Enqvist, Johanna. (2016): *Suojellut muistot. Arkeologisen perinnön hallinnan kieli, käsitteet ja ideologia*. Akateeminen väitöskirja. Helsingin yliopiston humanistinen tiedekunta. <<https://helda.helsinki.fi/handle/10138/162811>> (haettu 6.10.2020, tarkistettu 5.5.2021)
- Eriksson, Päivi & Koistinen, Katri. (2005): *Monenlainen tapaustutkimus*. Helsinki: Kuluttajatutkimuskeskus, julkaisuja 4:2005.
- Evans, Graeme. (2013): Cultural Planning and Sustainable Development. Teoksessa Young, Greg & Stevenson, Deborah (toim.): *The Ashgate Research Companion to Planning and Culture*. Surrey & Burlington: Ashgate Publishing Limited, 223–238.
- Florida, Richard. (2004 [2002 hardback]): *The Rise of the Creative Class: and how it's transforming work, leisure, community and everyday life*. New York: Basic Books.
- Florida, Richard. (2014, [2012 first revised hardcover edition]): *The Rise of the Creative Class, Revisited*. New York: Basic Books.
- Fornäs, Johan (1984): Brittisk subkulturforskning ("Birminghamskolan"). Teoksessa Fornäs, Johan & Lindberg, Ulf & Sernhede, Ove (toim.): *Ungdomskultur: Identitet – Motstånd. En antologi*. Stockholm: Akademilitteratur, 35–50.
- Freire, Paulo. (2005 [1974]): *Sorrettujen pedagogiikka*. Tampere: Vastapaino.
- Freitas, Raquel. (2016): Cultural mapping as development tool. *City, Culture and Society* 7, 9–16. <<https://doi.org/10.1016/j.ccs.2015.10.002>> (haettu 14.08.2019, tarkistettu 5.5.2021)
- Geddes, Patrick. (1915): *Cities in Evolution*. London: Williams & Norgate. <https://openlibrary.org/works/OL63680W/Cities_in_evolution?edition=citiesinevolutio00gedduoft> (haettu 5.3.2019; tarkistettu 5.5.2021)
- Grönfors, Martti. (1982): *Kvalitatiiviset kenttätymenetelmät*. Porvoo, Helsinki, Juva: Werner Söderström Osakeyhtiö.
- Hall, Stuart. (1992): *Kulttuurin ja politiikan murroksia*. Tampere: Vastapaino.

- Heikkinen, Hannu L.T. (2006): Toimintatutkimuksen lähtökohdat. Teoksessa Heikkinen, Hannu L.T. & Rovio, Esa & Syrjälä, Leena (toim.): *Toiminnasta tietoon. Toimintatutkimuksen menetelmät ja lähestymistavat*. Helsinki: Kansanvalitusseura, 16–38.
- Heino, Marjo. (2020a): Taiteilijan roolista yhteisöllisessä maisemansuojelussa. Kokemuksia Keikyän Ratas-teoksen valmistumisesta Ulvilan Saaren metsän kehittämisestä. Teoksessa Heino, Marjo & Häyrynen, Maunu & Kemppi-Vienola, Vuokko & Kunnas-Holmström, Kati (toim.): *Joen taju*, 150–161. <http://www.poriartmuseum.fi/epub/JOEN_TAJU-e.pdf> (haettu 15.7.2020, tarkistettu 5.5.2021)
- Heino, Marjo. (2020b): Taiteilijana osana yhteisöllistä maisemansuojelua. *Research in Arts and Education 2/2020 Researching through Artistic Research and Arts Practices: Part 1*. Helsinki, Aalto University, School of Arts, Design and Architecture, Department of Art, 47–66. <https://wiki.aalto.fi/download/attachments/175512231/03_Marjo_Heino.pdf?api=v2&modificationDate=1596549521343&version=1> (haettu 22.7.2020, tarkistettu 5.5.2021)
- Hjorth, Christina. (2014): *Fångad av platsens själ, Cultural Planning Laboratory, Ett tre-årigt projekt med elva kommuner i Västra Götaland*. Fyrbodals kommunalförbund. <<https://docplayer.se/10574-Fangad-av-platsens-sjal-cultural-planning-laboratory-ett-tre-arigt-projekt-med-elva-kommuner-i-vastra-gotaland.html>> (haettu 9.1.2019; tarkistettu 5.5.2021)
- Hjorth, Christina. (2017): Kulttuurisuunnittelu paikallisidentiteetin luomisen ja paikallisen identiteetin kehittämisen välineenä. Teoksessa Häyrynen, Maunu & Wallin, Antti (toim.): *Kulttuurisuunnittelu, Kaupunkikehittämisen uusi näkökulma*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 29–41.
- Hovi-Assad, Pia. (2019): Porin Karjarannan asuatomessualueen taidekilpailu. Tavoitteena julkisten alueiden suunnittelijoiden ja taiteilijoiden välinen yhteistyö. Helsinki: *Kulttuuripolitiikan tutkimuksen vuosikirja 2018–2019*, 18–34. <https://journal.fi/kultpol/article/view/63118> (haettu 14.5.2021)
- Howard, Peter & Thompson, Ian & Waterton, Emma. (2013): Introduction. Teoksessa Howard, Peter & Thompson, Ian & Waterton, Emma (toim.): *The Routledge Companion to Landscape Studies*. London and New York: Routledge, 1–7.
- Häyrynen, Maunu. (2015): Toimenpidesuunnitelma. Teoksessa Häyrynen, Maunu & Wallin, Antti & Siro, Susanna & Forsell, Sanna (toim.): *Lähikuva lähiöstä! Itä-Porin kulttuurikartoitus ja toimenpidesuunnitelma*. Turun yliopiston Kulttuurituotannon ja maisemantutkimuksen julkaisuja 45. Turun yliopisto, Pori, 69–72. <<https://www.utupub.fi/handle/10024/104255>> (haettu 10.1.2019, tarkistettu 5.5.2021)
- Häyrynen, Maunu & Wallin, Antti & Siro, Susanna & Forsell, Sanna (toim.) (2015): *Lähikuva lähiöstä! Itä-Porin kulttuurikartoitus ja toimenpidesuunnitelma*. Turun yliopiston Kulttuurituotannon ja maisemantutkimuksen julkaisuja 45. Turun yliopisto, Pori. <<https://www.utupub.fi/handle/10024/104255>> (haettu 10.1.2019, tarkistettu 5.5.2021)
- Häyrynen, Maunu. (2017): Kulttuurisuunnittelu, kulttuurikartoitus ja suomalainen kaupunkikehittäminen. Teoksessa Häyrynen, Maunu & Wallin, Antti (toim.): *Kulttuurisuunnittelu, Kaupunkikehittämisen uusi näkökulma*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 7–28.
- Häyrynen, Maunu. (2020): Yksi joki, monta virtaa. Johdanto. Teoksessa Heino, Marjo & Häyrynen, Maunu & Kemppi-Vienola, Vuokko & Kunnas-Holmström, Kati (toim.): *Joen taju*, 4–13. <http://www.poriartmuseum.fi/epub/JOEN_TAJU-e.pdf> (haettu 22.7.2020, tarkistettu 5.5.2021)
- Kangaspunta, Seppo. (2011): Traditionaalisista yhteisöistä verkkoyhteisyyteen. Teoksessa Kangaspunta, Seppo (toim.): *Yksilöllinen yhteisöllisyys. Avaimia yhteisöllisyyden muutoksen ymmärtämiseen*. Tampere: Tampereen Yliopistopaino Oy – Juvenes Print, 15–34.
- Karlsson, Charlie. (2011): Clusters, networks and creativity. Teoksessa Andersson, David, Emanuel & Andersson, Åke E. & Mellander, Charlotta (toim.): *Handbook of Creative Cities*. UK & USA: Edward Elgar Publishing Ltd, 85–114.
- Kemppi-Vienola, Vuokko. (2020): Joki on maisemassa – Kokemäenjokilaakson maaseudun kulttuurikartoitukset. Teoksessa Heino, Marjo & Häyrynen, Maunu & Kemppi-Vienola,

- Vuokko & Kunnas-Holmström, Kati (toim.): *Joen taju*, 72–85. <http://www.poriartmuseum.fi/epub/JOEN_TAJU-e.pdf> (haettu 15.7.2020, tarkistettu 5.5.2021)
- Kester, Grant H. (2004): *Conversation Pieces Community + Communication in Modern Art*. Berkley and Los Angeles, California: University of California Press.
- Kiviniemi, Kari. (1999): Toimintatutkimus yhteisöllisenä projektina. Teoksessa Heikkinen, Hannu L.T. & Huttunen, Rauno & Moilanen, Pentti. (toim.): Toimintatutkimuksen perusteita ja näköaloja. ”siinä tutkija missä tekijä”. Jyväskylä: PS-viestintä Oy, Atena kustannus, 63–83.
- Kohonen, Kirsi & Tiala, Toni. (2002): Johdanto. Teoksessa Kohonen, Kirsi & Tiala, Toni (toim.): *Kuntalaiset ja hyvä osallisuus, Lupaavia käytäntöjä kuntalaisten osallistumis- ja vaikuttamismahdollisuuksien edistämiseksi*. Helsinki: Sisäasiainministeriö, Suomen Kuntaliitto.
- Kwon, Miwon. (2004): *One Place After Another. Site-specific Art and Locational Identity*. Massachusetts: First MIT Press.
- Kyrönviita, Mikko. (2016): *Kaikkien Pori Asuinalueiden kehittämissuunnitelma 2013–2015*. Pori: Porin kaupunkisuunnittelu. <https://issuu.com/porinkaupunkisuunnittelu/docs/kaikkien_pori_loppuraportti_valmis_> (haettu 24.4.2021, tarkistettu 5.5.2021)
- Laine, Markus & Bamberg, Jarkko & Jokinen, Pekka (toim.) (2007): *Tapaustutkimuksen taito*. Helsinki: Gaudeamus.
- Landry, Charles. (2008 [2000]): *The Creative City, A toolkit for urban innovators*. London: Earthscan.
- Lappalainen, Sirpa & Hynninen, Pirkko & Kankkunen, Tarja & Lahelma, Elina & Tolonen, Tarja. (2007): *Etnografia Metodologiana. Lähtökohtana koulutuksen tutkimus*. Tampere: Vastapaino.
- Leavy, Patricia. (2017): *Research Design. Quantitative, Qualitative, Mixed methods, Arts-Based, and Community-Based Participatory Research Approaches*. New York & London: The Guilford Press.
- Lindkvist, Lars & Månsson, Erica. (2009): Cultural planning – om att se på en plats med nya glasögon. *Kultursverige 2009*. <<http://liu.diva-portal.org/smash/get/diva2:220401/FULLTEXT01.pdf>> (haettu 24.6.2019, tarkistettu 5.5.2021)
- Lindkvist, Lars & Månsson, Erica & Bergman, Lisa. (2010): Att hitta platsens själ. Teoksessa Lindeborg, Lisbeth & Lindkvist Lars (toim.): *Kulturens kraft för regional utveckling*. Stockholm: SNS Förlag, 68–91.
- Lundberg, Kerstin & Hjorth, Christina. (2011): Kulturella resursen i samhällsplaneringen. Teoksessa Lundberg, Kerstin & Hjorth, Christina: *Att fånga platsens själ, Handbok i cultural planning*. Stockholm: Sveriges Kommuner och Landsting.
- Maginn, Paul J. (2007): Towards more effective community participation in urban regeneration: the potential of collaborative planning and applied ethnography. *Qualitative Research* vol 7 (1). London, Thousand Oaks and New Delhi: SAGE Publications, 25–43.
- Massey, Doreen. (2005): *For Space*. London, Thousand Oaks, New Delhi: SAGE Publications.
- Massey, Doreen. (2008): *Samanaikainen tila*. Tampere: Vastapaino.
- Matarosso, Francesco. (2019): *Understanding participatory and community art (Part 1)* London: Calouste Gulbenkian Foundation. <<https://arestlessart.com/the-book/download-a-digital-copy/>> (haettu 12.2.2019, tarkistettu 5.5.2021)
- Mattila, Mirva (toim.) Mahdollisuuksien museo Opetus- ja kulttuuriministeriön museopoliittinen ohjelma 2030. Helsinki: Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja 2018:11. <http://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/160600/OKM_11_2018.pdf?sequence=4&isAllowed=y> (haettu 14.1.2018, tarkistettu 5.5.2021)
- Mercer, Colin. (2002): *Towards Cultural Citizenship: Tools for Cultural Policy and Development*. Hedemora: Gidlunds Förlag. <https://www.academia.edu/786688/Towards_Cultural_Citizenship_Tools_for_Cultural_Policy_and_Development> (haettu 21.3.2019, tarkistettu 5.5.2021)
- Mercer, Colin. (2006a): *Cultural Planning for Urban Development and Creative Cities*. <http://www.kulturplan-oresund.dk/pdf/Shanghai_cultural_planning_paper.pdf> (haettu 9.1.2019, tarkistettu 5.5.2021)

- Metsämuuronen, Jari. (2006): Laadullisen tutkimuksen perusteet. Julkaisussa Metsämuuronen, Jari (toim.) *Laadullisen tutkimuksen käsikirja*. Helsinki: International Methelp Ky, 79–147.
- Mäenpää, Pasi & Faehnle, Maija & Schulman, Harry. (2017): Kaupunkiaktivismi, jakamistalous ja neljäs sektori. Teoksessa Bäcklund, Pia & Häkli, Jouni & Schulman Harry (toim.): *Kansalaiset kaupunkia kehittämässä*. Tampere: Suomen Yliopistopaino Oy, 239–259.
- Nummi, Pilvi. (2017): Kulttuurikartoitus ja hallintorajat ylittävä yhteistyö Nikkilän Kulttuurikäytävä-projektissa. Teoksessa Häyrynen, Maunu & Wallin, Antti (toim.): *Kulttuurisuunnittelu, Kaupunkikehittämisen uusi näkökulma*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 163–197.
- Opetusministeriö. (2009): *Kulttuuripolitiikan strategia 2020*. Helsinki: Opetusministeriön julkaisuja 2009: 12. <<http://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/75641/opm12.pdf>> (haettu 23.8.2019, tarkistettu 5.5.2021)
- Peltola, Taru. (2007): Empirian ja teorian vuoropuhelu. Teoksessa Laine, Markus & Bamberg, Jarkko & Jokinen, Pekka (toim.): *Tapaustutkimuksen taito*. Helsinki: Gaudeamus.
- Pirnes, Esa. (2008): *Merkityksellinen kulttuuri ja kulttuuripolitiikka Laaja kulttuurin käsite kulttuuripolitiikan perusteluna*. Akateeminen väitöskirja. Jyväskylän yliopisto, yhteiskuntatieteellinen tiedekunta. <<https://jyx.jyu.fi/handle/123456789/18544>> (haettu 3.8.2020, tarkistettu 5.5.2021)
- Poole, Peter. (2003): *Cultural Mapping and Indigenous Peoples A Report for Unesco*.
- Puerari, Emma & de Koning, Jotte & von Wirth, Timo & Karré, Philip M. & Mulder, Ingrid & Loorbach, Derk. (2018): Co-Creation Dynamics in Urban Living Labs. Julkaisussa *Sustainability* 10 (6), 1–18, 1893. <<https://doi.org/10.3390/su10061893>> (haettu 19.12.2019, tarkistettu 5.5.2021)
- Richmond, H. Anthony. (1969): *Sociology of Migration in Industrial and Post-Industrial Societies*. Teoksessa Jackson, J.A. (toim.): *Migration*. Sociological Studies 2. Cambridge at the University Press, 238–281.
- Rättilä, Tiina & Rinne Jarmo. (2017): Ei osallistumista vaan vaikuttamista! Asukasaktiivit paikallisina toimijoina ja asuinympäristön kehittäjinä. Teoksessa Bäcklund, Pia & Häkli, Jouni & Schulman, Harry (toim.): *Kansalaiset kaupunkia kehittämässä*. Tampere: Tampere University Press, 99–135.
- Salmela, Ulla & Matikka, Hannu & Latvala, Pauliina & Kauppi, Petja. (2015): *Kohti kestävää kulttuuriperintötyötä. Taustaselvitys Faron yleissopimuksen voimaansaattamiseksi Suomessa*. Helsinki: Museovirasto. <<https://www.museovirasto.fi/uploads/Meista/kohti-kestavaa-kulttuuriperintotyota.pdf>> (haettu 6.10.2020, tarkistettu 5.5.2021)
- Sederholm, Helena. (2007): Yhteisötaiteen juurilla. Teoksessa Kivimäki, Kati & Kolsio, Hannele (toim.): *Yhteyksiä. Asiaa yhteisötaiteesta*. Rauma: Rauman taiteilijavierasohjelma Raumars ry, 37–55.
- Selman, Paul. (2004): Community participation in the planning and management of cultural landscapes. *Journal of Environmental Planning and Management* 47:3, 365–392. <<https://doi.org/10.1080/0964056042000216519>> (haettu 2.1.2020, tarkistettu 5.5.2021)
- Siivonen, Katriina. (2008): *Saaristoidentiteetit merkkien virtoina. Varsinaissuomalainen arki ja aluekehitystyö globalisaatin murroksessa*. Helsinki: Kansantieteellinen Arkisto 51. Suomen Muinaismuistoyhdistys. Akateeminen väitöskirja, Turun yliopisto. <<https://www.utupub.fi/handle/10024/37988>> (haettu 16.6.2020, tarkistettu 5.5.2021)
- Siivonen, Katriina. (2009): Osallistava kulttuurituotanto. Pohdintaa kulttuurisesta kestävydestä. Teoksessa Grahn, Maarit ja Häyrynen, Maunu (toim.) *Kulttuurituotanto, Kehitykset, käytäntö ja prosessit*. Kulttuurituotannon ja maisematutkimuksen laitos, Turun yliopisto. Helsinki: Tietolipas 230, Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 62–81.
- Siivonen, Katriina. (2017): Kulttuurinen kestävyys. Teoksessa Enqvist, Kari & Hetemäki, Ilari & Tiilikainen, Teija (toim.): *Kaikki vapaudesta*. Helsinki: Gaudeamus.
- Siro, Susanna. (2015a): Sukupolvien kehto. Itä-Porin asukkaiden näkökulmasta: eHarava-kysely. Teoksessa Häyrynen, Maunu & Wallin, Antti & Siro, Susanna & Forsell, Sanna (toim.) (2015): *Lähikuva lähiöstä! Itä-Porin kulttuurikartoitus ja toimenpidesuunnitelma*. Turun yliopiston

- Kulttuurituotannon ja maisemantutkimuksen julkaisuja 45. Turun yliopisto, Pori, 53–62. <<https://www.utupub.fi/handle/10024/104255>> (haettu 10.1.2019, tarkistettu 5.5.2021)
- Siro, Susanna. (2015b): *Raportti Koiviston ulkoilualueen ja Sampolan liikekeskuksen eHarava kyselystä*.
- Smith, Laurajane. (2006): *Uses of Heritage*. London and New York: Routledge.
- Smith, Melanie Kay. (2010): *Cultural Planning for Urban Regeneration, A Thirdspace Approach*. Saarbrücken: Lambert Academic Publishing.
- Sormunen, Marjorita & Saaranen, Terhi & Tossavainen, Kerttu & Turunen, Hannele. (2013): Monimenetelmätutkimus terveystieteissä. *Sosiaalilääketieteellinen aikakauslehti* 2013: 50, 312–321. <<https://journal.fi/sla/article/view/41281>> (haettu 28.5.2019, tarkistettu 5.5.2021)
- Spiridon, Petronela & Sandu, Ion. (2015): Conservation of cultural heritage: from participation to collaboration. *ENCATC Journal of Cultural Management and Policy* Vol 5, Issue 1, 43–53 <<https://www.encatc.org/media/2666-2015encatcjournalvol5issue14352.pdf>> (haettu 5.10.2020, tarkistettu 5.5.2021)
- Stevenson, Deborah. (2003): *Cities and Urban Cultures*. UK & USA: Open University Press.
- Stevenson, Deborah. (2013): Culture, Planning, Citizenship. Teoksessa Young, Greg & Stevenson, Deborah (toim.): *The Ashgate Research Companion to Planning and Culture*. Surrey & Burlington: Ashgate Publishing Limited, 155–170.
- Stevenson, Deborah. (2014): *Cities of Culture, A global perspective*. Abingdon & New York: Routledge.
- Syrjälä, Leena & Ahonen, Sirkka & Syrjäläinen, Eija & Saari, Seppo. (1994): *Laadullisen tutkimuksen työtapoja*. Helsinki: Kirjayhtymä Oy.
- Thompson, Ian & Howard, Peter & Waterton, Emma. (2013): Introduction. Teoksessa Howard, Peter & Thompson, Ian & Waterton, Emma. (toim.): *The Routledge Companion to Landscape Studies*. London and New York: Routledge, 1–7.
- Tomperi, Tuukka. (2005): Johdanto. Teoksessa Tomperi, Tuukka (toim.) Paulo Freire Sorrettujen pedagogiikka. Tampere: Vastapaino, 9–31.
- Tuomi, Jouni & Sarajärvi, Anneli. (2018): *Laadullinen tutkimus ja sisällön analyysi*. Uudistettu laitos [2002]. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.
- Tuomi-Nikula, Outi & Haanpää, Riina & Kivilaakso, Aura. (2013): Kulttuuriperintökysymysten jäljillä. Teoksessa Tuomi-Nikula, Outi & Haanpää, Riina & Kivilaakso, Aura (toim.): *Mitä on kulttuuriperintö?* Tietolipas 243. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 12–27.
- Tönnies, Ferdinand. (1974 [1887]): *Community and association (Gemeinschaft und Gesellschaft)*. London: Routledge & Kegan Paul.
- Vahtikari, Taina & Kivilaakso, Aura & Latvala-Harvilahti, Pauliina. (2021): Kaupunki, kulttuuriperintö ja osallisuus. Teoksessa Vahtikari, Taina & Ainiala Terhi & Kivilaakso, Aura & Olsson, Pia & Savolainen, Panu (toim): *Humanistinen kaupunkitutkimus*. Tampere: Vastapaino, 365–386.
- Violainen, Jutta (2015): *Kulttuuriosallistumisen muuttuvat merkitykset. Katsaus taiteeseen ja kulttuuriin osallistumiseen, osallisuuteen ja osallistumattomuuteen*. Helsinki: Kulttuuripolitiikan tutkimuksen edistämisyhtiö. Cuporen verkkojulkaisuja 26. <https://www.cupore.fi/images/tiedostot/kulttuuriosallistumisenmuuttuvatmerkitykset_000.pdf> (haettu 21.3.2019, tarkistettu 5.5.2021)
- Wattchow, Brian. (2013): Landscape and a sense of place: a creative tension. Teoksessa Howard, Peter & Thompson, Ian & Waterton, Emma. (toim.): *The Routledge Companion to Landscape Studies*. London and New York: Routledge, 87–96.
- Williams, Raymond. (1963 [1958]): *Culture and Society 1780–1950*. Great Britain: Pelican Books.
- Williams, Raymond. (1965 [1961]): *The Long Revolution*. Great Britain: Pelican Books.
- Wills, Jane. (2016): (Re)Locating in Community in Relationships: Questions for Public Policy. *The Sociological Review* Vol 64, Issue 4, 639–656.

Young, Greg. (2013): Introduction: Culture and Planning in a Grain of Sand. Teoksessa Young, Greg & Stevenson, Deborah (toim.): *The Ashgate Research Companion to Planning and Culture*. Surrey & Burlington: Ashgate Publishing Limited, 1–17.

Liitteet

Liite 1. Työpajojen koonti.

Asukastyöpaja Asiaa asuinpaikastasi 18.11.2014 Sampola-Sali, Pori

Teemat: 1. liikenne ja pysäköinti ja 2. kulttuuri ja puistot.

Havainnoin ja kirjasin kulttuuri ja puistot -ryhmän keskustelua, jossa käsiteltiin ympäristöä, lyhytaaltoasemaa, veistospuisto, kulttuuritoimintaa ja yhteisöllisyyttä.

Taiteilijakollektiivi T.E.H.D.A.S. yhteisön ytimessä 21.1.2015 Porin lyhytaaltoasema (sektorien välinen yhteistyöpaja)

Teemat: Keskusteluteemat pohjautuivat osittain Lähiön henki -hankkeen marraskuussa järjestämän asukastyöpajan Asiaa asuinpaikastasi tuloksiin. 1. Lyhytaaltoasema, veistospuisto, Koiviston ulkoilualue; 2. Yhteisötaide ja vuorovaikutus taiteilijoiden, asukkaiden, kaupungin edustajien ja eri toimijoiden välillä; 3. Paikallinen kulttuuri ja kansainväliset vaikutteet. Työpajassa keskusteltiin alueen vahvuuksista, saavutettavuudesta, kehittämistarpeista ja puutteista.

Asukastyöpaja Lyhytaaltoaseman kehittäminen 22.1.2015 Sampolan asukastuvalla

Asukastyöpaja Lyhytaaltoaseman kehittäminen oli sektorien välinen yhteistyöpaja, johon osallistui asukkaita, opiskelijoita ja lähiötyöntekijä. Teemat: Lyhytaaltoaseman, Koiviston ulkoilupuiston ja veistospuiston kehittämistarpeet. Keskustelun pohjana käytin samoja teemoja kuin T.E.H.D.A.S. ry:n taiteilijoille järjestetyssä työpajassa.

Työpajoihin osallistuneiden asukkaiden ja taiteilijoiden ajatukset liittyivät seuraaviin teemoihin:

- yhteiset tilat, yhteisöllisyys
- viihtyisä, turvallinen ja saavutettava ympäristö
- vapaa-ajantoimintoihin liittyvä yhteiskehittäminen
- verkostointi ja tiedotus

Konseptointi

Lyhytaaltoaseman ja Koiviston ulkoilupuiston alue sisältävät moninaisia kulttuuri-perinnöllisiä arvoja, jotka hyödyttävät alueen asukkaiden virkistytymis- ja ajanviettotarpeita. Aseman ja puiston vahvuuksia ovat luonto, rakennettu ympäristö, historiallinen perintö sekä taide. Tavoitteena on, että alueen kulttuuriperintö ja taide ovat kaikkien asukkaiden ja kaupunkilaisten saavutettavissa. Puisto halutaan säilyttää mahdollisimman luonnonvaraisessa tilassa. Aseman ja puiston suunnittelu toteutetaan yhteistyössä T.E.H.D.A.S. ry:n ja hallintokuntien kanssa yhteistyönä. Alueesta on tarkoitus luoda kaikille Itä-Porin lähiöiden risteymäkohdassa toimiva yhteisöllinen tila ja ympäristö, jossa voi nauttia kulttuurista ja luonnosta.

Teema Lyhytaaltoasema ja Koiviston ulkoilupuisto

Voimavarat ja vahvuudet sekä niiden ilmenemismuodot	
Luonto / metsä	yhtenäinen luontoalue tukee luonnon monimuotoisuutta luo elinympäristöjä hyönteisille ja linnuille hiljaisuuden ja luonnon äänimaiseman kokemus elävä luokkahuone lähiliikuntapaikka ekosysteemipalvelukeidas
Puut	luovat esteettisiä, elämyksellisiä ja elvyttäviä tiloja
Linnut	puistossa vieraillee lintuharrastajia elävä luokkahuone elämyksellisyys
Lyhytaaltoasema	kulttuuriperintö, maakunnallisesti arvokas kulttuuriympäristö rakennustaiteellinen arvo suojeltu kantakaupungin yleiskaavassa kulttuurinen ekosysteemipalvelu
Taide	T.E.H.D.A.S. ry:n monipuolinen taidetoiminta alueella veistospuisto näyttelytoiminnan käynnistäminen
Kehityskohteita	Ehdotuksia ongelmanratkaisuun
Aseman julkisivun, katon ja sisätilojen korjaus	Peruskorjaussuunnitelman laatiminen Lyhytaaltoaseman arkkitehtuurin kokonaisilme on säilynyt hyvin, vaikka julkisivut ovat monesta kohtaa pahasti vaurioituneet. Aikaisempia rakennuksen muutos- ja korjaustöitä tulee arvioida uudestaan. Niissä havaitut virheet tulisi korjata. Tulevissa korjaustöissä rakennuksen alkuperäisen ilmeen tulee säilyä. (Friström et al. 2015, harjoitustyö, ei sivunumerointia) Rakennuksen hienoissa sisätiloissa on säilynyt alkuperäisiä materiaaleja ja rakennusosia. Sisätiloissa on jäljellä jäänteitä radiotoimintaan liittyvästä tekniikasta. Ne kertovat rakennuksen käyttöhistoriasta. Tilat ovat paikoitellen huonossa kunnossa, maalin hilseily on monin paikoin runsasta, ja

	T.E.H.D.A.S. ry:n puoli on kärsinyt vesivahinkoja. (Pentti et al. 2015, harjoitustyö, ei sivunumerointia) Tilojen kunnostustyön voisi mahdollisesti toteuttaa työllistämistuen ja kurssitoiminnan avulla.
Kokonaisilme	Alueelle laaditaan yleissuunnitelma yhteistyössä puistotoimen kanssa.
Tulotie	Ilmeen kohentaminen ja portin asentaminen.
Saavutettavuus ja esteettömyys	Puistopenkkien määrää lisätään. Kulkuväyliä kunnostetaan. Parkkipaikka perustetaan. Opastauluja uusitaan.

Toimintoja ja ohjelmaehdotuksia

Taiteellinen toiminta kansallisella ja kansainvälisellä tasolla	Veistospuiston toimintaa kehitetään ja laajennetaan lähiöihin. Kansainvälinen taiteilijaresidenssi perustetaan yhteistyökumppaneiden kanssa. Ympäristö- ja yhteisötaiteen triennaalin käynnistetään.
Lähiliikunta ja uusien käyttäjien tavoittelu	Frisbee-golf. Polkujen perusparannus.
Pedagogiset toiminnot	Jatketaan yhteistyötä päiväkotien ja koulujen kanssa. Jatketaan lintutuntemukseen tähtäävää pedagogista toimintaa. Laajennetaan toimintaa kasveihin ja villiyrteihin. Järjestetään asukkaille osallistava performanssityöpaja.
Muistitiedon tuottaminen	Toimitaan yhteistyössä Satakunnan Museon ja Turun yliopiston kanssa.
Asukasyhteistyö ja alueen yhteisöllisyyden kehittäminen	Käynnistetään asukasyhteistyö esimerkiksi talkootoiminnan avulla. Käynnistetään kaupunkiviljelytoiminta yhteistyössä asukkaiden kanssa. Perustetaan picnic-alue ja suunnitellaan istutuksia.
Ravintolapäivä ja picnic tapahtuma	Käynnistetään yhteistyö paikallisten toimijoiden kanssa ravintola- ja picnic-päivän järjestämiseksi.
Työntekijän palkkaaminen	Palkataan työntekijä työllistämistuella.
Verkostointi ja yhteistyö	Jatketaan uusien yhteistyökumppaneiden etsimistä.

**TURUN
YLIOPISTO**
UNIVERSITY
OF TURKU

ISBN 978-951-29-8605-7 (PRINT)
ISBN 978-951-29-8606-4 (PDF)
ISSN 0082-6987 (Print)
ISSN 2343-3191 (Online)